

JM
GRYPT ALS T RYPT

Confessie

Oft Bekente-nisse der Dienaren Jesu Christi inde Kercke binnen Antwerpen die welcke der Confessiē van Augsborch toeghedaen is.

Weder oversien ende gheemendeert nae de latijnsche copije.

Acto.26.

Staet oppe/ende staet op uwe voeten/want daer toe ben ick v verschenen/om dat ick v stellen soude tot eenē dienaer ende ghetuyge des gheens dat ghy gesien hebt/ ende dat ick v noch wil openbaren / ende wil v verlossen vanden volcke ende heydenen/ tot de welcke ick v nu seynde/ haer ooghen open te doen / op datse vande duysternisse totten lichte bekeert worden /, ende vande macht des duyuels tot God/ op datse verghevinghe der sonden/ende dat erve onder de heylige ontfangen door het gheloove aen my.

Psal. lxviij.

God heeft v stercheyt beuolen, o God beuesticht ende versterct tghene dat ghy ons ghedaen hebt, om uwes tempels wille te Ierusalem sullen v de Coninghen ghe-schencken toe-vueren.

Anno M. D. lxvij.

En heylighen Gheest seyt Eph.iiij.dat Christus glorieuselijck inde hoochde opgeuaren is/ ende heeft de gheuanckenisse gheuanghen geuoert/ eñ den menschen gauen ghegheuen. On der welcke de minste niet en zijn / dat hy menichwerven Apostelen/ Propheten/ Euangelisten/ Herders ende Leeraers zijn der kercken/ tot vermeerderinghe der heylighen/ tot het werc des Ministerij/ ampts oft bedieninghe ende tot stichtinge des lichaems Christi verweckt ende verleent/ tot dat wy alle in eenicheyt des geloofs ende tot eenen volcomen man gheraken.

Ephe. 4.b
Psal. 68. c
1.Cor.12.c
Rom. 12.a
Ephe 1.c

Desen raet des leuendighen Gods is den goduruchtigen gantschelijck wonderbaer ende onwtsprekelijck/ hoe wel dat de werelt dien seer hoochelijck veracht ende versmaet / te weten / dat hy soo wel door der menschen stemme (ende dat gemeynlijck door de verachtste van deser werelt) als oock door de wtwendighe Sacramenten (so verachten instrument oft middel) aenneemt/ door de selfde zijne cracht tot salicheyt alleen den ghelooueuden volbrenghet/

Luce.10.b
Luc.1.d
Rom.1.b
1.Cor.1.c

Psal. 8. a ghek / Ende ten lesten wt den mont ende
Matt.21.b stemme der onmondelinghen ende suy-
ghenden kinderen/hem en zijnen sone glo
rie/lof/ eere en stercte bereyt en vercrycht
Psal. viij.ende Matth.xxi.

1.Cor.3.a Dese godlijcke verweckinge der oprech-
ter leeraers inde kercke Gods/welck duer
den heyligen gheest van Christo gheschiet
(die vele van zijne dienaers met diversche
ende nootsakelijcke gauen verciert / ende
1.Cor.12.a sommige/als ledige arbeyders inde wijn-
gaert ende oost Gods/wtstoot ende ver-
drijft) wort breedelijck.i.Cor.xij.beschre-
uen.

Christus heeft dese zijne wtnemende officie/dienst ende weldaet/ooc in dese tijden/heerlijck gedreuen/ende der gantscher werelt genadichlijck bewesen / verweckende reyne ende oprechte leeraerts en Predikers / ende door de selfde / de claerheyt zijnder waerheyt (nu langhe tijden half begrauen)verclaren ende allen menschen openbarende. Ghelijct claerlijck ghepro-
2.Thes.2.a pheteert ende voorseydt is. ij.Thessalo.ij.
Dat den sone Gods openbaer maken
sal den Antechrist / ende alle zijne dwalin-
ghen / door de verschijninghe ende licht
sijns goddelijcken woorts. Also ooc Apo.
xiiij. wort te vooren vercondicht / dat de
Apoc.14. b Enghelen oft Boden Gods comen sullen
19.a die

die het eewich Euangelion verkondighen sullen/ende roepen / sy is gheuallen / sy is gheuallen Babylon een groote stadt/ende die alle menschen ernstelijck vermanen en de ontsteken sullen/dat syer wtgaen eñ de selfde verlaten souden. Esaie.21.B Ierem.51.G

Alle menschen behooren voorwaer /dese onwtsprekelijcke weldaet onses heeren eñ Salichmakers Iesu Christi/inde vreese Gods ende met grooter dancbaerheyt ende opghesprepden aermen (alsoomen seyt)te ontfanghen en aentenemen / ende de selfde rechtelijc tot Gods glorie eñ eere heurder ende ander menschen salicheyt te ghenieten oft te ghebruycken . Maer (eylacen)het contrarie geschiet/midts dat becans de gantsche werelt / met een Epicurische sekerheyt oft sorgheloosheyt / de hemelsche waerheyt des Euaneglij Christi/ende zijne oprechte ende reyne leeraers versmaet/oft ooc met een wreede eñ alder grootste rasernije veruolcht. 2.Cor.6.c Esaie.52.c Apoc.18.b

Voorwaer / de werelt / ende oock onsen ouden Adam versmaden desen raet des leuendighen Gods / dat hy wilt door het woort oft leeringhe/de goduruchtighe salichmaken/de godloose beuechten ende ouerwinnen / ende ten lesten de gantsche werelt reformeren. Maer alle goduruchtighe sullen dese wonderbaerlijcke

wijsheyt Gods bekennen ende in eeren houden/den welcken belieft heeft door de dwase predicatie salich te maken alle de
1.Cor.1.c ghene dier aen gheloofden/ aengesien dat de werelt door haer wijsheyt/God in zijnder wijsheyt niet en bekende

Daeromme soo bekenne een yeghelijc dat de predicatie des Euangelij ende de
1.Cor.1.c Rom.1.b Sacramenten een cracht Godes / eñ als zijnehant zy/ tot salicheyt allen den ghenē dier aen ghelooven: Ende en twyfele niet indien hy hem seluen nae dese salichmakende cracht Gods voecht ende richt/ dat hy de warachtighe gherechticheyt eñ salicheyt aenneemt ende vercrycht. Maer wy voeghen ende schicken ons nae dese cracht Gods / ende gheuen ons seluen hem ouer om te ghenesen / als wy de beloeftenisse des Euangelij ghelooven/ende met warachtigen gheloove de Sacramēten ontfanghen.

Niemant en bewegghe hem oock / om de lasteringhen der Papisten/dewelcke alsulcken gelooue verkieren een ydel / eñ onnutte persuasie ofte goet duncken te wesene: Noch oock om de dwaesheyt der rasenden menschen/die het woort / als een doode letter/ende alsoo oock het warachtich gelooue (welc daer wt spruyt) versmaende ende verachtende/ sommighe inwē-

dighe openbaringhen aenblasinghen eñ visioenen ofte droomen soecken/ende beroe men(ghelijck den Paus) het secreet van heure herten/inde welcke alle rechten eñ den sluetel der wetenheyt oft wysheyt beslooten soude wesen.

Datse oock het schadelijck ghesnater van dese niet en achten/ die aerbeyden om ons plaetselijck van het Ampt des woorts eñ der Sacramenten te trecken/alse beuelen datmen bouen alle dese sienlijcke hemelen/met vlieghende/curieuse eñ ydele speculatien climmen moet/ Maer loochenen/en verbieden datmen aen de Sacramenten niet hanghen eñ inde selfde aendachtich wesen en soude/ welck Christus nochtans met den vingher ende met den mont ghewesen/ende ons ghedachte ende ghelooue daer op ghederigeert en gericht heeft. Item loochenen dattet warachtich is dat selfde/welc ons tot spijse ende dranc ghegheuen wort/het warachtich lichaem en warachtich bloet Christi sy.

Want met dese maniere/worden wy van het woort/Sacramentē ende warachtighen ghelooue(welc gantschelijck daer wtspruyt/hun nae de selfde schict/ eñ oot/ om soo te segghen/aen de selfde cleeft oft vastmaect)gantschelijc afgeleydt/waer wt dan ten lesten de gantsche godtvruchtic

heyt onses hertẽ in een grouwelijcke raserníje verandert wort.

Psalm. 2. a
1. Cor. 11. a
Ephes. 5. c
Hebr. 7. d.
8. a

Waeromme/midts dien dat onsen eenighen/eewigen Heere/Coninc/ hooft/ende hoogen Priester/ons met de kennisse zijns Euangelij onderwesen ende begaeft/ om tselfde te verbreyden verweckt/ ende nu tot vernieuwinghe ende opbouwinge deser kercken aenghenomen heeft: Soo heeftet ons nootsakelijc ghedocht dat wy dese corte bekentenisse wt souden laten gaen/ Inde welcke wy niet soo seere van alle Articulen onses geloofs/onse meyninge verclaren souden(seer weynighe questien wt genomen/ vande welcke deser tijt ende in dese plaetsen seer vele gedisputeert wort) Als ghetuyghen dat wy der Ausborchser Confessien/ Apologie dessels/Smalcadische articulen/ Confutatien ende verworpinghen der doorluchtigen Hertoghen vã Sassen/Bekentenisse van Manssfelt/ende voorts alle andere goduruchtige schriften ende kercken/toe gedaen zijn/ende met de selfde ouer een comen.

Maer vele oorsaken zijnder/waeromme ons gedocht heeft dese Bekentenisse in dese nieuwe kercke wt te geuẽ ẽñ te latẽ drucken/vande welcke dit de voorneemste zijn.

Dat wy/ den voorghenoemden dienst des Soons Gods bedienende/ooc met dese ma-

se maniere de hemelsche waerheyt voor-stellende ende verclarende/ De Egyptische duysternissen des Antechristis / ende andere/ soo vele te beter beuechtẽ ende verdrijuen souden/ ende alsoo vele menschen tot de kẽnisse der waerheyt behulpelijc wesẽ.

Ten anderen/ om datter ouer al een leelijcke faine van ons ende dese onse kerckẽ wtghebreyt wort/ als oftse met diuersche rasernijen besmet ware / ende oproerighe beroerten/ int afbreken ende stormen der kerckẽ/ Cloosteren ende beelden gemaect hadde (met welcke leughenen/ de vianden der waerheyt/ verwecken alle potentaten ende heeren teghen ons/ ende de selfde tot straffe ende wreedelijcke vermoordinghe ende bloetstortinghe opruyden) Soo hebbẽ de Ouders ende regeerders deser kercken van ons begheert/ dat wy eenige somme vande leeringhe (die in onse vergaderinghe gehoort wort) voorstellende/ bewijsen souden welcker schriften ende kercken dese ghemeynte aenhangt ende tsamentlijc ooc cortelijc onse onschult/ van alle beroerten ende comotien cortelijc gheschiet zijnde/ verclaren ende betuygen souden.

Welc wy voorwaer niet noode/ maer met eenen blijden ende bereyden moede ghedaen hebben/ want wy weten ende bekennen/ datmen een godsalich ende God

aenghenaem werc doet/alsmen vande hemelsche waerheyt getuycht/ende de lasteringhen der godloosen berispt. Wy bekennen ooc dattet ooc onse / ende alder godvruchtighen/ia ooc alder menschen officie is/met ons ghetuychenisse de onnooselе te ontschuldighen/ ende voor soo vele alst in ons is/des onnooseles bloets vergitinghe te beletten/na het welcke den leugen ende moortgheest aldermeest dorstich is.

Voorwaer/voor soo vele alst ons/Jesu Christi dienaers bekent is(die alle samen na de beroerte der beeltstormerijen/ rechtelijc hier beroepen zijnde/ghecomen ende vande Ouericheyt toeghelaten zijn) soo verseкeren wy warachtelijc/dat dese ghemeynte Christi/die der Ausborchser Confessien toeghedaen is/ gantschelijc van alle het gewelt/ende alle onordentlijcke handelingen ontschuldich is: Ende datse tot dese openbare Religions handelinge/niet door dreyghementen/ oft eenighe onrecht ghewelt/maer alleenlijc door ootmoedige ghebeden ende ghenadelijcke toelatinghe der Ouericheyt ghecomen is. Want niet weenighe daghen na die beroerte/als nu de Predikers van dandere opinie ouerlanghe vrij ende opentlijc ghepredict hadden/ Soo zijn de openbare predicatien/van eenen die alleen hier vandē onsen was met gena-

genadelijcke toelatinge der Ouerichz (de welcke met onse gemeynte eñ regeerders der seluer een openbaer Placaet ende contract ghemaect hebben) aenghevanghen ende begost. Alsoo datmen in geender manieren gheseggben en can/dat onse predicanten oorsake van die Comotien ende beroerten souden gheweest hebben.

Daerommme soo bethoonen wy met dese onse cleyne bekentenisse/dat in dese kercke de heylsame ende heylichmakende leere gheleert wort/de welcke met de heylighe schrifturen de gheapprobeerde Simbolen/Confessie van Ausborch/Apologie ende smalcaldische Articulē accordeert ende ouer een coemt.

Ten lesten/soo vermanen wy dese ghemeynte Christi/datse in dese bekende ende aengenomene waerheyt/volstandich blijue ende perseuerere/ende met alder neerstichheyt ende vermoghen/soo wel met gebeden voor God/als door het lesen ende hooren der heyliger schrifturen ende andere goduruchtigher menschen boecken ende ghescrhiften/ende door andere nuttelijcke exercitien oft oeffeninghen/daer toe arbeyde/op datse inde warachtighe goduruchtichheyt voortuare/waer wt heur de kēnisse Gods vermeerdert ende alle crachten ende gauen des heyligen Gheests ver

sterct

sterct mach worden.

Wy vermanen/ende bidden inden heere ooc alle andere menschen /datse dese ghemeynte voor de warachtighe kercke Christi bekennen/ende met alle goduruchtighe redenen ende manieren (als zy connen) voeden eñ bystaen willen. Want de waerheyt selfs en can niet lieghen / segghende/
Joha. 10.a Dat de ghene schapen Christi zijn/die zijn
Joha. 14. c stemme hooren eñ bewaren/ ende / dat de Vader /Sone ende heylighen Gheest by
Matt. 12. e heur woonen willen / ende voorts dat de
Joha. 20. b selfde broeders ende susters Christi zijn.

Een ieghelijc wachte hem(ommers de ghene die salich wil wesen)datse dese menschen met lichtueerdighe lasteringen ende verdoemenissen oft valschē raet ende wijsmakingē/oft ooc met gewelt/oft met eenige andere middelē oft manierē niet moyelijck en sijn noch en quellen / De welcke/ midts dat zy de stemme Christi / die in deser werelt arm eñ veracht is/in heur heerlijcke fortune hooren/ende door soo groote ende diuersche periculen die heur te beduchten zijn ende toestaen/volghen / met gantscher herten begheerende den keyser
Matt. 22. c te geuen wat den keyser toebehoort/ ende Gode wat Gode toebehoort / Soo zijnse voorwaer nootwendichlijc zijne lidtmatē ende broeders / alsoo dat soo wiese veruolcht

uolcht/die veruolcht Christum selfs/ende met hem ooc den hemelschen Vader/ende treckt alsoo op hem alle het onnoosel bloet van alle de Martelaeren Gods/die vandẽ tijden des eersten Martelaers Abels/tot den lesten mensche toe om Christi wille en de naem lijden sullen. Actor. 9. a Mat. 23. e. Genes. 4. b

Ten lesten/ soo bidden wy alle christene menschen/van wat staet/orden/conditiẽ oft ooc opinie dat hy sy/datse dese onse be kẽtenisse/inde vreese Gods/ende neersticheyt der waerheyt lesen/ouerleggen ende oordeelen. Voorwaer wy en twijfelen soo seere niet vande waerheyt onser leeringẽ ende deser bekentenissẽ/dat wy ooc bereyt zijn wt de fondamenten der Propheten en de Apostelen (op het welc alleenlijc de warachtighe religie ende kercke ghebout ende ghegront is) mondelinghe/schriftelijck oft ooc indient noodich is/ met een wettelijcke ende christelijcke Disputatie oft tsamensprekinghe/ breeder rekeninghe te geuen ende te verantwoorden.

Wy en schrijuen dit niet om eygen bate/rijcdom/eere oft wellustichheyt / niet ooc om een ydele ende enckele curieusheyt oft ongebondẽ dertelheyt oft moetwillicheyt oft wy en bekennen dese leeringhe niet te ghen den danc ende wille vande gantsche werelt/ Noch wy alleen en zijn soo gant-

sche-

schelijck van onse sinnen niet berooft/dat wy niet en sien onse/onses huysgesins ende onser kercken alder grooste periculen/ die een ygelijc wel weet ende verhaelt/oft dat wy om alsulcke groote swaricheden ende perikelē niet beruert oft becommert zijn en souden. Maer wy weten en gheloouen ghewisselijc datmen God meer vreesen moet dan de menschē/ende dat hy ons vele swaerder straffen can.

Ac.4.b.5.d Matt.10.d Luce.12.a

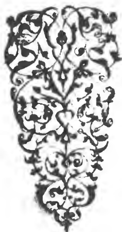
Wy weten ooc/ende ouerdenckent dicwils/ dattet warachtich is tgene dat Augustinus vande groote swaricheyt onses strijts schrijft/aen Valerianum Epistola Cxlijj. seggende/Voor alle dinck soo bidde ick v dat uwe goduruchtige wysheyt gedencke/ datter in dit leuen/ende principalijck in dese tijden/niet lichter/ lieuer noch den menschen aenghenamer en is/dan de offi... van een Bischop/Priester oft Diaken/Indien de sake slappelijck eñ vleydende oft met pluijmstrijkerije wtgericht wort/ Maer datter by Gods oock niet ellendigher / bedroefder noch verdoemelijcker en is. Ja datter in dit leuen eñ principalijck in dese tijden/niet swaerder / becommerlijcker eñ pericoleuser en is / dan de officie van een Bischop/Priester oft Diaken: Maer by God niet salighers / op en dien dat hy alsoo strijdet/ ghelijck onsen opper-

oppersten keyser beueelt ende ghebiet &c.

Maer onse heere Jesus Christus (de welcke alsoo wy gheseyt hebben / den eenighen Coninck / eeuwighen hooghenpriester / eñ hooft zijnder kercken is / de welcke oock om tselfde in het hemelsch tabernakel aen de rechte hant des Almachtighen Vaders sidt / om dat hy gauen van den Vader tot behoeue der godvruchtigē ontfanghe / ende zijne kercke vergadere / heylighe / bescherme eñ beware) die regere dese onse kercke eñ alle godvruchtighe met zijnen heylighen gheest / beware ende beschermse crachtelijc tegen alle rasernijë der verleyders / werelts eñ duyuels tot zijns naems glorie ende eere / eñ tot veelder menschen salicheyt,

Amen.

Psalm.2.a
1.Cor.11.a
Ephe.5.c
Hebr.7.d
8.a
Ephe.1.c
Hebr.1.b

Bekentenisse der Dienaren Jesu Christi inde kercke binnen Antwerpen/die welcke der Confessien van Ausburch toeghedaen is.

E Almachtighe schepper des hemels en der aerden / ende onse hemelsche vader / eyscht van alle sijne waerachtighe dienaers/ voorne melijck twee stucken / te weten/een reyn Gheloove des herten/ ende een oprechte ende openbare bekentenis des monts/Rom.x. Psal.89. b Matt. 6. b 1.Joha.3. e Matt.10.b Rom.10. b

Daeromme/midts dien dat wy hem onsen name inden heylighen Doope ghegeven/en ons tot sijnen dienste belooft hebben/daeren boven/dat wy oock tot openbare leeraers des goddelijcken woordt beroepen sijn/ so moeten wy hem beyde dese stucken met alderhoochste neerstichert bewijsen.Daeromme gelijck wy sijn woordt gheloouen/also spreken wy/ende belijden oprechtelijc voor hem ende de gantsche werelt/den sone Gods/ ende sijne hemelsche ende salichmakende waerheyt. Roma.6.a Roma.10.c Psal.116.b 2.Cori.4.b

Maer bouen dit goddelijck bevel om alsulcke bekentenisse te doene so comter ooc eenen grooten noot toe/om de veelder Matth.x

hande lueghenen die de godloose van ons ende van dese Christelijcke kercke(der welcker wy onweerdige dienaers sijn)versieren ende ouer al wtstroyē/daer mede sy ons groote perijckelen ende infamie met hoopen opleggen/ende oocde ergernissen vermeederen/midts dat sy
2.Cor.6.b de sommighe van desen waerachtighen godsdienst/die wy hier leeren(recht oft hy met leelike godslasteringhen besmet ware) afschricken/ ende maken alsoo met heurliegen/dat den name Gods gelastert wort/ ende andere verargherende/ oock met onsen exempel (rechts oft wy de selfde toeghedaen waren) stooten ende worpen sy in diuersche dolinghen.

Ende dese oorsake en heeft sekerlijck ons oock niet weynich beweghet om onse bekentenisse te laten wtgaen/ dat onse swacke Kercke alhier nootwendelijck onderricht moet worden inde hooftstucken der christelijcker leere/niet alleenlijc mondelinghe/maer oock schriftelijck/op datsy tselfde(welck heur wt soo vele materien ende diuersche predicatien vergheten oft ontulogen mocht wesen) alsoo int corte veruatet thuys voor oogen hebbende lichtelijck verstaen ende behouden mochten.

Noch soo heeft ons oock verweet dese bekentenisse te beschrijuen/ om dat wy

som-

sömmige stucken ende materien(welcke in dese landen van onse teghenpartije seer herdt ghedreuen worden ende vels menschen ongerust maken)een weenich claerder wtlegghen ende beuestigheit souden/ dandere cortelijck aenruerende ende tracterende. Psal. 32 & Rom. 4.

Soo ghetuyghen wy dan voor den leuenden God/die een kender alder herten/ ende cortelijck een tocomende rechter is/dat dit ons gheloooue/bekentenisse ende christelijcke leere is/welcke wy in dese kercke leeren en̄ verclaren/alsoot hier na volcht.

I. Den reghel oft richtsnoer der waerheyt.

Wy houden ende geuoelen van ganscher herten met des leuendighen Gods woort inde heylighe schrifture des ouden ende nieuwē Testaments begrepen/ende de drij Symbola(Dapostolische/Niceni/ en̄ Athanasy) daer by stellende de Apēdices oft aenhangē der drij navolghendē ende principaelste Concilië: Inde welcke wy sekerlijc weten genoechsamelijc begrepen te zijne/alle tghene dat eenen Christenen mensche van noode is: sonderlinghe weten wy/dat de heylighe schriftuere sufficient ghenoech is tot alle onderrichtin-

2.Timot.3. ghen/ij.Tim/iij. Want de Prophetische ende Apostolische schriften sijn een bernẽde lanterne ende oprechten Toutsteen van alle leeringhe ende schriften/ ende de fondamenten van alle gelooviighen/ij.Petr.i.

Wy bekennen oock de groote ende onwtsprekelijcke weldact des almachtighen Gods/dat hy eenen waerachtigen godsdienst in dese tijden/door den lesten Eliam Lutherum salligher ghedachten / ende andere reyne doctoren weder opghericht/en de van des Antechrists onsuiuerheyt ende tyrannije gesuyuert ende verlost heeft: van welcke wederoprichtinghe (sonderlinghe de twistighe articulen aengaende) een somma inde Ausborchsche Confessie / Apologie / ende Smalkaldische articulen begrepen is: Welcker schriften/ẽ ooc der kercken de selfde nauolghende wy betuyghen met gantscher herten aentehanghen/ende bekennen ẽ aennemen de selfde godvruchtige menschen voor onse broeders in Jesu Christo.

Item wy approberen ooc de confutatien van alle verualschinghen in desen teghenwoordighen tijt/van de hoochgeborẽ Hertoghen van Sassen/Anno M. D. Lix gedruct. Ẽ ander schriften der godvruchtigher kercken met Godes woordt ouereen comende.

II.

II. Van God.

Wy ghelooven ende bekennen eenen warachtighen God / autheur / schepper / ende onderhouder alder creatueren / Die daer is een eewighe Gheest / almachtich ende vrijenswils. En der seluer Godheyt drij persoonen / welc is de Vader / Sone en heylighe Gheest / ghelijc hy hem godlijc gheopenbaert heeft / dat hy Een God sy aengaende het wesen / ende Drijvuldich aengaende de persoonen / de welcke toornich is op de sonde / na de Wet / ende genadich den genen die penitentie doen / na den Euangelio. Deut.6.b Hebre.1.a Gene.21.d Gene.1.d Psalm.33.a Math.3.b 17.a Luc.4.b Leuit.6.b Marc.12. Exod.20.a Deute.7.b Luce.24.d Acto.13.d

Maer wy verworpen alle contrarie dwalinghen ende verleyders / als Cerinthum / Samosatenum / Arrium / Maneté / Macedonium / Mahometum / Seruetum ende andere oude ende nieuwe ketters / de welcke deenicheyt des wesens / in vele goden verscheurt hebben / oft de drijvuldicheyt / alleenlijc na de woorden onderscheyden hebben / oft het ὁμοούσιον / dat is / de ghelijcke wesentheyt ende eewicheyt der persoonen / hebben willen crencken / Deut. vi. Esa. xlv. i. Cor. viij. Gene. i. Mat. iij. ende xxviij. i. Johan. v. Deute.6.b Esaie.45. 1.Cori.8.a Gene.1.d Marth.3.b 28.c 1.Joha.5.a

III. Vande Erfsonde ende vrijen wille.

Wy bekennen ooc dat het gantsch men schelijck gheslachte inden val des eersten menschs alsoo gantselijc door Verssonde
Gene. 4.b verdoruē is eñ wt het beldt Gods in des
6 b.9.d Duyuels beelt/eñ wt een geestelijc hert in
Deu.29.30 Jere.17.c een steenē hert verkeert is/dat hy nu niet
Ezech.36.c alleenlijc/God niet en kent/acht noch lief
Joh.3.a.8.c 2.Tim.2.c en heeft. Maer dat hy ooc sy eenslaue des
Roma.3.b duyuels een vyant Gods altijt tegen hem
7.c.8.a strijdende/ende alleenlijc tot alle quaet geinclineert/ende ghenecycht/Ende daeromme de gramschap Gods/alle ellendicheyt ende de tijtlijcke/met de eewighe doot onderworpen/ Gen.iij.vi.viij.Deuter.xxix. xxx.Jerem.xvij.Ezech.xxxvi. Joh.iij.viij Rom.iij.vij.viij.

Daeromme so blijcket hier wt/dat niet alleenlijck egheen goede crachten inden mensche ouergheblenen en zijn tot waerachtighe geestelijcke Religioens werckē oft handelingē/(want van gemeyne wercken oft handelingen desen leuen aengaende en spreken wy niet) maer datter gantschelijck ooc contrarie ende quade inclinatien in hem sijn. Ende ooc al wat noch inde herborene vanden ouden Adam ouerghebleuen is / dat is gantsch vyantschap teghen God / ende teghen God strijdende/alsio Paulus claerlijc betuycht Ro.vij.
Roma.7.c Daeromme al wat een menschvoor goe-

de

de crachten heeft / dat heeft hy wt enckel ghenade Gods / nae desen spreuck: Wat hebt ghy dat ghy niet ontfanghen hebt? Ende indien ghijt ontfanghen hebt/waeromme beroemt ghy u/als oft ghy niet ontfanghen en hadt?

Daeromme soo verworpen wy [de godloose Synergie (dat is dat wy tot onser salicheyt souden connen met wercken) door Pelagij naevolghers(ghelijck Prosper ghetuycht) verciert / ende nu wederomme door den Interim opgebracht/welc sommighe kercken verturbeert ende ooc door het Consilium van Trenten gheconfirmeert is.

XIIII. Vande menschwerdinghe Christi ende verlossinghe der menschen.

Met danckbaerder herten/eeren/louen ende prijsen wy oock den sone Gods / dat hy (om dat hy ons wt soo groote verderfenisse/ongherechticheyt/sduyuels slauernije / gramschappe Gods ende eewighe doot verlossen soude) hem seluen verniet heeft Ende knechts gedaente aennemende waerachtich mensche ghewo[r]den is/ ende vanden Vader/het eenich hooft ende hooghen prister der kercken gestelt zijnde Philip.2.a 2.Cori.4.a

soo heeft hy voor ons (die vyanden Gods waren/ghehoorsaem zijnde ende lijdende) door het eenich versoenoffer/de Wet/ghe rechticheyt en gramschappe Gods ouervloedichlijc ghenoech ghedaen/ende heeft de gene in eewicheyt volcomen ghemaect/
Hebre.10.c die gheheylicht worden/Hebr.x.

Maer na de doot/verrijsende/is hy opgheuaren inde heerlijcheydt des vaders/ niet eyghentlijck in een besondere plaetse/ maer inde heerlijcheyt opgheclommen/na
Ephe.1.c Petri ende Pauli wtlegghinghe/ende sit-
Psal.110.a tende oft regnerende aen de rechte handt
Acto.2.d des vaders/is hy eewichlijck onsen hooghen priester/ middelaer ende voorbidder by hem/sonder ophouden heylichmakende/regerende ende beschermende zijn kercke/ende alle godvruchtighe/ende sal oock ten lesten rechten ten iougsten daghe alle menschen/ghelijck dit inde Symbola or-
Philip.2.a dentlijck en breeder wtgeleyt wort/Phi.ij
1.Tim.4.a ij.Tim.iiij.

V. Van het rechtueerdich makende Gheloone.

Roma.7.a Wy weten ooc wt Godes woort/dat
Roma.6.b de mensche alsoo verdoruen zijnde/met gheen van zijne wercken/oft gherechticheden wt den afgront vā sulcke groote boosheyt comē en can: maer dat hy gherecht-
ueer-

veerdicht/herboren ende salich wort door de bermhertichept Gods alleen(hē zijnen sone met zijne verdiensten ende gherechtichept schenckende/ende door de beloofte nisse des Euangelij ende sacramenten toe rekenende ende toeeyghende) ende doort Ghelooue alleene / de aengheboden goeden door de beloostenisse als met een bede laers hant/aennemēde:welc terstont ouervloedichlijcker verclaert ende beuestichtsal worden. Johan. 3.a Titum. 3.a Roma. 4.a

Maer God verweet dit Gelooue met zijnen Gheest in des menschen herte/door zijn Woort/ende Sacramenten/ want het Ghelooue comt wt den gehoore / Rom. x. Ende tot desen eynde heeft de sone Gods zijn Woort ende Ampt/ wt beuel des vaders inghestelt / ende onderhoudet noch noch ter tijt. Johan. 6.c Roma. 10.c

Daeromme soo worden met recht verworpen de Wederdoopers/Swencfeldianen ende andere Enthusiasten / ende oock de Papisten/die sonder dit woort/oft door menschen leeringhen in God gheloouen/ hem kennen eñ dienen willen/te vergeefs leeerende menschen leeringhen ende gebo den / Mat. xv. Matt. 15.a Marc. 7.a Esaie. 29.c

VI. Vande rechtueerdichmakinghe.

Midtsdien dat aenden artikel der Rechtueerdichmakinghe aldermeest ghelegen is/soo wel om Gods glorie / als om der menschen salicheyt / eñ dat daer af altoos eenen grooten strijt gheweest is/ende oock nochtertijt den aldermeesten is / principalijc met de Papisten(de welcke ontellijcke manieren ende weghen hebben om gherechtueerdicht te wordene / daer wy eendrachtelijcken/maer eenen alleen wt Godes woort bekennen) So ist nootwendich van desen strijt besonderlijc ende sorchuuldichlijcker te segghen/soo wel tot wederlegginghe der verleyders/als oock tot onderwijsinghe ende preseruatie der eenuuldighen ende slechten menschen / op dat sy niet verleyt en worden.

Ten eersten/soo en twijfelt niemant/vã wat natie oft secte hy sy / Dat de gherechticheyt nootsakelijck sy/ soo wel tot deewighe als de tijtelijcke salicheyt ende weluaren/Want sy altesamen niet alleenlijc toe enlaten/maer bekennen ende ghetuyghen oec met eenen monde dat God rechtueer-
Psalm.5.a dich sy ende donrechtueerdicheyt haetet/
Exod.20.a ende dat hy daeromme den rechtueerdigẽ
Deute.7.b weldoet/ ende de boose straft . In summa/ dat de gherechticheydt oorsake sy des leuens ende salicheyts/maer dongherechticheyt oorsake des doots ende alles quaets

Want Paulus seyt/Den solt der sonden is de doot Rom.vi. Roma.6.c

Maer hier vā is de hoochste eñ swaerste questie oft twist wat de warachtige gerechticheyt sy/door welcke wy voor God recht ueerdich sijn/eñ deewige salicheyt vercrijgen Want diuersche secten ende leerars beschrijuense diuerschelijck. De Papisten segghen dattet Eensdeels eenen inghegoten habitus oft wesen der goeder qualiteyten oft deuchden sy/ Eensdeels dattet sijn eyghen oft oock ouerschietende wercken der Moniken diemen van heurlieden coopt Eensdeels den schat heurlieder heylighen/die heur door des Paus aflatē toegheschreuen is/Eensdeels oock ten lesten de Missen/vigilien/ beuaerden/ ende alle andere onderhoudinghen van heur cerimonien supuermakingē eñ heylichmakinghen/ghelijck eertijts de iotsche Prīsters (ende nu de turcsche)het meestendeel der gherechticheyt in heure cerimonien ende afgoderijen stellen.

Maer Christus seyt/dat de warachtige gherechticheyt sy/sijnen ganck tot den vader/dat is sijn gehoorsaemheyt/doot/ ende verrijsenisse Iohan. xvi. Met het welcke Paulus ooc accordeert/segghende Indien de gerechticheyt wt de wercken des wets quame/ soo waer Christus te vergheefs

ghestoruen/Gal.ij.Alsoo seyt de selue oock dat wy gerechtueerdicht worden door het bloet Christi/ende leert claerlijck dat de ghehoorsaemheyt ende het lijden Christi/ onse gherechticheyt sy. Rom. iij.iiij.v.ende viij.

Roma. 3.c 4.d.5.c

Door dese gherechticheyt Christi/worden wy dan gherechtueerdicht/als wy nae kennisse van onse wterste ongherechticheyt en rechtelijcke verdoemenisse/door Gods beloostenisse verweckt sijnde/den beloofden Christum/ende sijne gherechticheyt in hem aenghebođen/doort geloove aennemen/De welcke ons den vader belouende/gantschelijck soo goedertierlijck ende perfectelijc toerekent/als oft wy alle de gehoorsaemheyt ende straffe der strengher gerechticheyt ende sijne wet voldaen hadden.

Daeromme soo wordẽ wy(met de selfde gherechticheyt des soons Gods/vanden hemelschen Vader door imputatie oft toerekeninge verciert sijnde)voor hem rechtueerdich ende des eewighen leuens waerdich geacht/ende vercrijgen de selfde door sijne schenckinghe tsamenlijck met de adoptie oft aenneminghe/ende herboringhe deur den heylighen Gheest.

Maer hier stellen hun terstont de Papisten viricklijcken teghen ons/ende strijden

den dapperlijc met ons/sonderlinghe van drij exclusiue sententien / oft drij *sola* dat is alleen. Want sy loochenen dat wy door Christum *Alleen* / rechtueerdich en salich worden/ Sy loochenen dat wy voor God/ door de toegerekende gerechticheyt *Alleen* gerechtueerdicht worde. Ten lesten so loochenen sy/dat wy doort geloove *Alleen* gerechtueerdicht worden/oft dese gerechticheyt vercrijgen.

Eertijts hebben sy stercker ouer deerste sententie getwist/maer nochtans/hoe wel dat sy dese selfde sententie met clare woorden niet wt en spreken/soo nemen sijse nu aen ende beschermense met ander manieren en woorden. Want dan willen sy/dat wy salich worden duer de verdiensten en voorspreken heurder heyligen. Item dan dat deur heur sacrificien onse sonden versoent worden/ende dat wy oock door onse verdiensten ende wercken gherechtueerdicht worden/te weten sy en laten Christo allee niet toe de gatsche weldaet oft werc/ dienst ende eere van onse salicheyt.

Maer wy en sullen dese eerste exclusiue sententie niet verscheydentlijc handele/ midts dat onse teghenpartije de selfde nu met ons wilt schijnen te bekennen/Maer alleenlijc de twee leste sententien/Welcke als wy bewesen ende ghewonnen hebben

ken. Want dese collatie oft vergelijckinge daeromme niet alleenlijck crachtich is/om datmen der contrariorum eenderley redene seyt te wesene/maer oock om dat den
2.Cori.5.c Esaia.53.b heylighen Gheest selfs ouer al inde schrifture(sonderlinge inden voorseyde spreuck Pauli)dese twee oock also vergelijckt/te weten/dat onse ongherechticheyt Christo ende desgelijcx syne gherechticheyt ons toegerekent wort.

Daerenbouen wete wy certeynlijc/dat tusschē ons ende den sone Gods een mangelinge der alder grootster dingē geschiet is/als wy hem ongherechticheyt eñ schult leueren / daer hy hem seluen vrijwillichlijc borge ende schuldenaer ghestelt/ ende der gantscher werelt sonden op syne schouderen ontfangē heeft/ende den Vader heeftse hem ernstelijck toegherekent / nae dien
Johan.1.c Esa.53.a.b 1.Petri.2.c spreuck/het lam Gods draecht der werelt sondē:ende God heeft onser alder sonden/ghelijc eenē watervloet/op hem doen comen ende loopen/Johan.i.Esa.liij.

Desgelijcx heeft Christus/als een mangelinge makende/voor onse alder quaetste goeden/ons zijn alderbeste ghegeuē/te weten gherechticheyt oft verdienste zijns ghehoorsaemheyts ende lijdens/welcke gifte den Vader approbeert eñ ouer geeft door zijn warachtich woordt ende ghenadichste

toe

toerekeninghe.

ij. De gheheele schrifture roept / dat onse ongerechticheyt een schult sy teghen God/te wetē een schult vā de onbewesen gehoorsaemheyt/ēn vande betalinghe der straffē om de ongehoorsaemheyt die wy ghedaen hebben. Hieromme so seggē wy dagelijcx in des Heeren ghebet / Vergeeft ons onse schuldē. Dese selfde onse conditie heeft dē Heere oock verclaert duer dē dienaer die x.m/pont schuldich was / ēn Luc. vij. als hy seyt/dat de gene meer lief heeft/ welcken meer vergheuen wort: ende dat der sonderssen veel sonden vergeuen zijn. Ende het blijct datter ontallijcke plaetsen der schrifturen zijn/ghetuyghende dat onse ongherechticheyt een schult sy / welcke ons onmogelijc is te betalen/also dat wy moeten dē eewigen bant lijden oft eewichlijc inden schulttoren oft gheuanghenisse liggen ende verrotten.

Matt.6.b
Luc.11.a

Matt.18.c
Luc.7.e

De selfde schrifture ghetuycht/dat dese schult ghetrāsporteert sy (te wetē duer toerekeninghe)op Christum/ende dat hy de selfde ouervloedelijck voor ons betaelt heeft/gelijc de Heere indē lxix.psalm seyt: Ick betaelde tghene dat ick niet gherooft en hadde/ende Esa/xliij. Ghy hebt my in uwen sonden arbeyt ghemaect. So is dan dese betalinge Christi/die hy voor ons/de

Psal.69.
Esaie.43.b

wet ende de strenghe gerechticheyt Gods ghedaen heeft/onse gherechticheydt voor God/waermede wy gherechtueerdicht worden. Maer hoe can doch dese betalinghe oft gherechticheyt Christi ons anders ouergheset worden/ dan door de imputatie oft toerekeninghe alleene? Sekerlijck als door toerekeninghe oft ouerschrijuinghe alle vremde betalinghe eenen anderen toegheeyghent wort/soo en can sy dan door eenige reale qualiteyt den seluen niet inghestort worden.

iij. Tselfde volcht gantschelijc ooc daer wt/dat dese onse bedroefde condicie/ghelijckt de schrifture betuycht/een slauernije ende gheuanckenisse onder den tirannighen duyuel ende rechtueerdichste gramschappe Gods is. Daer teghen soo heeft Christus met zijnen dierbaren bloede/oft gehoorsaemheyt zijns lijdens/de Wet ende de gerechticheyt Gods voldoende/ons wt sulcke droeue gheuanghenisse oft slauernije ende tirannije verlost. Hoe can ons anders nu dese verlossinghe oft loon der verlossinghen ghegheuen/toegheeyghent oft ouergheset worden/dan door zijne goedertierenste toelaetinghe alleene/ende des hemelschen Vaders toerekeninghe oft ouerschrijuinghe van Christo op ons? Certeyn alle verlossinghe der gheuanghenen

oft

oft slauen wort door alsulcke betalinghe oft rantsoens toerekeninghe eñ ouerschrÿuinghe volbracht.

iiij. Het blÿckt dat Christus ons door zÿn lÿden ende sacrificie salich ghemaeckt heeft. Maer hoe wort doch anders de ghe rechticheydt oft verdienste van alle sacrificien ouergheſedt op de ghene/voor welcke de sacrificie ghschiet/dan door de toerekeninghe alleene/ oft door de ghenadelÿcke ouerschrÿuinghe des hemelschen Vaders? Daeromme worter so dickwils inde schrifture ghesept: Niemant en sal de offerande toegherekent worden die niet rechtelÿck volbracht en wort.

v. Paulus tot den Rom.iii. iiij.v. handelt met opset seer neerstichlÿc ende sorchvuldichlÿck vande gherechticheyt Christi/ met welcke wy voor God gherechtueerdicht worden: Nochtans en gheeft hy met het minste woordeken niet te kennen/datse eene inghegoten qualiteyt sy/ maer erter contrarien so drÿft hy dit eenichlÿc/dat tet een dinc is / welck van God toegherekent wort/ ende dattet gantschelÿc niet/in eenige vã onse goede qualiteytẽ en bestaet alsoo datse dẽ genen die niet en werckẽ/dẽ vyandẽ Gods ende den genen die van alle gerechticheyt berooft zÿn /ia ooc den godloosen / gheschiet. Want hy betuycht dat Rom.3.4.5 Roma.4.b

God de godloosen alleene en̄ de sondaren rechtueerdich maeckt/en̄ dat dit syn hoochste glorie ende eere is.

vi. Het is seker/en̄ met vele getuyghenissen beuestickt/dat het woordeken *Iustificare* / dat is rechtueerdichmaken / ouer al inde heylighe schrifture/beteekent absolueren oft rechtueerdich verclaren / ende niet eenighe nieuwe ende goede qualiteyten in te storten/als Prouer.xvij. Wie den godloosen rechtueerdicht/ ende den rechtueerdighen verdoemt die is eenen grouwel voor den Heere ende Rom.viij. God is die rechtueerdich maeckt/wie isser die verdoemt. Daeromme ist datme̅ des leuendigen Gods woort niet en behoort te verualschen/als wy inde schrifture om de verdiensten Christi gherechtueerdicht ghenaemt worden/ so en cant eyghentlijc niet beteekenen dat iemandts quade qualiteyten in goede veranderen: maer dat hy ghenadichlijc van alle sonden/schult ende straffen (hem toegereke̅t synde de verdiensten der gherechtichheyt Christi) geabsolueert wort.

vij. Men can gheensins gheloochenen dat onse ongherechticheyt voor God een schult der sonden sy. Daeromme ter contrarien/so is onse rechtueerdichmakinghe een vergheuinghe oft quytscheldinge der son-

sonden schult. De welcke voorwaer van eenigen wijsen mensche niet ghenoempt en sal worden te wesen een wesentlijcke in stortinghe van eenighe duechden ost veranderinge der quader qualiteyten in goede ost eens boosen herts in eē goet herte. Paulus ghetuycht voorwaer oock opent lijck/dat de rechtueerdichmakinge sy vergeuinge/bedeckinghe ende gheen toereke ninghe der sonden/ende dat beuesticht hy met de getuychenisse des heylighen Propheets ende Coninck Dauid. Maer van dese sake sullen wy ooc hier nae segghen. Roma.11.a Psalm.31.a

viij. Inde heylighe schrifture ist gant schelijck eē ander dinc Rechtueerdichmakinghe/dan Verniewinghe/maer Verniewinghe is een wesentlijcke veranderinge der qualiteyten ost gantscher nature wt den quaden in het goede door den heyligē Gheest/ost(gelijc dese spreken)een instortinge der nieuwer qualiteytē/Daerommne so is Rechtueerdichmakinge een toegerekende applicatie ost toeeyghinghe van de gerechticheyt ost verdienstē der gehoorsaē heyt ost lijdens/ende niet(gelijc dese droomen)een instortinghe der nieuwer qualiteyten/welcke dese vernieuwinghe voorgaet.

ix. Paulus totten Rom.v. Neempt dese twee Rechtueerdichmakinge ende Ver Roma.4.a

soeninghe met God voor een dinck/segghende/ God prijst sijn liefde teghen ons/ dat Christus voor ons ghestoruen is/doen wy noch sondaers waren/daeromme soo sullen wy nu vele meer/door hem behouden worden voor de gramschap/nae dien wy door sijn bloet gherechtueerdicht sijn/ want ist dat wy Gode versoent sijn door de doot sijn soons / doen wy noch vianden waren/vele meer sullen wy salich worden door sijn leuen / nu wy versoent sijn/ Alsoo oock corts daer na bewijst hy dat de gherechticheyt Christi/die ons toegherekent wert/eene ghehoorsaemheyt sy. Soo ist blijckelijck / dat de Rechtueerdichmakinge een aldergenadichste aennemin ge Gods sy/de welcke om des soons wille ons om niet in genaden aenneemt/ en niet een wesentlijcke instortinge der deuchden.

1.Petr.3.c
1.Joh.4.b
Rom.5.b

x. Het is seker dat niemant die niet gerechtueerdicht en is / salich worden sal/ Maer de salicheyt en wort niet alleenlijck op een plaetse der sonden vergheuinghe toegheschreuen/ daeromme is sy selfs de Rechueerdichmakinge. Daer toe diet oock dat als de consientien aldermeest benauwet sijn om de vergheuinghe der sonden/ datse alsdan de schrifture aldermeest deur Christum aenbidet ende indouwet/ als de hoochste weldaet/waer deur wy salich gemaeckt

Roma.4.a
Psal.32.a

maeckt worden / ende Christus ghebiet ons oock dese vergheuinghe in sijn gebet soo ernstelijck te begheeren/ gheheelijcken achterlatende het woordeken rechtueerdichmakinge/daer hy tselfde dinck sonder twijfel niet achterghelaten en heeft. Daeromme ist nootsakelijck dat de Rechtueerdichmakinghe ende Vergheuinge der sonden een dinck sy.

Alsulcx is oock tghene dat Christus vanden Publicaen seyt(de welcke versoeninghe oft verghiffenisse der sonden begeerde / segghende / weest my arme sondaer ghenadich) dat hy de rechtueerdichmakinge vercregen heeft oft gerechueerdicht sy geweest. Daeromme so is de rechtueerdichmakinghe/ het selfde dat hy begheert hadde/te weten/dat hem God sijne sonden vergheuende ghenadich wort. Soo is dan der sonden vergeuinge *quiddam rationale* dat is/dattet alleenlijck in des ghenen verstant ende wille staet die de sonden vergheeft ende wort deur toerekeninghe volbracht / en niet door eenighe wesentlijcke instortinghe der qualiteyten / dwelc seer blijkelijcken is/Alsoo bethoonet oock David. Psa.xxxij.en Paulus Rom.iiij.dattet euen so vele sy de sonden te vergeuen / als de selfde te bedecken oft niet toetereken en.

Luce.18.b.

Psal.32.a
Roma.4.a

xi. Soo yemant wt Godes woort te

recht aenmerct/wat Sonde en Vergevinge der sonden sy/die sal lichtelijc beuindē/dat de Rechtueerdichmakinghe inde selfde begrepen is/want de sonde is gantschelijc een verlatinge oft versuyminge der alder perfecster gehoorsaemheyt / welcke God van ons door de wet so strengelijck eyscht/ als dat wy op het volcomelijcste God ende onsen naesten altoos niet lief en hebbē.

Matt.22.d Daeromme so is de Vergevinge der son=

Leuit.19.c den/een toerekeninge der volder gehoor=saemheyt/oft/dat so wien God om zijns soons wille de sonden vergheeft/ die wort gantschelijc inde selfde plaetse ende condi=cie van hem ghehouden oft gherekent/als oft hy op het volcomelijcste de wet Gods voldaen hadde. En dit selfde is Rechtueerdichmakinge oft toerekeninge der gerechticheyt Christi/oft applicatie tot ons / dat als syne overvloedichste voldoeninge des wets ons door toerekeninghe toegeschrevē wort/dat wy alsdan voor God so rechtueerdich gehouden ende gheacht worden/ als oft wy selfs op het aldervolcomelijcste de wet Gods voldaen hadden.

xij. Paulus ende de gantsche schrifture sluyt met alder neersticheyt alle onse cracht wt de rechtueerdichmakinghe: hoe cant dan waerachtich ghesijn/dat de gherechticheyt/met de welcke wy voor Godt

rech=

rechtueerdich sijn/eenighe onse qualitept sy/oft oock eenighe deucht tsy van God inghestort/oft oock van ons verckreghen/ghelijck dese spreken? Want wy worden dickwils genoemt dat wy gherechtueerdicht worden/sonder de wercken/oft niet wt de wercken/niet wt ons/ende (alsoo wy bouen gheseyt hebben) niet werckende/iae oock gantsch godd eloos wesende. Maer de se redene sal hier na oock wat breeder verclaert worden.

Roma. 3. c
Actor. 13. d
Roma. 8. a
Galat. 8. a
Ephe. 2. a

xiij. Ten lesten/soo is dit sekerlijc seer weerdich om te verhalen/soo wel om de waerachtighe sententie te beuestighen/als oock om deser menschen blintheyt te verclaren/dat als sy niet en willen dat dese volcomelijcste gerechticheyt des soons Gods ons alsoo toegherekent wort/datse ons salichmaken can. Soo gheuoelen sy daer teghen ende strijden oock/dat wy door armer menschen onsuyuerlijcste ende onuolcomelijcste gherechticheyt (ons door toerekeninghe ouerghesedt) salich ghemaeckt worden.

Want wat zijn toch anders heure gebeden en verdiensten/oft dien gheheelen schat der heylighen welcke sy altijt begheeren met iaerlijcse ende ghewoonlijcke ghebeden datse heurlieden in heure missen gheappliceert worden / segghende: O God

gheeft toch / dat wy door de ghebeden ende verdiensten van desen oft dien heyligen salich worden. Den selfden schat oft menschen gherechticheydt beroemt hem den Paus oock met syne bullen in andere menschen ouerteschrijuen / oft heur de selfde toetereckenen.

Also oock *opera ac merita superrogationis* (dat sijn de wercken ende verdiensten diemen doen soude / bouen tghene datmen schuldich is) sijn na heure meyninghe reynighe gherechticheyt die voor God ghelden oft waerdich is / de welcke nochtans door toereckeninghe alleene op ander ouer gheset wordt: Maer sy en can nochtans voorwaer eyghentlijck in andere niet ingestort worden.

Alsulckx sijn oock de missen ende vigilien / Item beuaerden die deen voor dander doet: Want alle dese worden voor eenighe verdiensten ende gherechticheden gheacht / ende sy gheuoelen datse met den sin oft wille alleene / van den eenen op den andere ouergheset worden.

Daeromme soo ist een leelijcke blintheyt / ende openbaer tecken van eenen verkeerden sin ende gramschappe Gods / dat als sy verworpen hebben / ende noch hede daechs verachten / de toeghereкende gherechticheyt Christi / als niet sterc ende suffi-

cient

cient genoech tottet salicheyt (wanneer sy meynē dat der menschen toegerekēde gerechticheyt de aldersufficienste is) Dat sy ten eersten tot heure eyghen wercken oft gerechticheden gekeert sijn/ ende daer nae voorts tot andere sondighe menschen wercken oft ghererchticheden ende ooc tot verfierde ouerschietēde wercken der Moniken ende Nonnen gheuloden sijn: Alsoo dat de cappe alleene diemen den dooden aendoen soude/met hem brenghen soude/ oft datse den dooden toerekenen soude de gantsche/perfectste/ende suyuerste gherechticheyt *Sinte Francisci, Dominici* ende des ghantschen heylighen oerdens.

Tot nu toe hebben wy door Gods genade sterckelijc genoech bewesen/ dat onse rechtueerdichmakinghe eygentlijc door toerekeninghe der gherechticheyt Christi gheschiet/ende niet door instortinge van sekere qualiteytē: Ende dat dese eyghentlijc is de selfde toegerekende gherechticheyt/ waer deur wy voor God gerechtueerdicht ende salich worden. 1.Cor. 1.d Psal.32.a Roma.4.a

Daeromme so sullen wy nu vā het tweede twistich stuc handele/nte wetē/oft wy door dese gherechticheydt alleen gherechtueerdicht ende salich worden/oft datmen daer by noch eenige van onse deuchdē oft wercken menghen moet. Onse teghenpartijc be-

beſchuldicht ons dat wy gheuoelen ſouden/dat God ons alleenlijc door de toerekeninghe rechtueerdich maeckt / ende dat wy ooc deur den heylighen Geeſt niet vernieut ende herbozen en ſoudẽ worden/ oft dat hy gantſchelijc gheene goede qualiteyten oft deuchden in ons verwecken en ſoude. Maer wy ſeggen dat ons bouen de toegerekende/ ooc een begoſte oft aenhangẽde gherechticheyt/ daer de herbozinge des heylighen Gheeſts/ghegheuen oft in ons begoſt wordt. Maer deſe herbozinghe oft vernieuwinghe/ en is gheenſins de ſelfde/ waer deur wy voor dẽ leuendẽ God rechtueerdich ſijn/oft het eewighe leuen verckrijghen/ende dat deſe gheenſins derſeluer in dẽ rechtueerdichmakinge by geinrengt en wordt. Eñ tot deſe onſe ſententie oft meyninghe ſullen wy hier ſommighe ghetuychenissen by brengen.

[illegible]

I. So ſy dan dit ten eerſten/Dat Paulus ſo neerſtichlijc eñ ſo dicwils alle onſe wercken oft qualiteytẽ wt de rechtueerdichmakinge wtſluyt / niet alleen lüe de ghene die voor de herboozinge/maer ooc de gene die daer na in ons zijn. Ja hi ſeyt ooc vã Abraham ſelfs/dat hy met allen ſyne coſtelijcſte eñ gantſch heerlijcſte deuchden eñ wercke niet voor God/maer alleenlijc voor de mẽſchen gherechtueerdicht ſy/Rom.iiij.

[illegible]

ij. Alſo

ij. Alsoo spreect de selue Paulus van hem seluen(die nochtans so vele om Christus wille gheleden/ende meer dan alle dande:e Apostolen ghearbeyt ende gheprofiteert hadde)dat hoe wel hy hem seluen niet schuldich en kende/ende dat hy ooc een onstraffelijc leuen nae de wet gheleyt hadde/ dat hy daer in nochtans niet ghe rechtueerdicht en was : Daer hy oock alle sijne goede qualiteyten/wercken en de verdiensten soo seere afscheyt/dat hy ooc seyt de selfde voor schaden ende slijck te achten /op dat hy alleenlijc de gherechticheyt Christi vercrijghe/Ende dat hy voor God niet en wilde voortsbrenghen eenighe eyghen gherechticheyt welcke oft gheheelijcken / oft in deele salich maken soude.

iij. Jae hy wilt ooc dat onse goede wercken qualiteyten ende verdiensten/soo contrarie sijn der gherechticheyt Christi/indien sy daer mede ghemengt worden /datse malcanderen geheelijc bederuen/Want hy seyt Rom. xi. Ist dat wt de wercken comt/soo en ist niet wt ghenade : Want de ghenade en sal gheen ghenade meer sijn/ maer ist wt ghenade/soo en ist niet wt verdienste der wercken/want de verdiensten en sullen gheen verdiensten sijn. Men can voorwaer niet getwijfelen/dat onse Wercken Roma.5.a

ken

ken/ende de Genade alsoo tegen malcanderen zijn/gelijc Verdienste/ende Genade.

iiij. De Appostelen hebben dese leeringhe teghen de valsche Appostelen/ Act. xv.
Actor. 15. b in heur eerste Concilio verworpen / want sy wilden dat de wercken des wets oft goede qualiteyten ende deuchden bouen de verdiensten Christi / nootsakelijck souden wesen totter salicheyt. Welcke valsche leere/ de Appostelen verworpen hebben/ ghetuyghende/ datter gheenen anderen naem onder den hemel ghegheuen en is dan Jesus. Acto. iiij. Daeromme soo protesteert
Actor. 4. b Paulus hier teghen / dat soo wie maer de Besnijdenisse alleen tot Christum byvoeghen wilde/ dat hy gantsch wt de ghenade valt/ Galat. v. Daeromme en neemt Paulus niet sonder oorsake (also wy hier voore bethoont hebben) oock eenichsins met
Galat. 5. a versmaetheyt / alle zijne ende onse goede qualiteyten / deuchden ende wercken / wt de rechtueerdichmakinghe/ ende wilt dat wy door de gerechticheyt Christi alleene/ voor God bestaen sullen.

v. Den heylighen Geest seyt seer claerlijck door Esaiam / dat alle onse gherechticheden / ghelijck eenen onreynen doeck van eender siecker vrouwen zijn : Want wie isser onder allen menschen/ die ten vollen eñ geheel onstraffelijck/ God eñ zijnen
Esaie. 46. c

nae-

naesten lief heeft/ ghelijc God dat van hem door zijn wet so strenghelijc eyscht? De hemelen noch oock de enghelen en zijn voor God niet suyuer ghenoech / hoe vele te min wy menschen. Iob iiij. Met wat godvruchticheydt oft waerheydt can onse onreynste gherechticheyt oft onreynen doec als vore/voor des leuendighen Gods aenghesicht gebracht/ende met de verdiensten Christi ghemengt worden/dat wy daer door voor God gerechtueerdicht ende salich worden souden? Iob. 15. b Iob. 4. b Psal. 143. a

vi. Wy hebben met vele argumenten bouen bewesen / dat de rechtueerdichmakinghe alleenlijc sy een toerckeninghe der gherechticheydt oft verdiensten Christi. Daer wt soo volcht dan / datmen by hem/ geene vā onse wercke/qualiteyten oft deucht den tsy ingheftort oft van hem seluen vercreghen / niet en behoort te vermenghen. Want de herboringhe oft vernieuwinghe gantschelijck een ander dinck ende een ander weldaet Christi is / dan de rechtueerdichmakinghe. Daeromme soo en machmen de heboringhe inde rechtueerdichmakinge als eē deel desselfs / niet vermengē.

vij. Den gulden spreuc Augustini wort seer eñ wel te rechte geprezē: Te wetē/Dat de sekerheyt vā ons geheel betrouwen/ in het dierbaer bloet Iesu Christi ghelegghen is.

is. De consientie wilt gantschelijck wat se kers ende bestendichs hebben/ waerop sy sekerlijc steunen mochte. Maer daer te-gen/sijn alle onse goede qualiteyten/deuch den ende wercke dalder onuolcomelijcste ende men mach rechtelijc van heur wt den Psalmist segghen: Heere en gaet niet int gerichte met uwen dienaer. Noch soo heb ben ooc alle goduruchtige door experien-tie geweten/dat den sathan inde aenuech-tinghen ooc alle onse beste wercken ter con tarien wtleggen can. Voorwaer het is se-ker datter met menschelijcx in sulcke vier der aenuechtingen bestaen en can/dat wy daer op voor het oordeel Gods steunen con nen/maer moeten ghelijck stoppelen ende hout verbranden. I. Cor. iij.

viij. Het is allen goduruchtigen so om-mogelijc met eenige van heure deuchden qualiteyten/oft wercke te betalen de min ste schult die sy by God schuldich sijn/dat-se oock daer en bouen seuenmaels daechs vallen/en allen vren gedwonghen sijn oot moedelijcke/voor den troon der genaden nederuallende / als arme bedelaers te roepen/vergheeft/vergeeft onse schulden ende alsoo door smeeken ende bidden de toerekeninghe der gerechticheyt Christi vercrijgen. Hoe souden sy dan met heure wercken eenich deel der schult betalen/

die

die daer en boven doude schult met nieuwe ende groote sommen vermeerderen.

ix. Christus stelt ons een schoone ghelijckenisse voore/vanden knecht die wt dē velde moede/mat ende hongherich quam/ de welcke nae den arbeyt des gantschen daechs al noch tsauonts hongherich/ghedwonghen wort sijnen meester de maeltijt te bereyden ende te dienen/ende dan eerst/ als hijt al gedaen heeft spijse te nuttē/Den welcken de meester nochtans voor alle dese moeyte ende arbeydt niet en danckt/hy besluyt oock dat alle menschen/iae oock de heylichste Apostelen (al waert dat sijt alte mael op het volcomelijckste ghedaen hadden dat God beueelt) seggen moeten/wy sijn onnutte knechten/wy hebben gedaen dat wy schuldich warē te doene. Die daer gheeft dat hy schuldich is / voorwaer die en verdient gantschelijc niet/ maer wy en doen noch opt honderste deel niet / dat wy schuldich sijn. Luc. 17. a Luc. 17. b

Daeromme soo doen de Papisten (als sy eenichsins met heure wercken gerechtueerdicht willen worden) euen ghelijc oft eenen hoeuenaer schuldich wesende dagelijcx sijnen meester een opghehoopte mudde van daldersupuerste terwe in langhe tijden niet en betaelde: Ende daer nae dat hy eens (als oft hy hem schoon beteren

wilde)begoste alle dage een mudde nauw
half vol vā donsuyuerste terwe te brengē/
ende woude daermede niet alleenlijck de
teghenwoordige/maer oock de voorgaende
ende versuymde schult betalē. Maer welc
heer des ackers oft eruen soude sulcx ver=
draghen oft lijden? Vele min sal God dese
onrechtueerdige pacht der Phariseischer
gherechticheyt verdragen / die met sulcke
opgheblasentheyt/ende darenbouē verach
tinge des soons Gods vereenicht is.

Galat.3. b x. In conclusie/De gantsche schriftuere
Roma.3. b eñ gherechticheyt Gods / is daer toe met
opset gericht/dat sijt al onder de sonde be
sluyten soude/oft datse alle menschē ouer
winne oft ouerthoone / datse dalder ver=
doemste sondaers zijn/ God wilt datse al=
tesamen haer op Christum den middelaer
alleene betrouwende/ootmoedelijc tot dē
troon der ghenaden comen souden / ende
Danie.9.c segghen: O heere v is de gherechticheyt
ende eere / maer ons de confusie ende be=
Psal.130.a schaemtheyt onses aenghesichts. Voor v
Job.9 a en is niemant ontschuldich/indien ghi de
boosheyt aensiet. Weest ons genadich om
dijns lieuens soons wille/sonder welcken
Act 02.10.e gheenen anderen naem onder den hemel
Actor.4.a en is/die de sonden der werelt wechneemt
1.Joha.1 b oft door welcke wy gherechtueerdicht mo
1.Petr.1 c ghen worden. Maect ons door het bloet
Hebre.9.b alleene

alleene uwes soons / reyn van allen sonden.

xi. Maer wat wilt ende maeckt dese gantsche leeringhe der Papisten anders/ dan datmen protesteert / dat dofferande Christi ons niet volcomelijc salich maken en can/ende datmen daeromme oock onse wercken/duechden en verdiensten by hem voeghen moet/op dat also de behoorlijcke mate der gherechticheyt ende prijs onser salicheyt veruult ende volghemaect werde. Dese dwalinge doet oock te niete de bekentenisse ende vergheuinghe der sonden. Indien wy soo ouervloedich zijn van verdiensten ende wercken dat wy oock daer deur gherechtueerdicht connen gheworden /waeromme ist dat wy dan/als bedelaers/de genadelijcke gherechticheyt met bidden afbedelen? Hebr.10.9.b Galat.2.b

Tot hier toe hebbē wy/niet met weynige noch swacke argumenten / de warachtige meyninghe oft sententie vande rechtueerdichmakinghe teghen de Papisten bewesen/te weten: dat wy door de toegherekende/ende niet ingestorte gherechticheyt Christi gherechtueerdicht worden / eñ dat wy met dese alleene eyghentlijc int ordeel Gods bestaen connen ende het eewich leuen vercrijgen/sonder eenich bymenghen van eenige onse qualyteyten/deuchden oft

werken/ sy datse onder den tytel oft naeme der verdinsten oft schult daer bygheuoecht worden. Want sy dese twee sententien (*præter sola fides*, dat is/ behaluẽ tgelooue alleene) aldermeest aenuechten/ namelijck/ de toegerekende gherechticheyt Christi/ ende dat wy van de selfde alle onse qualiteyten/ deuchden eñ wercken wt sluyten.

Nu ist van noode/ dat wy oock vande derde questie handelen/ oft het derde *sola* (dat is alleene) bewijsen/ te wetẽ/ dat wy deurt ghelooue alleene gherechtueerdicht worden/ oft dat wy Christum/ eñ syne gherechticheyt/ de ghenade Gods ende versoeninghe doort ghelooue alleene verkrijghen. Welck wy met de nauolgende redenen eñ getuychenissen bewijsen sullen. Want sy voornemelijc hier op twisten/ loochẽde dat dit woordeken *sola*, alleen/ inde heylighe schrifture nerghens beuonden en wordt: rechts oft haer Sorbonische woordẽ vãde heylige schrifture, niet seer verre oft dalder vremste en waren.

Roma. 3. e 1. Paulus ghebruyct sprueckẽ/ die euen so vele ghelden als het woordeken *sola* (alleen) met welcke hy bethoont dat wy alleenlijck deurt ghelooue de gherechticheyt Christi aennemen: ghelijck als hi Galat.

Galat. 2. c ij. seyt: Wy weten/ dat de mensche wt de wercken des wets *niet* ghrrechtueerdicht

an wort *dan* door den geloove aen Jesum Christum. Seyt Paulus hier niet claerlijc dat wy *niet dan* deurt ghelooue ghrecht veerdicht worden? Wat is dat anders dan door het ghelooue *alleene*? Voorwaer het woordeken *non nisi* (niet dan) gelt euen so vele als dat woordekē *sola* (alleene.) Daer omme soo ghetuycht Paulus hier dat wy door het geloove alleene gerechtveerdicht worden / welck seer blijckelijcken is / als Paulus tot den Rom.xiij.seyt. Daer en is gheen macht / dan van God: het welck so vele is als oft hy sey de / Alle macht is van God alleene.

Galat.2.b

Roma.13.a

ij. Christus seyt tot den Oversten der Synagoghen die ernstelijc voor zijn dochter om hulpe badt / Marc.v. En wilt niet vreesen / ghelooft alleenlijc / te kennen ghevende / datmen van hem ende synen hemel schen Vader / deurt ghelooue *alleene* / alle hulpe vercrijcht. Hier wort voorwaer claerlijc den geloove alleen toegescreuen / dat wy de genade Christi eñ hulpe Gods vercrijgen. Sy en connen niet gheseggen dat het woordeken *sola* (alleē) hier niet expresselijc ghestelt en wort. Also spreect hy voor Mar.ix. Indien ghy gelooven cont / be thoonende daer inne dat / de gantsche swaricheyt is / dat wy niet en gheloouen / ende dat het ghelooue alleene alle dinck

Marc.5.b

Marc.9.c

verrijcht.

iij. In onse vermaninge tot den gebede hebben wy gheseyt/dwelck oock van gheenen verstandighen mensche gheloochent en can worden/datmē door de kēnisse alleene/alle doctrine/ende deurt gheloove alleene oft gelooventde/alle belostenisse(besonderlijc de genadelijcke)ontfanct ende verrijcht. Want soo wie sprecckt / die spreckt daeromme op dat hy verstaen worde. Ende soo wie belooft/die belooft daeromme/ op datmen hem ghelooue. Want dat is kenlijc na het ghemeyn verstāt ende experientie/dat yemants ghenadelijcke beloofteniſſe/oft ghifte der gheschencter goeden om niet belooft / dan aldereerst crachtich sy/als de gene/diemense belooft oft schēct/ met de beloofde ghifte oft de selfde beloofteniſſe te vreden is / ende de selfde begheert.

Op de selfde maniere gheheelijcken/ eyscht God ende sijnen lieuen sone inde gantsche schriftuere / datmen sijne ghenadelijcke belostenisse met een verdichste en̄ stercste ghelooue aennemen soude. Daeromme ghelijc hi eygentlijc belouende ons arme bedelaers zijn ghenade en̄ alle sijne goeden / als met een milde hant aenbiet/ also oock daer tegen ontfangen wy arme menschen sijne goedē met onse bedelachti

ghe

ghe vant alleene des gheloofs / de welcke tot Godes handt oft beloftenisse wtghe-reyct wort. Ende de natuere des gheloofs eñ ghebets rechtelijc alsoo gheexamineert wesende / soo blijcket merckelijck / dat wy deurt ghelooue alleene gherechtueerdicht worden / oft de gherechticheyt Christi aen nemen ende ons applicceren.

iiij. Alser iewaerts iet vanden eenen ge seyt wort / eñ dattet van alle dander geloo-chent wort / dat is euen soo vele als oft dat selfde vã dien eenen/*exclusiue* geseyt ware/ oft met het woordeken *sola* (alleen) ghelijc oftmen seyde / De mensche is een redelijck dier na Gods beeldt gheschapen / eñ geen ander: dat is euẽ so vele / als oftmen seyde / De mensche *alleen* is een redelijck dier nae Gods beeldt geschapen. Paulus seyt ooc seer dickwils / dat wy gherechtueerdicht worden *doort gheloone, sonder de wercken, niet door de wercken, niet wt ons, sonder de wet, wt ghenade.* Welcke sententien voorwaer seer opentlijc vant geloove betuyghen / dat wy daer door gherechtueerdicht wordẽ: maer tselfde loochenen sy vande wet eñ alle onse goede wercken ende deuchden / so datse gantschelijc so vele ghelden / als ofter ghe-seyt ware / dat wy doort Ghelooue alleene de gherechticheyt Christi aennemen. Als nu dan Paulus so dickwils dese woorden Roma. 3. a Galat. 2. c

Roma. 3. c Galat. 2. b ende sententien met den spreuck *sola fides* (tgheloove alleene) over een comende oft gheldende ghebruyckt/ soudemen dan achten dattet een boos stuck wesen soude/ het selfde met clare ende corte woorden bequamelijcker te segghen/ sonderlinghe midts dat de vaders dese sententie/ met de selfde woorden dickwils gheleert hebben/ ende dat onse teghenpartije selfs singt/ *sola fides sufficit*/ dat is/ tgheloove alleene is ghenoech.

Roma. 4. a Psal. 23. a v. Hier voore is ghenoech bewesen/ dat wy door de toerekeninghe gherechtueerdicht worden: Ende noch isser bewesen dat onse rechtueerdichmakinghe sy vergheuinghe der sonden. Item datse een ap-

Roma. 3. c 2. Cori. 5. c Actor. 13. b plicatie der verlossinghen sy. Item datse een absolutie is Maer dese altesamen en worde anders niet dan met de bedelaerts hant alleene aenghenomen: Ghelijckmen

Roma. 5. c Galat. 2. c wt de nature der rechtueerdichmakinghe bewijsen can/ dat het gheloove alleene dit doet/ Alsoomen wederomme wt de nature des gheloofs/ de cracht ende nature der rechtueerdichmakinghe verstaen can/ dat-

Gene. 15. b Roma. 4. a Galat. 3. a Jacob. 2. c tet eyghentlijc eenich toegherekent dinck sy oft datse alleen door de toerekeninghe volbracht wort.

vi. Daer toe dient oock/ dat wy bouen bewesen hebben/ dat alle onse qualiteyten deuch-

deuchden ende wercken/wt de rechtueer- Roma.3.c
dichmakinge oft toegherekende gherech-
tichept ghesloten worden. Indien dat alle
onse deuchden ende wercken warachtelijc
wtghesloten worden/ ende nochtans dat
wy doort gheloone gherechtueerdicht ge-
naemt worden/soo volghet voorwaer ghe
heel nootwendelijck/dat wy doort gheloo-
ue alleene gerechtueerdicht worden/maer
van dit argument hebben wy een wenich
te voren volcomelijcker ghehandelt / ende
can soo wel tot deser sententien / als tot
deerste dienen.

vij. Wy hebben hier bouen ghenoech-
saem bewesen / dat wy inde waerheydt
voor God dalder armste bedelaerts zijn/
ende al wat wy hebben(maer principalijc
ken de versoeninghe) dat vercrijghen wy
om niet/door bidden ende smeeken. Hoe
vercrijcht nu dan eenighen bedelaer an-
ders/cost oft cleeren van eenen rijcken en-
milden man/dan dat hy des rijcken mans
warachtighe beloostenissen (van selfs eñ
de om niet zijne weldaet den armen ende
behoeftigen aenbiedende)gelooft/de selue
begheert ende aenneempt ende van zijnen
goeden wille niet en twijfelt? Men can
voorwaer niet geseggen / dat hy eenighe
verdiensten teghen hem heeft / oft dat hy
eenighe eyghene waerdicheydt / wercken

oft goede qualiteyten mede brengt.

viij. Dit ghelooue alleene/oft de nature des gheloofs/oft het bedelachtich ontfanghen van alle goeden/ heeft de Heere met vele ghelijckenissen van gemeyne maeltijden verclaert/daer de arme bedelars alleenlijc hoorende/ghelouuende en volgende de boden oft legaten Gods welcke heur nooden tot de costelijckste maeltijden gheraken oft comen/ende de selfde ghenieten.

Matt. 22. a
Luce. 14. b

Door Gods ghenade hebben wy tot hier toe bewesen/ dese drij *sola*/ alleen/ te weten dat wy door Christum/ alleene/ salich worden. Dat wy door de toegherekende gherechticheydt/alleene/gherechtueerdicht worden/ende ten lesten/ dat wy door tghelooue alleene/dese gerechticheyt aennemen/ende datse daer door ons van God gheappliceert ende toegherekent wort.

Acto. 4. a
10. c
Psal. 32. a.
Roma. 4. a
Roma. 3. c
Galat. 2. c

Hier behoorden wy oock/ van onser teghenpartije argumenten ende voorworpinghen te seggen: Maer wy selen die/om der lanckheydt wille/ achterlaten/ wantse inde Appologie der Ausborscher Confessien ghenoechsaem wtgheleyt sijn/al waer oock een gheheel capittel *de sola fide* (vant ghelooue alleene) staet / de welcke wy nochtans/ indient noot is/ tot sijnder tijt volcomelijcken refuteren oft wederleggen sullen.

Daeromme so is met rechte de dwalinghe des Concilij van Trenten te verworpen / om datse verdoemen alle de ghene welcke gheuoelen / datse door de gherechticheyt alleene des ghehoorsaemheyts ofte verdiensten Christi/heur toegerekent zijnde / *formaliter* gherechtueerdicht worden/ ende dat de selfde gherechticheyt ende andere verdiensten Christi doort gheloove alleene aenghenomen worden/ende datmen wt de rechtueerdichmakinghe alle inghestorte deuchden eñ wercken sluyten moet.

Maer vele meer is ooc der Iesuiten ethnica (dat is heydensche) godloosheydt te verworpen/ die de vergevinghe ende versoeninghe der sonden ende de Christelijcke gherechticheydt gantschelijck de gherechticheyt Christi vergheten hebbende/ alleenlijc in wercken ende verdiensten der menschen stellen. Want dit zijn heur eygen woorden in heuren Cathecismo / met vele bullen/gratien ende previlegien dickwils gheprint.

Met wat manieren worden de sonden gereynicht? Antwoorde. De heylige schrifture leyt ons seer vele dusdanighe manieren inde kercke te voren/ ghelijc tot diversche siecten oock diversche remedien betamen: Maer de hoochste plaetse hout het Sacramēt der penitentiē/welc versuymt we-

wesende / soo ist te vergheefs/ dat wy van dandere remedien (om teghen de dootlijcke sonden te gebruycken) verhalen. Want dit heeft Christus der sielen Medecijn/ als een sterc ende nootwendich recept in gheset/ende dattet teghen aller sonden besmettinghe crachtich wesen soude beuolen/als hy tot den priesterē seyde/ Den ghenen die ghy de sonden vergheeft/dien sullense vergeuen sijn. Ten tweeden worden de sonden ghereynicht ende versoent door de aelmoesen: Want daer staet ghescreuen/De aelmoese verlost van alle sonden ende vande doot / ende sy en sal niet toelaten dat de siele inde duysternisse gaet. Eñ op een ander plaetse/Verlost uwe sonden door aelmoesen/ende uwe boosheden met bermherticheyt teghen den armen. Ten derden/ worden de sonden vergheuen/als wy onsen broeder die ons misdaen heeft vergheuen/ghelijc den Heere seyt: Ist dat ghy dē menschen heure misdaet vergheeft soo sal v ooc den hemelschen Vader uwe sonden vergheuen. Ten vierden gheschiet dat selfde ooc/als wy onsen sondigen broeder winnen /ghelijcmen leest: Die den sondaer doet bekeeren van sijnen onrechten wech/die sal sijn siele vande doot bewaren ende de menichfuldicheyt der sonden bedecken. Ten vijfden/soo dient hier toe ooc de

Joha.20.b
Matt.16.c
Tobia.4.b
12.b
Danie.4.b
Eccle.4.a
Matt.6.b
18.d
Marc.11.c

de oueruloedicheyt der oprechter liefden/ om de welcke van Madalena gesept wort: Luc.7.e
Heur worden vele sonden vergeuen/want sy heeft vele liefghehadt. Want de liefde 1.Petr.4.b Prou.10.b
bedeckt de menichfuldicheyt der sonden.
Ten sesten/soo doet het selfde oock / dosse= Psal.51.b
rande van een gebroken herte/dwelc God Esai.66.a
nimmermeer en veracht. Want hy siet opt
gebet der ootmoedighen/ende heure gebe
den en veracht hy niet: Gelijc van den Ni= Eccle.35.c
niuiten gheschreuen is God heeft aenge= Jonas.3.g
sien heure wercken / want sy van heuren
boosen wech gekeert zijn/ende God heeft
hem ontfermt ouer dat ongheluck/ dat hy
ghesproken hadde heur te doene / ende hy
en heeftet niet ghedaen. Met dese ende an
dere manieren ende officien der warachti=
gher gherechticheyt vercrijghen ende ma
ken ꝛc.

Maer met wat middelen / worden de lichte ost dagheliicse sonden versoent? Ant woorde. Op dat alsulckeonsuyuerhedē der sielen in dit leuen afgewassen worden/soo heeft de oude Kercke dese remedien be= kent ende int ghebruyc ghehadt/Een oot= moedighe beschuldinghe zijns selfs / Des heeren ghebet/Op de borst te smijten/Eñ ādere sulcke godvruchtige exercitien tegē God ende zijnen naesten/eñ des lichaems castijdinghe vrijwillichlijck ende deuote=

lijck

lijck aenghenomen.

Welcke dinghen behooren tot de Christelijcke gherechticheyt. Antwoorde: Met ten cortsten *twee*/welcke in dese woorden begrepen worden: wijct van het *quaet* / ende doet het *goet*. Ghelijck oock Esaias leert:
Esaie. 1. c Hout op vant quaet te doene en leert wel doen. Het eerste is gelegen in het bekennen ende mijden der sonden: het andere in het goet aentenemen ende te volghen.

Ist niet ghenoech/ datmen ophout van sonden. Antwoort: Voorwaer de Christelijcke gherechticheyt vande welcke wy tot hier toe geseyt hebben/stelt ons twee *deelen* voor/ende beveeltse ons als even nootwendich/met dese woorden *wijct van het quade,*
Rom. 12. b *ende doet het goet*. Ghelijc oocPaulus leert:
Psal. 97. b *hatende het quaet en het goet aenhangende*. Tot hier toe sijn der Jesuiten woorden.

Hoort ghy wel christelijcke broeder/ dat hier in dese hoochste stucken der Christelijcker salicheyt niet met allen den lijden Christi toegheschreven en wort/daer nochtans Christus om dit selfde hier op aerden ghecomen is/ende geleden heeft/op dat hy ons
1 Joha. 1. b door zijn bloet van alle onse sonden wasschen/ ende witter dan sneu maken / ende reynighen soude/ende dat wy door de gerechticheyt van zijne verdiensten ende ghehoorsaemheyt gerechtveerdicht souden worden

O hemelsche Vader neemt wech en werct dese boosachtighe onteeringe uwes alderliefsten Soons / ende de onwtsprekelijcke ende ontellijcke verleydinghe ende eewige verdoemenisse der sielen.

XIJ. Van de goede wercken

De goede ende God aenghename wercken drijuen wy seer in alle maniere. Maer wy weten dat soodanige wercke alleenlijc zijn welcke God gebiet. Want te vergeefs wort God gheeert met menschen ghebo- Luce.18.b
den. Mat.xv. Maer sy en gheschieden wa- Matt.15.a
rachtelijc niet dat van de herborene / ende Esaie.29.b
dat door regeringe des heylighen Geests want huychelaers werc God hooch verdoemt.

Die goede wercken sijn oock vruchten van eenen goeden boom / ende *non causa for* Matt.7.b
malis vel efficiens / dat is / niet de oorsaeck oft wesen des goeden booms / oft (ghelijc Luc.6.e
Augustinus seyt) sy en gaen niet voor den Matt.12.b
genen die rechtueerdich te make is / maer sy volghen den ghenen die rechtueerdich ghemaect is.

Ten lesten oot / soo en sijn in dit leuen gheen volcomen wercken / want alle onse gerechticheden sijn als een onreyn cleet van een siecke vrouwe / ende niemant en bekent / bemint oft vreest God volcomelijck. Esaia.64.c

Daer-

Roma. 3. b Daeromme soo moeten sy hoe heylich sy
Psal. 36. a ooc sijn/altijt roepen: O heere en gaet niet
Psal. 143. a int ghericht met uwen knecht: maer vergheeft/vergheeft onse sonden ende misda-
Psal. 30. a den/om uwes lams wille/ welc alleene die wech ghenomen heeft: Want ist dat ghy de sonden wilt aensien/ soo en salder niemant voor u gherechtueerdicht worden.

Daeromme soo hebben de Apostelen
Acto. 15. b hier voortijts heylichlijc ghedaen dat sy in heur hoochweerdighe *synodo* dat is vergaderinghe/ende Paulus in sijne brieuen die wils verdoemt hebben/der valscher Apostelen/ende daer nae der Ebioniter Papistische leere/dat de wercken soo nootwendich sijn totter salicheyt dattet gantsch on moghelijc sijn soude/ sonder de selfde salich te wordene.

Welcke godloose leere door dē Interim inghebracht sijnde/ nu oock op sommighe plaetsen de Kercken verturbeert. Maer de redene der verdoemenissen is/ om datse teghen het Euangelium strijdet/ ende
Johan. 3. c dattet de cracht eñ glorie des soons Gods
1. Timo. 1. c (de welcke daeromme ghecomen is/ om
Matt. 9. b dat hy de sondaers salichmaken soude) vermindert/ende ten lesten om datse inde leste vre de bekeerde ende aengeuochtene menschen eenen strick der desperatien oft waenhopinghen op worpt.

Maer men moet om vele oorsaken goede wercken doen / om dattet Godes ghebot ende beuel is: Op dat den hemelschen Vader gheeert/ende den naesten geholpen werde: op dat de straffen gemydet werden:ende om dat door de moetwillighe sonden/ende die tegen de conscientie gheschieden / den heylighen Gheest bedroeft ende verloren wort / ende dat daeromme ooc het gelooue/de gherechticheyt/ de ghunste Gods / ende het eewich leuen verloren worden. Niet teghenstaende soo hebbē nochtans de goede wercken/wt de enckel ghenade des hemelschen Vaders beloostenissē der belooningen / in dit ende int toecomende leuen. Exodi 20. Leuiti.19. Joha.15.a Galat.6.a Mos.4.a.b 1.Reg.15.b 2.Reg..6.c Esa.6.a.b Luc.14.b

VIII. De hooft stucken der leeringhe.

So is dan het voornemelijcste hooft/somme oft herte der leeringhe/eñ des Christelijcken leuens/ten eersten de leeringhe des wets / oft de kennisse der sonden / oft des menschen cranckheyt. (Welcke oock penitentie berou oft leet wesen ghenaempt wort) Daer nae het Euangelion/kennisse des medecijns oft Christi ende zijnder wel daden(welck oock ghelooue alleene / Christū aennemēde oft rechtueerdichmakende genaet wort). Tē lesten/de nieuwe gehoor Roma.3.b Roma.7.c Actor. 2.b Matt. 11.e Phillip.3.b Roma.6.b Rom. 12.a Luc.7.b

saemheyt/vruchten des leetwesens/ penitentie ofte berous/ oft goede wercken.

Dese drij stucken hebben Christus eñ Dapostelen met sommige hare manieren

Matth. 3.a van spreken verclaert/seggende/vant eer-
4.b ste/Doet penitentie oft boete:van tweede/
Acto.3.c
Acto.2.c Gheloost den Euangelio/ende/V gheloo-
Lu.1.d.8.f ue heeft v salich gemaect/eñ ten lesten van
het derde/ Gaet eñ en wilt niet meer son-
Je.5.b.8.a digen. Doet weerdige vruchtẽ der peniten
Actoh. 26.d tien. Wy zijn schuldenaers dat wy door den gheest de wercken des vleesch dooden souden. Dat dit de principaelste somme eñ als het hooft ende hert onser christelijcker leeringhe sy/dat weet God/eñ alle de gene die de waerheyt weten willen.

Daeromme soo ist een grouwelijcke lasteringhe dat de Papistẽ dese onse iae oock Christi leeringe/als een nieuwe leeringhe deruen berispen/daer nochtans God selfs inden paradijse de selfde stucken der leeringhe oft somme oock gheleert heeft / want ten eersten seggẽde / Adam waer zijt ghy?

Gene.3.b soo straft hy hẽ door de wet/ ende verslaet hem. Daer nae/belouende hem het ghebe-
Gene.3.c nedijt saet der vrouwen/ welck der slange fenijnich hooft(te weten de sonde ende de vermaledijdinghe)te niete breect/so predict hy hem het Euangelion ende tgheloove. Ten lesten/ oplegghende / ende beuelende hem

hem zijn broot te eten int sweet zijns aen- Gene.3.d
ghesichts / daer mede beueelt hy hem de
nieuwe gehoorsaemheyt en de oeffeninge
des cruyces. Dese selfde hooft somme der
waerachtiger leeringhe hebben oock alle
Prophetē/Apostelen ende oock Christus
selfs ghelecrt. Daeromme so en leeren oft
en bekennen wy warachtelijt niet niews
maer de bestendighe oft ewighe leeringe
des leuendigen Gods.

IX. Van het onderschept des Wets ende Euangelij.

Wy weten dat het woort oft leeringhe des hemelschen Vaders/rechtelic in twee deelen oft stucken ghedeylt wort /der welc ker het eerste de Wet/ ende het andere dat Euangelion is.

De Wet seydt: Die ghene die altijt op het alder volcomelijckste mijn gheboden houdt/ende oock alsulcken hert ende beldt Godes/als God dat eyscht/en int beghin sel in hem geschapen heeft / toont/gheeft oft ouerleuert/die sal daer inne leuen / oft Doet dat/ende ghy sult leuen : Wilt ghy Luc.10.c int leuen ingaen/hout de gheboden. God sal ieghelijcken loon geuen nae sijne werc ken. Item vervloect sy de ghene die in al- Deut.27.c len niet bestendich en blijft. Item / Daer Galat.5.b en is niemant die goet doet/ia oock niet ee Roma.3.b Psal.14.a

nen. In conclusie/ Ghelijc de Wet ten eer sten strenghelijcken eyscht volcomen ghehoorsaemheyt/ eñ den genē diese volbrēgt/ Gods gonste/ cū alle goeden beloost/ ende daer teghen diese niet en volbrengt/ deewi
Deut.27.c ge verdoemenisse dreycht: Also ooc desgelijckx als ten tweeden/ soo ouerwintse alle menschen van dalder grootste ongherechticheyt/ so wel der erffelijcker als der werckelijcker/ ende verwijstse alle te samen tot deewighe verdoemenisse. Soo datse met
Mat.5.c.d ter waerheyt sy als eenen aldersupuerstē
Roma.3.c spieghel/ die ons alle onse stinckende vuylicheyt/ het mismaect beeldt des Duyuels/ oft oock de pestilentelijcke siecten der erfselijcker ende werckelijcker sonden/ schult ende straffe/ soo dickwils als wy daer inne sien aenwijst/ ende ons alsoo tot despe-
Roma.7.b ratie drijft/ doodet/ ende inde helle leyt.

Daeren teghen/ soo aenbiet ons het Euangelion/ den Medecijn Meester/ eñ zijn stercste medecijne/ te weten/ Christum met sijne verdiensten ende weldaden/ gherech-
Matt. 9. b ticheyt/ versoeninghe/ adoptie oft aenne-
Matt. 11. e minghe/ herboringhe/ ende het eewich leuen.

Daeromme soo roept dese leeringhe:
Esaie.55.a Coemt alle die dorstich sijt/ ende ghy sult
Apoc.22.b om niet ontfanghen. Coemt alle die daer
Matt.11.c arbeyt ende belast sijt/ ende Christus sal u ver-

vermaken:de welcke alleen het lam Gods is/die der werelt sonden wech ghenomen heeft/door wiens wonden alleen alle menschen vanden doodtlijcken bete der ouder slanghen ghenesen werden : door wiens bloet alleene / alle ghelooviighe van alle smetten der sonden ghewasschen worden/ want hy alleene is ghecomen / niet om de werelt te verdoemen/ maer om salich te maken/ want alle Propheten ende schrifturen ghetuyghen/datter van God gheenen anderen name onder den hemel ghegeuen oft geordineert en is/ door welcken de menschen salich moeten worden / dan door desen alleene. Johan.1.d Esaia.53.a 1.Joha.1.b Johan.3.c Actor.4.a 10.c

Daeromme ghelijck de Wet seer stren ghelijck van het gansch menschelijck gheslachte / betalinghe van een groote schult der gehoorsaemheyt ende straffen eyscht/ ende den ghenen diese niet en voldoet/ dien dreycht sy deewighe verdoemenisse: also ter contrarien so biedt ons het Euangelion ganschelijck aene/ een genadelijcke quijtscheldinghe der seluer: oft lieuer eennen anderen die dit voor ons betaelt/ ende voecht daer tsamentlijc by eenen grooten hoop rijcdoms ende schats/ te weten/adoptie oft aennemınghe / her boringhe ende het eewich leuen. Deut.27.c Galat.3.b

Dat Lutherus/ende onse kercken/niet onrecht en doen/als sy de sententie vande beelden te maken/in heure corte verhalinghe der thien ghebodēn / achterlaten.

Men can gheensins gheloochenen dat dese sententie vande belden (die tot dienst ende aenbiddinghe ghemaect worden) onder het voorgaende gebot (welc alle vreemde goden verbiet) begrepen ende besloten wort. Want sekerlijck alsulcke afgodische beelden / vreemde goden sijn. Daeromme als alle vreemde goden int generael oft gemeyn verboden worden/soo worden daermede alle beelden dienen maect om taenbidden ende te dienen oock verboden. Waeromme soude dan dese sententie/een ander diuersch gebot worden/alst int voorgaende begrepen wort? het is oock openbaer/dat dese sententie seer voorderlijc is/om het voorgaende ghebot te verclaeren ende breeder wt te legghen.

Daeromme salmen waerachtelijck segghen/dat dese woorden/geen nieu ghebot en begrijpen; maer datse alleenlijck een exempel sijn/het eerste ghebot verclaerende/van sommighe specien oft deelen der afgoderijen genomen sijnde / ghelijcmen plach in alle tractatien oft verclaeringhen *genus per speciem notissimam declarari*/ dat is de generale sententie door een deel datter onder begrepen wort ende alderkenlijckste is / te ver-

verclaren Ghelijc oft eenen Medecijn tot eenen sieken seyde. Ghy sult alle heete spijse mijden / ghy en sult gheen specerije noch wijn ghebruycken. Wie soude hier soo bot sijn/ die dese leste sententie vanden wijn ende specerije een besonder ghebot soude segghen te sijne / ende alsmen om der cortheyt wille dese woorden achterliet roepen wilde datter een eyghen ghebot achterghelaten wort?

Augustinus lib. ij. questionum veteris testamenti volcht gantschelijc dese selfde deylinghe. Ende daer sijn seer oude versikens/ met welcke de gheboden aldus oock verhaelt worden/ achterlatende de sententie vande beelden:

Vnum cole Deum nec vane iura per ipsum,
Sabata santifices, habeas in honora parentes.

Bouen al mint een God.
Ydelijc en sweert noch en spot.
Viert den sabbaoth allegader.
Eert vouders/moeder ende Vader.

Also deylen oock de gemeyne Glossa eñ Lira de gebodẽ. Eñ oock Rabi Abẽ Esra/*super Exodum* straft de gene/die desen text/Ghy en sult gheen andere Goden hebben / ende Ghy en sult v gheen beelden maken/ in twee gheboden deylen/om dattet eenen sinne ende een dinc is. Hy seyt oock datter hier voortijts sommighe twee gheboden

ghemaeckt hebben van dese: Ghy en sult niet begheeren uwes naesten huys/ ende/ Ghy en sult niet begheeeen uwes naesten huysvrouwe ꝛc.

Het is ooc blyckelijc/dat alwaert eertijts gantschelijc verboden gheweest/ beelden te maken/soo en worden wy nochtans tot alsulcken/ als een Cerimoniael ghebodt geensins verbonden/ ten waer dat wy die tot aenbedinghe oft eeren misbruycken wilden. Maer inden *decalogo* (dat sijn de thien gheboden) moetmen alleen setten/ daer wy mede verbonden worden.

Alsoo is het derde ooc een Cerimoniael ghebot/om dattet eenen sekeren dach wtspreckt/ ende soo vele te meer na dien dattet soo perfecte ruste ghebiet. Daeromme (soo vele als dit aengaet) en sijn wy daer toe niet verbonden. Ende daer is dit oock taenmercken/ dat gheheelijcken op dese selfde maniere terstont na het gebot: Ghy sult den Sabaoth heylighen/ volcht daer op de verclaringhe desselfs: Sesse daghen sult ghy arbeyden/ꝛc. Het welc iemanden oock duncken moechte een nieu ende eyghen ghebot te wesene.

Maer ghelijc de gantsche declaratie des derden ghebots/om de lanckheyt/ ende om dattet (als een Cerimoniael ghebot) ons niet eyghentlijck aen en gaet/ ende dattet daer-

daeromme oock van heurlieden in heuren Catechismo altijt niet verhaelt en wordt: alsoo wort ooc dese verclaringhe des eersten ghebots / vanden onsen sonder eenich quaet bedroch oft mishandelinghe achter ghelaten:maer sommighe die lust hebben te twisten / ende met alsulcke dinghen het volck tot heurlieden te trecken/ soecken ouer al bequaemheyt ende oorsaken om te lasteren ende te liegen. De welcke heuren eyghen meester Caluinus met dese woorden berispt:De neersticheyt om de deylinghe der gheboden te weten / en wort niet qualijcken gheintendeert oft versoecht:soo verre alsmen ghedenct / dattet een alsulck dinc sy/ in welc een yeghelijc sijn vrij oordeel behoort te hebben / om dwelcke men met malcanderen niet en behoort te twisten oft te strijden.

X. Vande Kercke.

Vande Kercke heeft eertijts soo ten tijden Christi/als daer te voren/ ende oock nu eenen grooten strijt gheweest ende al noch is welcke de rechte Kercke sy:midts dat alle secten willen Gods volc schijnen te sijne. Maer dien twist schept den sone Gods/leerende/datse alleen warachtighe schapen Christi sijn die sijn stemme hooren:ende datse kinderen Gods sijn/die hē Joha.10.a

(vanden vader ghesonden sijnde) aennemen/Joh.i.ende viij. Dat den hemelschen Vader alleenlijck by de ghene woont / die
Johan.x.a 8.b sijn woort bewaren. Ende voorts dat de selfde broeders ende susters Christi sijn.

De selfde eenighe leeraer ende meester heeft dickwils (ghelijc ooc de Propheten voor hem) verworpen de ordentlijcke Priesters/Prelaten/ Bisschoppen ende andere Leeraerts (hoe wel dat sy nochtans door Gods beuel ingestelt waren) ende het ander volc/om datse heur beroemden Abra-
Roma.9.b Johan.8.d hams saet te wesen/met welcke God sijn verbont ghemaect hadde/ segghende dat sy wt den duyuel/en een arch saet/ ia vyan den Gods sijn. Doeromme soo sijn het Woort/ende het waerachtich ghebruyck der Sacramenten/ sekere teekenen ende oock *cause instumentales* der waerachtigher
Titum 3.d Johan.3.a 1.Petr.1.a Kercken: want door het doopsel worden wy herboren/ende door het woort geheylicht: Jae oock (ghelijc Paulus getuycht) soo worden wy door het woort gebaert.

Dese waerachtighe Kercke/is de bruyt Christi/ der welcker God hem seluen met
Joha.20.b Matt.16.c alle sijne goeden ouer gheeft hy en heeft deser Kercken niet aleenlijck ghegheuen de macht der sleutelen/ ende om waerachtighe ende oprechte Leeraerts te beroepen maer hy heeft heurlieden oock strenghe-

ghe-

gheboden ghegheuen/ de woluen te vlieden/ende de ghene die een ander Euangelion predikeu te veruloeckeu/ende datmen de Leerarts die ons de stemme ende woort Christi predikeu volghen ende hooren soude / want die heurlieden hoort / die hoort Christum selfs. Joha.10. a Galata.1.b

Ghelijckt dan der waerachtighe Kercken gheboden is/datse doprechte eñ waerachtige leeraerts hooren soude/midts dat de ghene die heur hoort / die hoort Christum:ende datse hare ouericheyt onderdanich sijn soude:alsoo ooc ter contrarien en is de Kercke gheen dienersse oft slaue Petri/ oft Pauli / noch sy en behooren gheen heerschappije ouer den geestelijcken staet te ghebruycken/ maer sy is ter contrarien heurlieder vrouwe i. Cori. iij . Jae oock het hoochste gherichte oft ordeel hoort der kercken toe/na den spreuck : Segghet der kercken;Ende so waer de selfde inden name Christi vergadert is/daer sal Christus in midden van haer sijn/ende al wat sy/na het woort/ dat heur vã God ghegeuen is/ ordineert/dat sal oock inden hemel sterck/ van weerden ende beuesticht sijn,

Soo ist dan hier wt opẽbaer/dat de gene seer grossselijc eñ grootelijc dolen/die daer willen dat den Paus/ Cardinalen/ Bisschoppẽ eñ Pristers ouer de Kercke heerschappije

pije ende gebot souden moeten hebben eñ dat sylieden der Kercken wetten ende leeringhe voorschrijnen moghen /tot welcke de kercke soude verbonden sijn ghehoorsaem te wesene/ende en soude heurlieden niet mogen teghenspreken noch affetten/ *vt est dist.xl.*

Niet vele beter en gheuoelen de ghene in dit stuck/de welcke willen datmen heur oft heurder leerarts oft ooc heylighe Vaders woorden ende leeringhen/(oock sonder schriftuere oft Godes woort) hoore eñ aenneme/ghelijc hier voortijts de discipulen van Pithagoras heurlieden roemden met heuren αὐτὸς ἔφα/dat is de meester heuet gheseyt.

XI. Vande Sacramenten.

De Sacramenten noemen wy wtwendige teekenen oft cerimonien inde kercke/ in welcke het woort tot den elemente byge uoecht/daer toe van Christo ingestelt sijn/ datse ons niet alleenlijc de genaede Gods/ ende de weldaden Christi betuygen oft beteekenen/ maer dat sijse ons oock appliceren oft toeeyghenen ende dat wy ons ooc desghelijcx door de selfde met God verbin
Matt.28.c den ende belouen souden dat wy alle goet
Mar.16.b van hem alleen verwachtē ende soeckē sul
1.Co.e.11.c
Luce.22.b len. Alsulcken Sacramentē sijn voorneme

lijck

lijck inde nieuwen Testamente twee: het Doopsel eñ het Sacrament des lichaems ende bloets Christi.

De Papisten hebben eertijts in menigherley manieren vande cracht der Sacramenten gedoelt/als te weten/dat sy meynden datse nuttelijck waeren *ex opere operato* dat is om des ghedaens wercks wille/oock den ghenen die gheen geloof en haddẽ/ende dat sy niet en hebben aenghemerct dat alle cracht der Sacramentẽ alleen vã God compt/de welcke door de selfde nae sijnen wille/ende welbehagen werckende is / als door sijne swacke instrumenten oft middelen:eñ en hebben voorts ooc niet bedacht/ dat alle de cracht om de verdienstẽ Christi alleene/door de sacramentẽ in ons vloedet.

Ende hier teghen hebben de Herdoopers eñ deerste Sacramentarisen/de selfde alleenlijc bloote teekenen oft mercken der bekenteni sse gemaect. Ende dese heeft Lutherus saligher ghedachten sterckelijc wederleypt:eñ Caluinus selfs heeft dese voorwaer ooc tegen ghesproeken. Daeromme so ist van Luthero bewesen/dat de Sacramenten/ghelijc het woort Gods warachtighe instrumenten / middelen oft de milde hant Gods sijn/door welcke het Gheloove inden godvreesenden verweet ende Rom.1.b oock Christi weldaden niet alleen int ghe- Roma.10.c meyn

meyn betuycht worden / maer oock eenen yegelijcken int besonder geapplicceert / oft toegheeyghent worden. Daer wt ist dat het doopsel een badt der wederghebooɽten ende vernieuwinghe genaemt woɽt Joh. iij. Eph. v.&c. Tit. iij. Itē wy worden genaempt ghedoopt te worden tot verghiffenisse der sonden: ende van de ghene die gedoopt worden seytmen datse Chɽistum aentrecken.

Johan.3. a
Ephe.5.c
Titum.3. a
Actoɽ.2.e
Galat. 3.d

Sommige Sacramentarisen ende Wederdoopers verclevnen nu wederom het Doopsel eñ het Auontmael des Heeren / ende strijden dat wy sonder dese wel connen salich ghewoɽden. Van welcke dwalinghe Lutherus saliger gedachten seer bɽeet in sijne pɽedicatien van het Dopsel tegen de Herdoopers ende Sacramentarisen gehandelt heeft

XIJ. Van het Doopsel.

Het Doopsel is een Sacrament van Chɽisto ingheſtelt / daer wy nae het beuel Chɽisti inden name der heylige Dɽijuuldicheyt inden water ghedoopt worden / om dat wy sijne ende sijnder Kercken lidtmaten / ende alle sijnder verdiensten deelachtich worden souden: ende op dat wy dooɽ dat sijn hoochweerdich badt ende den heylighen Gheest herboɽen worden. Welck Sa-

Matt.28.d
Roma.6. a
Titum 3. a

Sacrament des nieuwen Testaments inde plaetse der Gesnijdenisse gheuolcht is/ ende is euen so nootsakelijc totter salicheyt ende wort eenen ieghelijcken terstont int beginsel sijns leuens ghegheuen/ eñ dat oock maer eenmael alleen/ ghelijck oock eertijt de Gesnijdenisse. Gen. 17.b

XIII. Vanden kinderdoop.

Dat dit Sacrament oock den kinderkens wtghereyckt moet worden/ leeren wy met vele redenen teghen de rasernije der wederdoopers.

1. Ten eersten/ soo heeft Christus selfs beuolen datmen de kinderkens tot hem soude laten comen oft datmense tot hem brenghen soude: ende dat doet hy teghen de meyninge ende wille der Apostelen die daer inne seer doolden. Maer nu en can dat in gheen ander maniere gheschieden/ sonderlinge in selcke teere ouderdom/ dan dat sy door het Doopsel/ der Kercken ingheplant worden. Want daer worden sy door den dienst van heure ouders/ oft anderen godtvreesenden menschen Christo inde ghemeynte der godvruchtighen ghebracht ende ghepresenteert/ ende men begheert van hem ootmoedelijc/ dat hijse genadelijc aenneme wil/ ende in sijne armen (ghelijck hy eertijts dandere ghenomen heeft Luc. 18.b Matt. 19.b Mar. 19.b Luc. 18.b

heeft) wil ontfanghen ende voor sijn kinderen bekennen/voeden ende beschermen Mat.xix.Mar.x.Luc.xviij.

ij. Ten tweeden/midts dien dat het doopsel inde plaetse der Besnijdenisse ghevolghet is/ende alsoo deerste deure der Christenheyt sy/ghelijck de Besnijdenisse deerste deure de iodenheyt was / so wordt met rechte terstont int beghinsel het doopsel den kinderkens ghegheuen.

iij. Ten derden/ soo betuyght Christus/ Matt.19.b dat alsulcken het hemelrijck toebehoort/ Maer den ghenen die dat hemelrijc toebehoort dien hooren de Sacramenten oock toe/ende sonderlinghe dit eerste dwelc een beginsel/ende als de eerste deure der christenheyt is.

iiij. Ten vierden/soo leyt Christus de Matt.19.b handen op de kinderkens die tot hem gebracht werden / welc heurlieden oock als een Sacrament oft wtwendich teeken van de sekere ghenade Gods was. Daeromme leyt hy nu ooc sonder twijfel sijn hant der bermhertigher ghenaden / ende des heyligen Gheests op de kinderkens / die tot hem ghebracht worden / heur ghenadelijc ende mildelijc segenende/ende met geestelijcke goeden rijckmakende.

v. Ten vijfden soo seyt Petrus Actor. x. Actor.10.e Hoe can iemant den genen het water verbie-

lieden/die God de gaue met den anderen
ghegeuen heeft, Daeromme midts dat nu
oock dese verleyders selfs bedwongen sijn
te bekennen/dat God/den kinderkens soo
wel ghenadich is als den ouden / ende dat
Christus ende deewighe salicheyt heurlie-
den van God ghegheuen wort / met wat
recht sal iemant dan heurlieden het water
des doops verbieden? Ende dit argument
heeft Christus oock teghen sijn Apostelen
ghebruyct.

vi. Ten sesten / soo ghetuyghen Cipria- Mat. 19. b
nus/Origenes/ende Augustinus dat den Mar. 10. b
kinderdoop out ende vander Apostelen
tijt ghebruyct sy. Inde wercken der Apo-
stelen ende andere brieuen leestmen alte-
mets/datter gheheel huysghesinnen ghe-
doopt sijn/Inde welcke oock vele kinder- 1. Corint. 1.
kens moeten sijn gheweest / sonderlinghe Actor. 16. c
midts dat sy doen vele ghetrowde slauen Actor. 18. a
hadden/waer wt vele ontelliicke slaefkens
ghebozen werden.

vij. Ten seuensten / soo is het beuel ende
beloofteniſſe generael / ende behoort tot
degantsche ghemeynte / aenghesien dat
Christus seydt/Ten sy dat Iemant herbo- Iohan. 3. a
ren worde wt den water ende Gheest/soo
en sal hy int rijc der hemelen niet ingaen/
Ioh. iij. Ende men can niet gheloochenen
dat de kinderkens het voorneemste deel

ende de bloeme der Christelijcker kercken oft ghemeynten sijn.

viij. Ten achsten /soo hebben wy somtijts inde Euangelische historie seer claerlijc/dat het gheloue vande ghene die tot Christum iemanden leyden oft brachten/ den selfden seer gheholpen heeft/ende datse heur de gesontheyt ende tgheloove vercreghen hebben. Ghelijcmen leest/ dat Christus het gheloove vande ghene die den gichtighen brachten aengheslen heeft. Daeromme soo en ist gheen twijfel/dat het geloove ende gebet der godureesenden die de kinderkens tot dē Doope brenghen/heur oock crachtelijc het warachtich gheloove vercrijghen. Waer wt het seer nut ende Gode aenghenaem is/dat de gene diemen peters noemt/ende dandere die by den doope staen gheloouich sijn/ende dat sy het kint met een warachtich gheloove Christo aenbieden ende daer vore bidden/ghelijcmen nv oock inde wel gheformeerde kercken neerstelijcken doet.

Matt. 9. b Marc. 7. d 8. c Marc. 2. a Matt. 9. a Luc. 5. c

ix. Ten negensten. De deucht oft goetheyt des Doops en hangt niet aen het menschelijc verstant der kinderen/ twelck becans altijt de wercken Gods ende het gheloove belet. Daeromme ghelijck God spreect Esa. lv. Dat sijn woort niet ydel weder omme en keert/ maer dattet crachtich

Esaia. 55. c Matt. 13. b

is inden genen daert toe ghesonden woꝛt: alsoo is sonder twijfel God oock dooꝛ den doope crachtich inde kinderen die hem toegebꝛacht woꝛden/ ende hy legt op heur de hant sijnder ghenaeden ende seghentse.

x. Ten lesten/ Men moet de geesten ende Pꝛopheten wt heure vꝛuchten oꝛdeelen Midts dat nu dan den rasenden geest der wederdoopers/ hem met vele teekenen merckelijc openbaert/ daeromme soo moeten de godvꝛuchtighe alle heure leeringhe met recht suspect houden/ ende heur daer vooꝛ wachten. De wtsinnighe teekenen van heuren boosen gheest/ sijn dese/ Datse de rechten ende wetten ende oude politische oꝛdinantien wechnemen/ ende den Magistraet (welck nochtans Godes oꝛdeninghe is) verwoꝛpen: Datse eyghen goet ghemeyn maken: Datse houwelijcken sonder wettelijcke ooꝛsaken scheyden/ Datse voor *Polygamiam* (dat is/ vele huysvꝛouwen te moghen hebben) opbꝛenghen: Datse het rijc der goduruchtigen hier op aerden vꝛoomen te wesene ende daer toe arbeyden: Datse diuersche opꝛoeren aenrichten: Datse ander lieden goet besitten: eñ meer andere van heuren raesernijen die sy te Munster eñ op meer andere plaetsen bewesen hebben/ ende daer op beuonden sijn gheweest. Matt. 7. b

Voorts is heur herdooperse om velderhande oorsaecken godloos ende sonderlinghe om dese.

i. Om dat sy lieden het ghebet der Christenen ouer de kinderkens/ ia Gods werc/ waermede hy met de kinderkẽs/ heur doopende ende de handt oplegghende/ een verbont maeckt/ onrachtich/ onnut ende oec onheylich oft godloos oordeelen ende verdoemen.

Matt. 28. Mar. 10. b

ij. Om datse de sacramenten oordeelen ende achten niet na God diese geeft/ maer nae de menschen diese ontfanghen/ ende maken also wt Godes werc/ een werc der menschen.

iij. Om datse becans de gantsche Christenheyt onseker maken/ Wie datter oock gedoopt wesende/ in sijnen bequamen ouderdomme sekerlijc sal connen besluyten/ oft hy waerachtelijck ghelooft heeft doen hy ghedoopt wert/ oft niet/ So dat wy nae deser menschen leere altijdt sullen twijfelen/ oft wy waerachtelijck ghedoopt sijn. Ende oft wy Christo ende der Kercke ingheplant ende also ooc oft wy rechte Christen sijn.

iiij. Ten lesten/ als sy de kinderkens vanden Doope stooten/ so stooten syse metter waerheydt niet alleen van dit Sacrament/ maer ooc wt der ghemeynten ende van

van Christo. Paulus seyt ende het *symbolum* der Apostelen/datter eenen Doope sy/ ende niet vele. Ten lesten so leughenstraft dese herdooperije/alle de voorgaende ghetuychenissen der heyligher Schriftueren vanden Kinderdoope eñ sonderlinghe dat ghetuycheniſſe Christi: Alsulcken behoort het hemelrijc/Mar. x. Ephe. 4. a Matt. 18. a 19. b Mar. 10. b

Als nv dan dese ende der ghelijcke wtsinnicheden eñ rasernijen opentlijc heuren verkeerden gheest te kennen gheuen / soo moetmen wel met rechte alle heure leeringhe suspect houden.

Xiiij. Van het Sacrament des Heeren Auontmael.

Dat het heylighe Auontmael een Sacrament sy van Christo rechts voor sijn lijden ingestelt/in het welc hy ons tot een spijse ghegeuen heeft broot/ welc alsoo hy ghetuycht sijn lichaem is / ende tot eenen dranc wijn de welcke sijn bloet is / ende dat tot dien eynde/op dat de gantsche *actio* (dat is handelinghe)ons een ghedenc teeken ende pant van hem/sijns lijdens ende weldaden wesen soude: nochtans gheen ydel ghedencteeken/maer alle de goeden ons sekerlijc applicerende ende eygen makende. Matt. 16. c Mar. 14. c Luce. 22. b 1. Cori. 11. c

Dit Sacrament hebbē de Papistē menighe

gherley wijs ende *sacrilege* (dat is dieffelijcken) verkeert/als dat sy tegen het claer bevel Christi den leeken het ander deel oft ghestalt des Sacraments ghestolen hebben/ende dit *sacrilegium* (dat is geestelijcke dieuerije) hebben sy daerenbouen noch met ontellijcke moorderijen beschermt: Welck *sacrilegium* sy selfs nu bekennen/en de niet bedectelijc belijden/ als sy nu tegen heur eerste meyninge/ beyde de deelen oft ghestalten toelaten. Item/dat sy dat in een offerhande der Missen voor leuende ende doode met grouwelijcke vermetentheyt verandert hebben: Datse daer wt eenē afgod om taenbidden/ omtedraghen ende optesluytēn ghesmedet hebben. Item datse ooc deur heur Transubstantiatie versiert hebben dat de heylighe Elementen gantschelijck wt den heylighen Auontmael verdwijnen/ende ontellijcke dierghelijcke.

XV. Vande Misse.

Maer dat de Papistische Misse godloos sy/dat blijckt wt dese navolghende bewijsinghen.

Matt.15.a Esai.29.b Rom.14.c Ten eersten/ Alle godsdienst die gheen beuel Gods en heeft/ is godloos. Maer het is seker dat de Misse geen beuel Christi en heeft. Want dat het Concilium van

Tren-

Trenten so sterckelijc drijft/dat Christus in dese woorden: Dit doet tot mijnder ghedachtenisse/der Missen offerande ingheſtelt heeft/ende vervloecken alle de ghene die contrarie ghelooven / voorwaer daer inne strijden sy opentlijck teghen den text selfs/die claerlijc tselfde sprect van tghene dat inde voorgaende handelinghe gedaen wort/te weten van het wtreycken des cōmunioens. Want het woordeken *hoc* (dat) *pronomen demonstratiuum* bewijst claerlijck de selfde teghenwoordighe handelinghe. Ende Paulus bethoont oock claerlijc dat de woorden: Dit doet tot mijnder gedachtenisse/alleenlijc vande communion te verstaen syn/als hy de selfde tot allen den Corintheren auontmael voecht / ende dat hyt daerenbouen verclaert/met dese woorden: So dicwils als ghy van desen broode eten sult/so verkondiget des heeren doot. Daeromme volcht nootwendichlijck/dat sy Paulum oock vervloecken / de welcke dien spreuck en̄ beuel Christi vande comunie alleene oft nuttinghe des Auontmaels wtleyt ende verclaert.

Matt. 26. c Luc. 22. b

1. Corint. 11. c

Ten tweeden / Is de Misse godloos/ want den Priester (midts dat hy daghelijcx inde Messe offerande doet voor leuēde ende doode) protesteert oft gheeft seker

lijck te kennen dat het versoenoffer noch niet volcomelijc voldaen en is / ghelijc de-
Hebr.10. b pistel totten Hebre.v. tselfde te vollen verclaert. Den ghemeynen sin/ende experientie leert dit sekerlijck allen menschen / dat soo wanneer iemant een dinck welck van een ander volmaect is wederōme maeckt/ dat hy alsdan ghetuycht/dat den anderen tselfde noch niet recht volmaeckt oft volcynt en hadde.

iij. Ten derden/ So seyt Ambrosius Catharinus in een groot boec ouer thien iaren tot Roomen gheprint / dat Christus alleenlijc voor de erfsonde/ende de sonden welck voor het Doopsel ghedaen sijn/voldaen heeft. Maer dat de Missen voldoen voor de sonden diemen nae het Doopsel doet/op welcke sententie hy oock anders Papistische Vaders daer af tracterende allegeert. Ende tselfde heeft Thomas Aquinas oock ghelooft ende gheschreuen. Maer wat is dat anders dan Christum van het meestendel van sijnder officie / ende ons van sijne weldaden te beroouen? Recht oft Christus sijn christenē alleen int beghintsel helpten / ende heurlieden daer nae op heur eyghen crachten/verdiensten ende wercken verliete/soo dat hy heurlieden in het gantsch leuen ledich ende onnut is.

iiij.

iiij. De schrifture ghetuycht dat Christus nu onsen eenigen hooghenpriester sy die met eenen hoochweerdighen eedt vanden Vaders bevestight is/ende dat Aarons Priesterschap aen hem ghecomen sy/maer dattet van hem tot egheenen anderen comen en sal/oft dat hy geheelijcken geenen anderen successeur en heeft. Maer dese stellen tot hem ontellijcke vele Priesters ende Middelaers. Hebreu.4.a 6.c Hebre.8.a 9.b

v. De Misse heeft het Avontmael des Heeren grouwelijcken vervalscht eñ onteyplicht/want sy heeft den gantschen text met ghewelt tot heur ghetrocken/ende heeft de communicanten alsoo van allen troost berooft/iae de communie gantschelijck te niete ghedaen (voor soo vele alst in haer is) ende dat in menigherley manieren/want sy treckt het bevel Christi. Dit doet tot mijnder ghedachtenisse/op de Misse alleene/alsoo wy bouen ghehoort hebben. Daeromme soo en hebben dander menschen gheen beveel vande heylighe Communie oft nuttinghe des Avontmaels/want als dit eenich bevel tot een ander materie oft werck ghetrocken wort/soo en isser gheen ander meer voorhanden. Matt.26.c Luce.22.b

vi. De Misse doet Christum/sijn lijden/verdiensten ende weldaden te niete. Ende

hier toe en behoeftmen gheen groote bewijsinghe / want alle de ghene die int Pausdom sterfden saghen alleenlijck op
Psal. 14.a de Missen. Alle Testamenten hadden dese forme ende clausule: Item ick make oft lateachter soo vele voor mijn siele / op dat my soo vele Missen gheschieden ꝛc. Sy en setten alle heur betrouwen niet op Christum alleen: De Monicken ende mispapen dier bystonden/ en bewesen heur niet dat
Johan. 1. c het Lam Gods alleen de sonden wechneemt / maer sy hoepten alleenlijck op de Missen. Alsoo oock in alle andere becommernissen eñ swaricheden/ en is heurliedē (den eenigen toeuiucht der salicheyt/met gheloove ende ghebede soeckende)niet de ghunste Gods door het bloet Christi vercreghen/maer alleenlijck de Misse.

vij. De Misse is godloos/want sy berooft alle goduruchtighe/van het warachtich Gheloove/ende warachtighe ghebeden want Christus / op dat hy ons tot den/ gheloove ende ghebeden ontsteken soude/beuelt ons selfs rechtelijck tot den Vader te tredene/ende seyt/dat hy ons sonder twijfel verhooren sal/want hy ons lief heeft. Daeromme so treckt hy hem seluen oock besijden/ende en wilt niet dat wy ons op sijn bidden alleen betrouwen souden/ maer dat wy ons eyghen ghebeden daer

hy voeghen souden/segghende: Ic en seg-
ghe niet/dat ic voor v bidden sal Joha. xvi.
Maer dese Misdoenders hebbent so ver-
re met heur verdoelde Missen ghebracht/ Matt. 21. c
dat de aerme menschen / niet twijfelende Joha. 16. c
heure Missen verkrijghen alle dinck van
God/tot heurlieden alleenlijc vloeden en-
de loopen/eñ het ghelt ghegeuen hebben-
de om de Missen te doene / en twijfelen sy
niet oft sy selen van God verkrijghen al
wat sy begheeren.

viij. De Misse is oock godloos / om de
menigherley afgoderie / die sy bedrijuen
int aenbidden der hostien / daer Christus
nochtans niet gheboden en heeft datment
aenbidden / maer alleenlijck datment ne-
men ende eten soude. Daerenbouen dat
daer inder waerheyt gheen lichaem Chri- 1. Cor. 11. c
sti/maer alleenlijc enckel broot en is/wan- Matt. 26. c
tet een enckel nieu werc van menschen ver- Marc. 14. c
siert ende inghestelt is/buyten ende tegen Luc. 22. b
alle ordinancien Christi / de welcke seker-
lijck de macht niet en hebben met heuren
godloosen murmureren/het lichaem Chri-
sti teghen sijnen wille eñ ordinancie te ver-
voeren daer sy willen.

ix. De selfde maect de menschen in me-
nigherley manieren sonder vreese ende on-
boetueerdich / want als sy hooren dat de
Misse so groote crachte heeft / ia oock voor
de

de ghene die gheen gheloove/ noch eenich goet christelijc bewegen des ghemoets en hebben / soo en sijn sy gantschelijck tot de waerachtige godvruchticheyt des herten niet sorchuuldich/ende stellen alle heur betrouwen / troost ende toeverlaet op de Misse alleene ende op den Misdoender. De groote heeren ende andere rijcke menschen al heur leven lanck schandelijck levende / dencken dat sy met ontellijcke Missen / die nae heur doot ghedaen worden lichtelijc den toorne Gods versoenen sullen.

x. Het is een ongrondelijc dinc / datmen de sone Gods den almoghenden Vader offert: Welck verstandich man sal hem alsulcke grootesake sonder Gods bevel ondervvinden? Maer dat de Misse eenē menschen vont sy/dat betuyghen heur eyghen schrijvers vander welcke/ Gregorius/ Innocentius Papa / Durandus/ Giel / ende andere / welcke neerstelijck verhalen/wat voor een mensche elck stucrken gevonden heeft:alsoo datse merckelijck ghetuyghen dattet eenen *cento* sy / oft eenen bedelaers mantel van vele verrotte lappen van vele diversche meesters te samen gelapt. Tselfde betuyghen oor de verscheyden Missen die in diversche tijden / volcken ende nattē ghe-

ghebruyckt sijn. Ten lesten bethoont het selfde ooc de groote verscheydentheyt van heure Canones: vande welcke seer vele in eenen boec/ welckens tijtel is/ *Apologia contra brunnum* / dit iaer tot Basel van Oporino uyt heure autentijcke Missen ghedruct sijn.

xi. Ten lesten/ soo is inden Roomschen Canon alleen/ sonderlinge inden grooten eenen grooten *Chaos*/ Confusie oft verwoestinghe der godloosicheyt/ als daer is / het aenbidde̅ der heyligen/ het Vageuier/ gelijc oft Christus bloet onse sielen niet genoech vagen oft reynige̅ en coste/ Voor de consecratie als sy selfs noch bekennen / dattet maer slecht broot ende wijn sijn/ so seyt nu de Mispape/ dat hy dit den almoghenden God offert/ voor der gantscher werelt sonden/ en̅ voor de gantsche Kercke/ ende bidt dat God daeromme allen menschen wil ghenaedich sijn: Ja hy versiert noch by/ dat God met sulcke gaue wil versoent sijn: Item hy stelt hem ooc als Middelaer tusschen den hemelschen Vader ende sijnen soue / welcken hy seyt aenden Vader te offeren/ ende bidt oock dat hy desen sijnen sone ghenadich sy. Hy bidt oock noch (Och wat een schandelijcke lasteringhe) dat hy sijnnen sone alsoo genadich sy/ ghelijck hy ghenaedich is gheweest / Abels/ Abra- Hebr. 11. a Gene. 4. a Gene. 22. c Gene. 14. d

Abrahams ende Melchisedechs sacrificien oft offeranden. O grouwelijcke lasteringhe/al oft hy niet oneyndelijcker meer sijnen eenighen ghebozen sone(om welcken hy de gantsche werelt genadich is)ghenadigher en sy / dan alle offeranden van alle godvzuchtighe.

Daer zijn oock noch andere ontellijcke dwalinghen en godloosicheden inden stinkenden grouwel der desolatien / soo datmense niet lichtelijcker altesamen en soude connen vertellen noch verclaeren / dan stabulum Augie euacuare) dat is eenen ongrondelijcken vuylen put ledich maeken) Maer van desen stinckenden poel alder godloosicheyt hebben ooc meer andere ghehandelt ende ghetracteert / de welcke den leser ouersien mach / tot breeder kennisse/ ende wederlegginghe der seluer.

Xvi. Vande dwalinge der Sacramentarisen.

Vooits/om datter nu tertijt eenen heftighen strijt is/ ende velederhande schadelijcke dwalingen vande absentie oft afwesen des lichaems Christi vanden heyligen Auontmael/ende vande maniere der ontfanginghe desselfs wtghesp:eydt wo:den/ soo seien wy dan oock van desen twist onse meyninghe verclaeren.

Daer-

Daeromme soo houden ende beuoelen wy/ dat dese woorden des soons Gods *Dat is mijn lichaem welck voor v ghegheuen wort* met gheene glosen/sophisteryen vernuft oft wtlegginghen en mogen verdraeyt noch op eenen vremden sin ghetrocken worden/maer datmense nae heur eyghen significatie oft bediedinghe nemen moet/ ghelijc sy in heure natuerlijcke oft eyghene beteekenisse ghemeynlijck ghelden/ende van alle verstandige menschen verstaen worden: Want een woort sijn cracht heeft wt de ghemeyne vsantie/byde welcke het ordeel ende regel van sprekken is.

Daeromme gheloouen wy Christo/betuyghende dat sijn lichaem ende bloet wa rachtelijc ende wesentlijck int heylighe Auontmael teghenwoordich sy/ende dattet op een wtwendige maniere te ontfangen/ met broot ende wijn ghegeuen wort: niet alleenlijck doort ghelooue/oft gheestelijck ende dattet soo wel vanden onweerdigen als vanden weerdigen ontfanghen wort: ende wy (met de Ausborchse Confessie ge uoelende) verworpen de ghene die contrarie leeren. De redenen van desen onsen ghelooue sijn dese. Mat.26.b. Marc.14.c Luc.22.c 1.Cori.11.c 1.Cori.11.b

1. Christus beueelt ons dat wij de schrif ture ondersoecken souden/ende seyt datter niet een letter oft punctkē te vergerso Iohan.5.a

ghe-

Luce.16.e Matt.5.b ghestelt en is / noch oock daer afuallen en sal / maer dat hemel ende aerde eer vergaen sullen. Daeromme en ist ons niet geoorloft inde heylighe Schrifture oock sonderlinghe woorden oft punctkens te verachten oft te versuymen / maer wy moeten heur cracht ende natueren neerstlichlijc aenmercken ende ouerleggen / ende daer wt de sakē ende sinnen bekennen want de woorden sijn teekenen oft merchen der dingen / ende daer toe wordense van Christo / de Apostelen ende Propheten ghebruijct / om dat wy door de selue merken der woorden / de saken ende sin Gods verstaen souden.

ij. Christus seyt claerlijck *dat is mijn lichaem*: hy heeft sonder twijfel het selfde oock gemeynt / ende ghewilt dat wijt alsoo houden ende ghevoelen souden / welck hy soo claer ende ernstelijc ghesept heeft / welc hy oock soo dicwils door sijne Euangelisten heeft willen verhaelt eñ ingestampt hebben / hy en heeft voorwaer de sijne in soo hoochweerdighe sake / Ja oock soo pericoleuse sake voor de ghene die niet recht en ghelooven ende qualijcken ontfanghen / (sonderlinghe als hy nu sterven soude) niet willen bedriegē. Daeromme so ist een grouwelijcke stouticheydt / in sulcke hooch weerdige verholentheyt Gods ende leste

Mat.26.b Mat.14.c Luce.22.b 1.Cori.11.c

testa-

testament/des soons Gods/ van alsulcke claere/ bescheydelijcke ende stercke woorden afte wijcken.

iij. Ouer al inde schrifture/ daer iet figurlijc ghesproken wort/daer siet men terstont claerlijc de figure/ oft oneygentheyt der woorden/ oft de heylighe Gheest verclaert dat terstont met andere woordē/ oft corts daer na/ oft als hy tselfde op een ander plaetse verhaelt so verclaert hy dat/ van alle de welcke gheen alhier en ghe-schiet/ noch van dese woorden Christi en wort elders niet gesept. Welc gheen donc-ker getuychenisse en is/datmen dese woor den simpelijc ende eyghentlijck verstaen moet. Voorwaer de heylighe Gheest ghetuycht ghenoch/ daer hy soo dicwils de selfde sententie verhaelt/ ende de selfde woorden op diuersche plaetsen behoudet/ ende nerghens *tropum* oft figure aenen-wijst/ dat de selfde woorden eyghentlijck moeten verstaen worden.

iiij. Paulus heeft de woorden des hey-lighen Auontmaels oock eyghētlijck ver-staen seggende: Het ghebroken broot/ oft het breken des broots/is de gemeynschap oft mededeylinghe des lichaems Christi: welcken spreuck onse wederpartye selfs met dese selfde woorden dicwils wtlept. Als dan nu Paulus ghevoelt dat het bre- 1.Cor.10.6

kē oft ontfangē des broots/de wtdeylinge des lichaēs Christi sy/so verstaet hy nootwendichlijck den spreuc Christi/*Dat is mijn*
1.Cori.11.c *lichaem*/ eenuuldichlijc nae de woorden.

Dit selfde verstant der woorden Christi/betuycht Paulus oock met dese woorden/daer hy seyt/ dat de onweerdighe ooc in het eten/het lichaem Christi niet en on-
1.Cor.11.b derscheyden/ welck soo vele is als sonder onderschept het selfde te ontfanghen/ende daer aen schuldich te worden tselfde alsoo mis bruyckende.

v. Op de selfde maniere heeft Johan-
1.Joha.5.a nes de selfde woorden ooc verstaen/betuyghende datter drij zijn op der aerden die van Christo betuyghen niet alleen den Gheest/ maer oock het water ende bloet/ welcmē(alsoot dē text claerlijc bethoont) nootwendichlijck vande twee Sacramenten verstaen moet. De vaders hebben den seluen spreuck ooc alsoo verstaen/ Ja oock Oecolampadius in zijn Comentarien cū Caluinus in zijn institutien.*lib.iiij.cap.xiiij.sect.xxij.*

1.Cori.11.b Daeromme so laet ons met dese twee ge
1.Joha.5.a loofweerdighe ghetuyghen Paulo ende Johanne sekerlijc geloouen / dat de woorden des heylighen Auontmaels eygentlijck te verstaen sijn/ ende dat het lichaem Christi warachtelijck op der aerden teghenwoordich

dich sy/ende dattet ontfanghen worden de
inden heylighen Auontmael/als een ghe-
dencteeken/ons ghetuycht van Christo/
syne verdiensten en weldaden na de hooch Mat.26.c
weerdighe woorden Christi: Dit sult ghy Mar.14.c
doen tot mijnder ghedachtenisse. Luce.22.b

vi. De heylighe forme oft ordinantie van dit nieuwe verbont/Dat is mijn bloet des nieuwen testaments/is opentlijck wt Matt.26.e het oude verbont Exod.xxiiij.ghenomen/ Marc.14.c welc oock wt Heb.ix.blijct/daer tselfde wt Exod.xxiiij.gheallegeert wort/alsoot onse Exod.24.b wederseggers (sonderlinge Caluinus ende Beza) oock bekennen. Daeromme soo Hebr.9.c heeft Christus alleen tot onderscheyt/dese twee woordekens bygheuoecht/te weten Mijn/op datment vanden slachofferanden bloede niet verstaen en soude/ende Nieuwen/tot onderscheyt vanden ouden testamente. Daeromme midts dat de forme int oude testament eyghentlijck ende niet figuerlijc verstaen moet worden/alsoo moetmen dese forme des nieuwen testaments oock eyghentlijc ende niet figuerlijc verstaen.

vij. Sy vergheltjcken de spreucken des heylighen Auontmaels met sommighe spreucken des ouden testaments/en willen wt dien verstande desen sin teghen de natuerlijcke cracht der woorden versierē/

 de

de welcke nochtans nieuwers also gelesen en woorden. Maer hoe vele soudet behoorlijcker wesẽ/dat sy het verstãt deser woorden wt de selfde namen/oft met haer selue vergelijctẽ/eñ wt dien sin oft verstant daer sy eertijts ingheb͛uyckt is gheweest/oorde elden/ghelijck wy nu ghedaen hebben. Sonder twijfel de heylighe Gheest gheb͛uyct sulcke heylige forme des verbonts nu ooc op den seluẽ sin/inden welcken hy se eertijts inder ghelijcker materien des verbonts met den volcke te maken oft der sacramenten gheb͛uyct heeft. Als nu dan deze forme in dit Sacrament eyghentlijck na de woorden/ende van het teghenwoordighe/oft tegenwoordich wtgedeylt bloet verstaen wort/soo moet ooc sonder twijfel het ander deel oft spreuck vanden lichame Christi gesprokẽ/desgelijcx eygentlijc van het lichaem des Heeren/datter tegenwoordich wtghereyct worde/ verstaen worden.

viij. De selfde grootste onsekerheyt/onstantafticheyt ende veranderinghe/ooc de menigherley contrarieteyten der opinien op de woorden des testaments Christi/vã alle de ghene/die vanden simpelen natuerlijcken/eñ eygẽ verstãde deser woorden afwijckẽ/beuestigen eñ betuyghen volcomelijcken so wel donwaerachticheyt van heure sententie/als ooc de waerachticheyt eñ sterc-

sterckheyt van donse. Want dese en connen niet eenseker woort bestendichlijc voorts brengen noch bewijsen/daer den *tropus* oft figure ingheleghen sy/noch sy en connen den *tropum* oft figure/welc dat hy sekerlijc sy/niet sekerlijc ende bestendichlijc aenwijsen/noch ooc eenen sekeren text geuen die met de eygen woorden wtgedruct is/noch ooc ten lesten en connen sy gheenen sekerē ende clarē sin voorgeuen noch beuestigen.

Daer wt comet/datter een oneyndelijcke verscheydēheyt vā deser menschē meyningen/wtleggingē eñ figuren sijn. Welcke groote niet alleenlijcken verscheydenheyt maer ooc contrarieteyt/soo wel hier voortijts Lutherus saligher gedachten als Wesiphalus eñ andere tsamen vergadert eñ met openbare schriftē verclaert hebbē/ allegerende heur eygen woordē eñ sententiē. *Exēpli gratia*, Na Carelstats wtlegginge so wijst het woordekē *demōstratiuum hoc* (dat) het lichaem Christi daer sittende. Na Lascus meyninge bewijst (dat) de gātsche handelinghe/also dat die gheheel actie oft handelinghe lichaem genaemt soude worden. Nae Zwinglius wtlegghinghe betee kent het woordekē *est* (is) so vele als beteekent. Oecolampadius seyt dat het woordeken *corpus* (lichaem) so vele ghelt als eē figure des lichaems. Andere dat een tee-

ke/*symbolum* oft merch is/andere dattet de verdienste oft het lijden is / andere dattet eenighe cracht oft influentie vanden hemel dalende oft vloeyende / oft ooc eenich *abstractum* is / ghelijc eenen heuren princi-paelsten meester philosopheert.

In conclusie daer en is niemant van alle dese schrijuers / die hem seluen inde wtlegghinghe deser woorden niet contrarie en sy/eñ die met de diuersiteyt der wtlegghinghen oft des sins/iae ooc der gantscher sententien vã dese woorden/tegen hẽ seluen niet en strijt. Daeromme soo volcht hier wt opentlijck / dat sy den text inden heylighen Auontmael ouertreden / als sy den seluen op heure *tropos* oft figuren trecken. Ende daer teghen dat onse meyninghe nade eyghenschap der woorden de waerachtighe meyninghe ende rechte sin Christi sy.

ix. Dese roepen altijt dat het broot maer een teeken des lichaems Christi en sy/ende datmen dese woorden/ Dat is mijn lic-
Mat 26. c haem/wtlegghen moet/ Dat is een figure
1.Cori.11. c oft teeken mijns lichaems. Maer daer teghen siet neerstichlijck toe/dat ghy het teeken sedt/ aldaert den leuenden Gods sone gheset heeft/ende niet daert/de arme sterfselijcke ende leughenachtighe menschen setten/de welcke pleghen te bedrieghen eñ be-

bedroghen te wordene.

Caluinus set het teeken/int beghintsel deser woordẽ: Dat is mijn lichaem. Maer Christus settet na alle dese woorden: Dat is mijn lichaem welck voor v ghegheuen wort/namentlijck inde woorden: Dat doet tot mijnder ghedachtenisse. Gelooft Christo/ende niet den Sacramentarisen. Maer het is openbaer dat Christus alhier het teeken ghestelt heeft/ende verstaen wil hebben. Want al wat tot des anders ghedachtenisse gheschiet/dat is een μνημόσυνον ofte ghedencteeken/welcmen niet loochenen en can. Daeromme soo en is het broot niet eyghentlijck een teeken des lichaems/maer de gantsche handelinghe te weten/het nemen ende eten des broots/welc het waerachtich lichaẽ Christi is/eñ het drinckẽ des wijns/welc het bloet Christi is: Dit/seggen wy is het gedencteeken Christi/ons vermanẽde dat Christus ons toebehoort/ons ghegheuen ende voor ons ghecruyst is.

Dese onse meyninge der woorden des heylighen Auontmaels confirmeere ende beuestigen heur eyghene definitien oft beschrijuinghen/vande welcke oock de ouders sommighe ghebruyct hebben/als dat het Sacrament een teeken der ghenaden sy/wy segghen/het geheel Sacrament eñ

niet het Elemênt alleene. Paulus bevestight oock dese sententie / de welcke seyt dat de Besnijdenisse een teeken sy der genadelijcker gherechticheyt. Rom. iiii. namelijck / het gheheel Sacrament verstaende.

Heuren vaendrагher Lascus bevestight dit oock / de welcke breedelijck disputeert / dat niet de bloote elementē / maer de gantsche handelinghen / eyghentlijck teeckenen inde Sacramenten sijn.

Daeromme so is der Zwinglianen wtleggh inghe valsch eñ enckel ghewelt / die also het hoochweerdich testament Christi drayen / rechts oft hy gheseyt hadde / *dit broot is eē teekē des lichaems* / daer hy nochtans ter contrarien / met clare woorden ghetuycht heeft / dat de gantsche heylighe handelinghe / oft ontfanghen des broots ende lichaems / des wijns ende bloets des heeren / een ghedenck teeken van hem ende sijns lijdens sy. So is dan des heeren ende sijns doots ghedencken eyghentlijck het gheestelijck eten / van welck het lichamelijck eten een teeken is / welck gheestelijc eten sy valschelijc in dese woorden: *neemt eet dat is mijn lichaem* / vermenghen. Ghelooft dan nu lieuer den waerachtighen Christo / dan den bedriechelijcken hoop der verleydender menschen.

x. Indien ghy van onse wederstrijders

bedrigerhen int heylighe Auontmael vrij ende seker wilt wesen/so moet ghy Christelijcke leser aenmerckẽ/dat Christus ons daer merckelijck tweemael ghepresenteert wort ende datter twee manieren om hem te ontfanghen aengewesen worden: ten eersten soo wort ons alleenlijc het lichaem ende bloet Christi/als de substantie oft het wesen des Sacraments voorghestelt: Ten tweedẽ so wort ons den ganschen Christus met alle sijne gauen ende weldaden/als de vrucht des Sacraments voorghestelt.

Ten eersten dan/gheeft de heere claerlijck den communicanten alleenlijc sijn vleesch ende bloet/ als hy van tgene datter tot spijse eñ dranck ghegheuen wort sprect dattet sijn lichaem ende bloet sy/ welc hy beuelt te ontfangen/te etẽ ende te drincken Hy bewijst daer oock de wtwendighe maniere om dat te ontfanghen. Want de woorden *neemt ende etet* moeten nootwendichlijck van het wtwendich outfanghen verstaen woordẽ/gelijct wt den text claerlijcken blijct. Want gelijc de heere wtwendichlijc ghegheuen heeft / alsoo heeeft hy ghewilt datmen wtwendichlijck ontfanghen soude. Indien dat de woorden alsoo niet te verstaen en sijn/maer alleenlijc van eenich inwendich ontfanghen der gedach

ten/oft gheloofs/soo soude het heylich Auontmael gantschelijck te niete ghedaen worden. Want wie sal alsulcken Auontmael dozuen houden/daert hem vanden heere niet expressselijck beuolen en is.

Ten tweeden/soo gheeft hy ons oock merckelijc hem seluen met dese woorden/
Matt.16.c
Marc.14.c
Luce.22.b
Dat voor v ghegheuen/voor v ghestort wort/ende Dat doet tot mijnder ghedachtenisse. Want daer en wordt gheen ijdele oft onnuttighe gedachtenisse beuolen/gelijck wy van af wesende menschen te vergheefs houden/maer gheheelijcken een werckelijcke ghedachtenisse door de welcke men Christum ontfanghet ende die ons salich is/te weten met welcke wy gheloouen/ende sekerlijck houden/dat hy ons vanden vader gegeuen sy/voor ons ende onse salicheyt gheleden heeft/ende dat hy ons/met de groote goeden/die hy door sijn doot vercreghen heeft rijck maect/met welcke wy hem warachtelijck aennemen/ende alle vzen ons applicceeren ende eygen maken.

Daeromme soo ghelden dese woorden/welck voor v geghceuen/voor v ghestort wordt tot vergheuinghe der sonden/ende dit doet tot mijnder ghedachtenisse/euen soo vele/als ghelooft dat ick met alle mijne goeden v eyghen ben/ende ontfanct my

alsoo door Gheloove: Alsoo dat hy ons hem seluen aldaer gheeft/tsamentlijck met sijn lijden/alle sijne schatten ende rijckdommen.

Den heere leert ons ooc de maniere en middel met welck wy hem in dese tweede gheuinghe/aennemen moeten/te weten door de ghedachtenisse des gheloofs: niet met een ijdel ghedachtenisse/ als wy ghesept hebben: maer met alsulcke/door welcke wy sekerlijck gheloouen/ dat hy eertijts ons van sijnen Vader ghegeuen sijnde/tot onser salicheydt inde werelt ghecomen/ mensch ghewozden/ ghecruyst/ verresen ende inden hemel ghecommen is/ende dat hy altijt hem seluen ende alle sijne vercreghen goeden door dese gedachtenisse ende bedencken des gheloofs/ons wtdeylt/appliceert oft toeeygent/ende dat hy ons rechtueerdich maeckt/door sijnen heylighen Gheest verlicht/vernieuwet/ aenneemt ende het eewich leuen gheeft.

Ditn is da het inwendich ende gheestelijc ontfanghen ende eten/welc dese valschelijc ende met ghewelt verkeerden ende verdrayden text des heyligen Testaments in deerste woorden: Nemt ende etet/Dit is mijn lichaem/indringhen willen.

Wanter nu dan merckelijc twee manieren sijn van Christum in het heylighe Avont-

vontmael te gheuen/soo sijnder ooc twee manieren om hem te ontfanghen ende dese twee moetmen met hooghen gheloove ende met beyde handen (alsoomen seyt) behouden/wantse ooc voornemelijc tweederhande dieven hebben. Want het tweede ende geestelijc hebben ons de Papisten onder de ghestalte ende schyn des eersten ende wtwendigen willen benemen: Maer deerste wilt ons dese andere wederpartije stelen als sy dese leste en̄ gheestelijcke heur geueynsen ons aentepzijsen ende te vercoopen.

xi. Dit is ooc een claer teeken van heur valsche opinie/dat sy gheen wtlegginghe/ verclaringe noch sin der woorden des heylighen testaments gheveynsen noch vinden en connen/die niet met heur seluen ende voornemelijc met den text ende de woorden des heylighe Auontmaels openbaerlijc strijdet ende contrarie is; ghelijck dat tot noch toe openbaerlijc en̄ in vele schiften warachtelijc ende sterckelijc van velen bewesen is. Ende alle sententie ofte wtlegginghe die teghen den text strijdet / moet noodtwendichlijc valsch sijn.

xii. Ten lesten/ (op dat wy ontellijcke andere bewijsingen der waerheyt achterlaten (wat mensche isser oyt soo valsch ende verkeert geweest/die als hy steruen sou de/

de / met opset sijn testament met vremde ende donckere woorden maken soude? Maer alle verstandighe menschen arbeyden met alder neersticheydt / dat sy op het alderclaerlijckste in heur testament spreken ende alle materie oft oorsake vã twist wechnemen. Hoe vele te meer behooren ende moeten wy dat vanden sone Gods den alderbesten leeraet / ende aldetneerstichsten broeder onser salicheyt gevoelen ende vast houden/sonderlinghe in soo hooghe ende salighe sake voor de ghene diet recht ghebruycken / ende oock verdoemelijcke misterie oft verholentheyt voor de ghene diet misbruycken? Daeromme soo soudet de meeste boosheyt wesen/ datmen toeliete dat Christus niet eyghentlijck en soude ghesproken hebben / alsoo datmen gheenen sekeren sin oft verclaringhe en soude connen gheuinden/ aenwijsen noch beuestighen / ghelijck dese gantschelijck willen/die soo diuersche ende onsekere/ Ja oock contrarie verclaringhen daghelijckx verkeren / ende strijden oock seer stoutelijck dat heurlieden alsulckx gheoorloft is ende vrijstaet.

Nademael dat wy sommighe seer stercke redenen hier by gheschreuen hebben/ waeromme datmen gantschelijc de woorden des heylighe Auontmaels eygentlijc

ende

ende niet figuerlijc verstaen moet/eñ waer omme dat wy gelooven moeten dat het lichaem eñ bloet Christi warachtelijc tegenwoordich/eñ wesentlijc met broot eñ wijn wtwendichlijc om te eten ende te drincken ghegeven wort. Soo ist nu van noode dat wy ooc sommighe van heure redenen ende sophisterijẽ straffen ende wederleggen.

Sy worpen ons voore ende drijven seer sterckelijc het opclimmen Christi inden hemel/ende sijn sitten tot de rechte hant des Vaders. Van het sitten ter rechter hant/ heeft heur Lutherus saligher ghedachten soo sterckelijc gheantwoort / dat nu oock Caluinus ende Beza bekennẽ/dat de rechte hant Gods over al is/ende dat het sitten ter rechter hant/niet en beteekent eenige plaetselijcke ghelegentheyt / maer dalder hoochste heerlicheyt ende eere; Ja Caluinus seyt daer enboven noch/dat de ghene valschelijck handelen die wt het sitten ter rechterhant Gods willen bewijsen dat Christus op een sekere plaetse sy; Besiet sijn wtlegginghe op Ephes.i.ende iiij.

Marc.16.e Actor.1.b Luce.24.d Daeromme sylieden achterlatende de rechte hant/drijven alleene het opvaren inden hemel/welc sy seggen te wesen een plaetselijcken oft ruymelijcken wech ganc vander aerden tot inde materiale eñ sichtbaerlijcke hemelen. Daeromme willen sy dat

dat de teghenwoordicheyt des lichaems Christi int heylighe Auontmaels strijdet met den artijkel des gheloofs/hy is opgeuaren ten hemel/ende dat daeromme onse meyninghe valsch moet wesen. Den welcken wy vele warachtighe ende stercke antwoorden teghen stellen.

Ten eersten. Dese woordē. Dat is mijn lichaem/sijn langhe voor de hemeluaert Christi van hem ghesprokē ende sonder twijfel soo is het Auontmael dicwils voor de hemeluaert ghehouden gheweest. Soo en cost dā de hemeluaert/midts datse noch niet gheschiet en was/ de teghenwoordicheyt des heeren lichaems ende het simpel eyghentlijc verstant der woorden Christi/ Dit is mijn lichaem/niet beletten. Ende alsoose doen niet en beletteden/soo en salse nu oock niet beletten. Matt.26.c Luc.22.b

Ten tweeden/de gantsche eygenschap oft redene (op dat wy soo sprekē) der plaetselijcheyt oft tijtlijcheyt behoort eyghentlijck tot desen onsen lichamelijcken leuen ende niet tot het gheestelijcke/ in welc het glorieus lichaem Christi regneert/ghelijc wy corts claerlijc bethoonē sullen. Ēn ooc so seyt de Heere Joh.iij. Dat den sone des menschen nu inden hemel is/welcke plaetse onse wederpartije met opset in heur voorledene ouersettinghen inden Franschoi- Joha.i.b

choischen exemplaer verualscht hebben. Indie nu des menschē sone als doē inden hemel ende ooc nochtans op der aerden was/soo volget dattet beyde hem moghelijc is ende dat deen teghen dander niet en strijt.

Ten derden/soo beteekent opuaren inden hemel ooc na Dauids/Petri eñ Pauli verclaringhe niet eenighen plaetselijcken wechgane van ons/maer eyghentlijck een alderhoochste glorificatie oft verheffinge. Want Petrus spreect alsoo Act. ij. Daeromme door de rechterhāt Gods verhoocht sijnde/ende de beloofteniſſe des heyligen Gheests vanden Vader ontfanghen hebbende/soo heeft hy wtghegoten dit/ dat ghy siet ende hoort: Wāt Dauid en is niet
Acto.2.d inden hemel ghecLommen/maer hy seyt: De Heere heeft gheseyt tot mijnen Heere/ sidt tot mijnder rechterhant/ tot dat ick u-
Psal. 110. we vianden sette tot eender voetbancke uwer voeten. Soo sal nu dat gheheele huys Israhel sekerlijc weten/dat God desen Je-
Ephe. 1.b
Hebre. 1.c sum die ghy gecruyst hebt/tot eenen Heer ende Christum ghemaect heeft.

Hier hooren wy claerlijc dat de hemeluaert Christi sy de verhooghinghe/ door welcke den Vader hem crachtelijc vander doot verwerkēde/verhoocht ende tot sijnder rechterhant gestelt heeft/ende dat het

op-

opuaren ten hemel tselfde sy als het sitten ter rechterhandt Gods / te wetene een hoochste glorificatie. Maer wie sal dese syne Maiesteyt oft alsulc glorieus lichaem na de eyghenschappen oft conditien der menschen lichamen connen / Jae ooc veruen begrijpen oft uelluyten?

Alsoo leyt Paulus Ephes.1. de hemel uaert ooc wte van de hoochste glorificatie/ ende niet van een plaetselijc wech reysen/ seggende: God gheue v lieden dat ghy be kennen mocht de oueruloedige grootheyt synder cracht aen ons/wy die gheloouen na de werckinghe synder machtiger sterckheyt/welcke hy ghewracht heeft in Christo/hem vanden dooden verweckende/ende settende tot synder rechterhant in hemelschen wesen/ouer alle heerlijcheyt/ghewelt/macht/heerschappije ende alle naem die ghenoemt mach worden/niet alleenlijc in dese werelt/maer ooc inde toecomende. Ende heeft alle dinc onder sijn voeten ghedaen/ende heeft hem gheset voor alle dinghen tot een hooft der kercken oft ghemeynten. Ephe.1.c Psal.110.a Acto.2.d 1.Cor.15.c

Hier hooren wy wedercomme dat de hemeluaert Christi sy de hoochste verhooghinge door welcke de vader hem in hooc heyt verheuen heeft/bouen alle enghelen/ ghewelt ende heerschappijen/ende bouen

alle naem / ende heuet al onder zijne voeten ghewoꝛpen. Alsoo tracteert hy selfs
Ephe. 4. a ooch de selfde materie Ephes. iiij. wt den
Psal. 68. c lxviij. Psal. en̄ ooc op ander plaetsen ghelijck hy Colloss. iij. spꝛeckt. Sijt ghy met Chꝛisto verresen / soo soeckt dat daer bouē is/daer Chꝛistus is sittende ter rechter handt Gods. Siet ghy dat Paulo inde selfde plaetse /de rechte hant Gods is/ inde welcke het gheestelijck bouen is. Daeromme als die ouer al sy / soo en is desen gheestelijcken hemel/ oft daer bouen / niet eenighe besondere plaetse/ maer eyghentlijck de geestelijcke gloꝛie.

Daeromme als dese hemeluaert des heeren sy/ niet eenen plaetselijcken wechganc/ maer een hooghe verheffinghe ende gloꝛificatie/soo en belet sy de teghenwooꝛdichept sijns lichaems inden heylighen Auontmael niet / maer beuestichsse sterckelijck.

De heere selfs verghelijct somtijts sijne toecoempst vanden Vader / met sijnen wechganc tot hem/noemēde de toecompst die vernietinghe/waermede hy de gedaen te eens knechts aennamp / ende daer te-
Joha. 17. a ghen den wechganc/ diegloꝛificatie oft verhooginghe / waermede hy wederom in die
Hebꝛe. 2. b
Psalm. 6. b gloꝛie ghegaen is/welcke hy vander eewic
Ephe. 1. c heyt ghehadt heeft/en̄ waermede alle dinc hem

hem onderworpen is/Ja oock na de men-
schept.

Daeromme want God ouer al is/niet min op der aerden/als inden hemel/gelijc des soons toecomst vanden Vader in dese werelt/niet eenighe plaetselijcke verhuysinghe en is/alsoo en is oock sijnen wederganck tot den selfden hemelschen Vader/ niet eenen plaetselijcken wechganck oft afscheyt. Psal. 139. a Esai. 66. a Jere. 23. b Joha. 16. b Johan. 13. a

Daeromme/ghelijc wy geseyt hebben/ en strijt de hemelvaert Christi niet/teghen de teghenwoordicheyt des lichaems Christi in het heylich Auontmael / maer sy beuestichtse oock seer sterckelijc. Maer wat wetten oft banden der plaetsen ende tijdé/ oft ooc eeniger onmoghelijcheyt wilt ghy dien heere opleggnen/die oock nae sijnder menscheyt in alsulcke glorie opghenomen ende opgheheuen is/ende in wiens macht dat alle dinghen ghegheuen ende onderworpen zijn? Acto. 1. b Marc. 16. c Matt. 26. c Luc. 22. b Hebre. 2. b 1. Cori. 15. c Psalm. 8. b Ephe. 1. c

Het is gantschelijck een ongrondelijcke vermetenheyt / soo anxstelijc oft sorchuuldichlijck vande natuere ende conditien des glorieusen lichaems Jesu Christi te willen tracteren ende disputeren / daermen nochtans onser eygenen lichaemen glorificatie/iae noch oock de teghenwoordighe constitutie oft condicie/met onsen verstan

de niet begrijpen en can/want de excellen=
ste Leeraerts/gelijc Dapostelen ende Pro=
1.Cor.15.e pheten(alſo Paulus ende Daniel ghetuy
Dani.12.b ghen)ſullen blincken gheiijc de ſonne eñ
Matt.13.e de mane. Maer Jeſus Christus doet na ſij
Joha.17.a ne menſcheyt ſal onme telijck onſer licha=
Joha.14.a men glorificatie verre te bouen gaen.

Sy roepen altijt/dat het broot / dat lic=
haem Christe niet en ſy/maer alleenlijc een
teeken des lichaems/ende datter gantſche=
lijc twee diueerſche dinghen moeten we=
ſen:het teeken welc is het broot / ende het
beteekende welc is het lichaem. Daer en
teghen / altijt als ſy de Sacramenten defi=
nieren/ſoo ſegghen ſy/dattet wtwendighe
oft oock ſichtbaerlijcke teekenen der ghena
den ſijn. Daer ſy gantſchelijc willen dat de
gheheele Sacramenten/ende niet delemen
ten alleene / teekenen ſijn. Alſo diſputeert
Laſcus ooc ouerwoedichlijc/dat niet dele=
mentẽ/maer de gantſche handelingen tee
kenen ſijn. Daeromme ſoo teghenſpreken
ſy heur ſeluen ſeer ſchandelijcken / als ſy
in deſe voornemſte propoſitie/welcke ſy te
gen ons beſchermen/willen dat het broot
eyghentlijc een teeken ſy / ende dat het lic=
haem dat beteekende ſy. Ende daer te=
ghen inde definitie willen ſy/dat de gehee=
le handelinghe oft Sacrament een teeken
ende de ghenade het beteke nde ſy.

Ja oock Christus selfde getuycht opentlijc inde woorden zijns testamēts / dat niet dbroot het teeken des lichaems sy / maer dat de selfde handelinghe / oft het eten des broots ende lichaems / ende drincken des wijns ende bloets / sy een ghedenckteeken zijns ende zijnder weldaden. Want het gene dat tot des anders ghedachtenisse ghe-schiet / dat is voorwaer sijn μνημόσυνον oft ghedencteeken / ghelijc ooc onse teghenpartije selfs bekent. Als nv dan Christus het woordekē teeken nae dese woorden / Welc voor v ghegeuen wort / geseedt heeft / Met wat conscientie oft stoutieheydt verkeeren sy dit / terstont int beghinsel deser woordē / Dat is mijn lichaem / altijdt wtlegghende / Dat is een teeken mijns lichaems? Matt.26.c Luc.22.b Luc.22.b Matt.26.c 1.Cori.11.c

Sy tieren oock seer onghetijdelijck / dat het onmoghelijc is / dat een lichaem op eenen tijdt in vele plaetsen zijn soude. Voorwaer wy bekennen dat dit eenen mensche onmoghelijck sy. Maer de gantsche schrifture ghetuychtdat by Gode gheen dinck onmoghelijc en is. Daeromme so verworpen wy de lasterlijcke schrijuinghen van dese onse teghenpartije / welcke nu ter tijt met opsedt ende oueruloedichlijck twist / dattet ooc God onmoghelijc sy te maken / dat Christus lichaem op eenen tijdt in diuersche plaetsen zijn soude / daer het hey- Matt.19.d Luc.1.c.18.e Zacha.8.a Job.42.a Marc.10.c Sapi.11.d

lighe Avontmael ghehouden wort.

Maer dese worpen voore/ende drijuen altijt desen spreuck Augustini: Neemt de spatie der plaetsen wech/soo hebt ghy ooc de lichamen wechghenomen. Maer nochtans soo sal het wechnemen der spatien oft plaetsen int ander leuen gheheelijcken volghen. Ist dattet is also de schrifture ge tuycht/soo sal hemel ende aerde passeren
Hebr.1.b ende vergaen/ende alle elementen sullen
Psal.102.d doort vier verdwijnen ende verbranden.
2.Petr.3.b Alsoo dan als den hemel/aerde ende delementen vermelt sijn/waer sal dan dese redene der plaetselijchept/spatien/ende verschepdenthept blijuen?

Also en is de tijtelijchept/in het geestelijc leuen gantsch niet medalle/want duy-
Psal.90.a sent Jaren sijn voor den Here als eenen
2.Petr.3.b dach/ende wederomme ter contrarien. Daeromme waer de sententie Augustini simpelijck warachtich/soo soude volghen dat in het toecomende leuen/als de werelt verbranden ende vergaen sal gantschelijc gheen lichaemen sijn en souden.

Alsoo ist gheheelijcken/dat Christus glorieus eñ almachtich sijnde/oock op eenen tijt oft vele tijden/op een plaetse oft vele plaetsen sijn can. Daeromme soo sijn dese redenen van onse teghenpartije gheheel valsch/welcke (met Natuerlijcke ende

Geometrische regulen ende maeken het glorieus lichaem Christi / zijnen tijdt ende plaetse metende) snateren/dat het lichaem Christi niet gelijckelijc in soo vele Avontmalen gheshijn en can. Daeromme soo mogen sy heur seluen(indient heur lust) met heuren voet (na het gemeyn sprecwoort) meten/ende niet Jesum Christum glorieuselijck aende rechte hant des leuendighen Gods sittende/ende met hem gelijckelijcke regnerende. Ephe.1.c Psal.110.a Hebr.1.b

Ons teghenpartije heeft oock hier voor tijts den spreuc Joh.vi.als heuren stercsten muer ghedreuen/ghelijckse nu oock doet/ van welcken wy heur lestmael / inde vermaninghe totten ghebede/ cortelijc geantwoort hebben. Johan.6.g

Sy hebben oock anders / andere ontelijcke sophisterijen/ met welcke sy de waerachtighe sententie aenuechten/ende heure dwalinghe beschermen: Als dat sy met de ghelijckenisse van sommige spreucken des ouden Testaments/als daer syn/de besnijdenisse is een verbont: Het lam is paeschen oft den deurganc: De Arcke des verbonts is God der glorien(de welcke nochtans alsoo inde heylighe Schrifture nieuwers beuonden en worden)bewijsen willen/dat ooc in dese woord en des heylighe Avontmaels/Dat is mijn lichaem / eenen Gene.17.b Exodi.12.b Matt.26.c

tropus oft figure sy/ende dat het woordeken *est* (is) moet wtgheleyt worden voor beteekent.

Maer ter contrarien / midts dat dese forme des testaments/ Dit is het bloet des Testaments/ (alsoo wy te vooren ghesept hebben) wt het oude testament genomen is / ende datse daer eyghentlijck verstaen wort/ ende dat alle Sacramenten met eyghen woorden/ gheineyne eñ clare spraecke inghesetset sijn / ende sonderlinghe het Doopsel / met het welcke (als een Sacrament des nieuwen Testaments) men het heylich Auontmael behoort te vergheliicken / soo volcht voorwaer nootwendich lijc / dat dit Sacrament oock met eyghene woordẽ/ clare ende verstandelijcke sprake/ vanden Heere ingeset is.

Exod.24.b
Hebr.9.c
10.c
Matt.28.c
Mar.16.b
Matt.26.c
Marc.14.c
Luce.22.b
1.Cor.11.c

Maer oft sy schoon bethoont hadden/ dat hier voortijts geseyt ware: De besnijdenisse is het verbont: Het lam is Paesschen: nochtans en soudet niet volgen/ dat inde woorden des heylighen Auontmaels een oneyghentheyt/ *tropus* oft figure ware: Want de besnijdenisse is warachtelijc een verbontenisse Godes ende der menschen gheweest: ende Pascha beteekent in het oude ende nieuwe testament/ de offerande des paesch feests gelijc Christus eñ Paulus dat vocabel ghebruycken: Ons Paesch-lam

Gene.17.b
Exod.12.b
1.Cor.5.b

lam Christus is voor ons gheoffert:ende met begheerten hebbe ick begheert dit Paeſchlam met v te eten: Waer wilt ghy dat wy v het Paeſchlam bereyden? Daeromme ſoo worter eyghentlijc ende waerachtelijc gheſeyt/het lam is *Paſca*/dat is de offerhande des Paeſchfeeſts. Luce.22.b Mat.26.b Marc.14.b

Indien heurlieder reghel goet ware/te weten dat den naem van het beteekende in alſulcke ſpreucken / het teeken toegheſchreuen wert/ſoo moeſt beteekenen / De beſnijdeniſſe is de gerechticheyt/want ſy het teeken der gerechticheyt is / alſo Paulus ghetuycht/ende men moeſte ſegghen/ het lam is Chriſtus/want het lam beteekende Jeſum Chriſtum Roma.4.b

Dit ſy nu ghenoech geſeyt tegen heurlieder ſophiſterije/met welcke ſy het heylich Teſtament Chriſti verkeeren willen. Dit en canmen voorwaer gheenſins gheloochenen/dat de woorden/Neemt ende etet/gheſproken worden van het wtwendich eten des monts/ende niet van eenich inwendich eten des gheloofs: Oft indien datſe warachtelijc van het inwendich eten te verſtaen ſijn/waeromme geſchietet dan eenich wtwendich eten oft drincken / alſe vanden ſone Gods niet beuolen en ſijn? want die woorden met valſche wtlegginghe wechghenomen ſijnde/ſoo en ſijnder Matt.26.c Marc.14.c Luc.22.b 1.Cori.11.c

gheen andere/die alsulcken eten beuelen.

Maer want het nu seker is / dat de selfde van het lichamelijc eten ende drincken des monts te verstaen sijn: ende datmen niet gheloochenen en can / dat ons met de selfde woorden/niet alleē broot ende wijn beuolen wort te eten eñ te drincken / maer

Matt.26.c Luce.22.b oock het lichaem ende bloet Christi/soo volget ooc nootwendichlijck wt de cracht deser woorden ende beuel Gods/dat wy die oock met onsen lichamelijcken mont ontfanghen.

Hier toe dient ooc dit/dat het geestelijck eten in dese nauolghende woorden begrepen wort: Welc voor u ghegheuen ende

Luce.22.b welc voor u vergoten wort/ende / dit doet tot mijnder ghedachtenisse. Waeromme souden wy dan de selfde inde voorgaende woorden: Neemt ende etet/dit is mijn lic-

Matt.26.c Marc.14.c haem: Neemt ende drincket / dit is mijn bloet/verstaen Ten ware dat wy segghen wilden dat de heere een dinc tweemaels door een ongeschicte *tautologia* (dat is de woorden dicwils ende onnoodichlijck verhalende) heeft willen instampen.

Soo wort dan nootwendichlijc in dese woorden/Neemt ende etet/dit is mijn/lichaem: Neemt ende drincket / dit is mijn bloet: van het wtwendich eten ende drinc-

Luce.22.b ken des monts ghehandelt: Maer inde

woor-

woorden: Welck voor v ghegheuen / ende welc voor v vergoten wort/ende/Dit doet tot mijnder gedachtenisse/van het geestelijck eten ende drincken. Daeromme soo moet men den text met den sin der diuerscher sententien tsamentlijc onderscheydē ende wel behouden/ende niet vermengen oft het een voor dander wechworpen/verdonckeren oft bedriegheliicken verswijgē.

De Heere Christus refuteert oft verworpt dese ooc daermede seer sterckelijck/ dat hy (ghelijc wy te voren geseyt hebbē) na het beschrijuen der gantscher substantien oft des wesens (als het lichaem des Sacraments) sprect/Dit doet tot mijnder ghedachtenisse/claerlijc bewijsende dat de gantsche actie oft handelinghe een *Mnemosinon* oft ghedencteecken Christi / sijns doots ende weldaden sy. Daeromme soo worden sy eygentlijc door den mont Christi verworpen/datse in dit Sacrament/het Sacramentelijck teecken / voor dese woorden: Dit is mijn lichaem: stellen willen / daer hijt naghestelt heeft: ende om dat sy wt de hoochweerdighe woorden des Heeren/Dit is mijn lichaem/maken/Dit is eē teeken mijns lichaems. Matt.26.c Luc.22 b 1.Cori.1.c

Daeromme soo volgen wy in desen hādel de sententie des thienden Artijkels in de Ausborsche Confessie/ende de breeder

ver-

verclaringhe inde Apologie desselfs. Den selfdē Artijkel inde onuerualschte Confessie luyt aldus/welcke wy nauolghen: Van het Auontmael des Heeren leeren sy / dat het lichaem ende bloet Christi warachtelijc tegenwoordich sijn / ende wtghedeylt worden den ghenen die nutten oft eten ende drincken indē Auontmael des Heeren: ende verworpen de gene die anders leerē.

Verworpen hebbende nv / heurlieder dwalinghe vande teghenwoordicheyt ende het ontfanghen des lichaems Christi/ soo willen wy dan nu ooc sprekē van heur *liturgia* oft ghebruyc des Sacraments oft Auontmaels/ghelijct van heurlieden hier ende daer ghehouden wort.

Xvij. Dat het Auontmael van onse teghenpartije godlooselijck ghehouden wort.

Soo wie tot noch toe ghetwijfelt heeft welcke van beyde sententien inden sacramentlijcken strijt de warachtichste sy / die sal dat lichtelijck wt heur eyghen ordonantien/maniere/ende ghebruyc (alsoo sy het Auontmael houden) connen besluyten ende gheordeelen. Want sy met soo groote verualschinghen eñ *sacrilegien* oft gheestelicke dieuerijen in alsulcke hoochweerdighe Misterien oft verholentheyden hande-

delen/dat een goduruchtich herte soodani ghe ontheylinghe sonder verschzomenisse ende beuinge/niet en can bedencken noch ouermercken. Daeromme soo sullen wy hier cortelijc de verwoestinghen ende veruaelschingen van alsulcke groote Misterien verclaren/op dat de aerme schaepkens Christi heur voor alsulcke groote sonden ende gramschappe Gods/wachten moghen. Alsoo wort dan heurlieden Auontmael in vele manieren godlooselijck ghehouden.

.i. Wantmen het heylich broot segenen oft ghebenedijen moet/gelijc Paulus seyt. Den ghesegenden kelc welckē wy seghenen. Ende seghenen oft ghebenedijen (ghelijck Caluinus seydt) is tot desen eynde consacreren oft heylighen/welck gheschiet met het woort der beloostenisse. Maer met wat woorden oft sprucken/sal dan nv dit broot ende wijn rechtelijcker gheconsacreert worden/dan met de selfde welcke de Euangelisten betuyghen/dat Jesus selfs int consacreren oft heylighen deses broots ende wijns ghebruyct/ende ons te ghebruycken beuolen heeft: 1.Cor. 10.c Mat. 26.c Marc. 14.c Luce. 22.b 1.Cor. 11.c

Soo vermaent oock sekerlijck Besa in sijne annotatien/segghende: Ick meijne dat *eulogein*/benedijen oft segenen/tselfde hier ende oock op vele ontellijcke plaet-

sen

sen des ouden Testamets beduyt / als het hebreusch woordeken *Cadas*/dat is / *Agiasin ki katierun*/heylich maken oft consacreren/want verhalende ende verclarende de ordinantie Gods/soo worden broot ende wijn tot dit heylich gebruyc verordineert/ datse Sacramenten des warachtighen ende natuerlijcken lichaems ende bloets Christi sijn. Hy probeert oft prüjst oock terstont daer na de sententie Oecomenij diet alsoo wtleyt: Wy benedijen oft seghenen/ dat is/al benedijdende soo bereyden wy.

Maer dese nemende het broot inde handen/ende spreken de woorden des heeren niet/met welcke hy selfs het broot (op dat
Matt.26.c het sijn lichaem sijn soude) gheconsacreert
Marc.14.c heeft / alsoo heurlieden eyghen formulen oft ordonantien des heylige Auontmaels (hier ende daer ghe prent/namentlijck/de Heydelbersche / Emdensche / Londensche/ Micronij/ende Datheni) Ja ooc het ghebruyc ende handelinghe in vele plaetsen wtgherichtt ghetuyghen.

Hier en doruen sy ons niet voorworpen alsoo sy pleghen / dat wy toouerachtighe consecratie oft besweringhe drijuen/want het gheen toouerije en is / datmen Gods woort na sijn insettinge den elementē des Auontmaels byvoecht. Want het God belieft heeft met sijnen woorde ooc hemel

ende

ende aerde ende alle creatueren te maken ende wt niet te scheppen: Want hy sprack ende sy zijn gemaect geworden. Het heeft zijnen sone ooc alsoo belieft de see ende de winden te dwinghen ende te stillen / iae de dooden te verwecken. Ten lesten heeft hy oock alsoodese heylighe elementen willen heylich makē/ende ooc noch heden daechs maect hijse met de selfde woorden heylich door den mont des dienaers sprekende. Daeromme soo en laet ons niet wijser wesen dan desen meester is / maer hem ghehoorsaem ende zijn nauolghers wesen.

Sy sullen voorworpen/ datse te voren op den predickstoel/een langhe vermaninghe(inde welcke den text Pauli.i.Cor.xi. van het heylich Auontmael ooc gheweest is)verhaelt hebben. Wy antwoorden/dat tet een ander dinck is/de toehoorders simpelijcken tonderrichten ende te leeren/ende een ander/ de heylighe elementen daer toe ingheskelt ende gheordineert met het woort Christi te consacreren. 1.Cor.xi.c

Den gheheelen sin/gront ende eynde zijn diuersch. Paulus selfs schrijuende dien brief en reyete het heylich Auontmael niet wte/maer hy leerden de Corintheren. Ende dit consacreren en is gheen toouerije. Want Paulus ghetuycht dat oock de ghemeyne spijse godtsaelichlijck door het

woort

woort Gods/ende ghebet gheconſacreert oft gheheylicht wort. Moeten dan de ghemeyne ſpijſen gheconſacreert worden/vele meer moeten deſe geeſtelijcke ende Sacramentelijcke (met de woorden ons daer toe van God ghegeuen) gheconſacreert ende gheheylicht worden.

Matt.26.c
Marc.14.c
Luc.22.b
1.Cori.11.c
Christus en heeft niet voor het Auontmael onder het predikẽn / maer het broot in ſijn handen ghenomen hebbende / van oft ouer het ſelfde broot / de hoochweerdighe woorden der inſettinghen oft conſecratien ghesproken. Waeromme en volghen deſe hem niet/willen ſy anders ſijn warachtighe diſcipelen genaemt worden? Voorwaer ten ſoude in het doopſel niet ghenoech weſen datter een langhe vermaninghe oft verclaringhe van het doopſel voorghinghe / ten ware datmen daer tegenwoordich int midden van het doopen/ de heylighe woorden (daer toe van Christo verordineert) ſprake.

Matt.28.c
Marc.16.b

De heylige woorden des Auontmaels/ moghen oock opt velt ende al wandelende oft ouer maeltijt verhaelt ende wtgheleyt worden/maer verre tot een ander intentie oft eynde/namentlijc niet datmẽ het broot ende den dranc/inde maeltijt tot een Sacrament conſacreren ſoude/maer om datmen de ghene dier ſitten oft anderſins te-

ghenwoordich sijn/leeren soude. Daerom me ist gheheelijcken een ander dinck / het cappittel Pauli te verhalen op den predicstoel om te leeren/dan de woordē des heeren onder het communiceren / ouer het broot te spreken / ende alsoo het selfde tot dien eynde te consacreren.

Maer dat by heurlieden dese vermaninghe gheheelijcken van het heylighe Auontmael ende sijne elementen verscheyden sijn/blijct daer wte/wantse op dē predicstoel gheschiet ende eer de elementen voorgheset worden/maer het heylighe Auontmael wort aende tafel ghehouden. Maer wel aen/laet ons heurlieder *Rubricam* (op dat wy soo spreken) oft heur eyghen woorden byschrijuen/die sy tusschen de vermaninghe ende het heylich Auontmael stellen.

Als de vermaninge gheeyndet is/dan sal de dienaer afgaen vanden stoel / ende staende aende tafel met dandere dieners des woorts/sal by der gantscher kercken oft ghemeynte de blijde ende salighe boot schappe van het Paeschen Jesu Christo/ wt Paulo 1.Cor. v. vercondighen ✱c. 1.Cor. 5.b

Daer na sullen alle de dienaers/ouderlinghen ende diakenen/ aen beyde de sijdē der tafelen sitten/tsamentlijc met dandere broeders wt dē volcke/tot dat de tafel vol

sy: Daer en tusschen sullender vier ghelasen met wijn/van sekere dienaers geuult/ ende vier cleyn schotelkens/ aende vier hoecken der tafelen ghestelt worden ꝛc.

Hier hoort ghy claerlijck dat alle dese dinghen/ tusschen dese langhe vermaninghe (in welc het Cap.i.Cor.xi.ghemengt 1.Cor.11.c wort) eñ tusschen het warachtich beginsel des heylige Auontmaels ghestelt worden. Want nu worden eerst de elementen voortgestelt inde ghelasen eñ schotelkens/ welcke sekerlijc (doen sy noch niet tegenwoordich en waren) door de vermaninge vanden predicstoel ghedaen/ niet gheconsacreert en costen ghewerden.

Hier worpen sy ons wederomme voore dat sy nu het broot inde handen nemende/ 1.Cor.10.b de woorden Pauli: het broot welc wy breken/ is de ghemeynschap des lichaems Christi ꝛc. (als inde plaetse der consecratien) verhalen. Wy antwoorden. Dat dit de eyghene woorden der heylichmakinghe niet en sijn: Waeromme en verhalen oft spreken sy niet/ de selue instellinghe ende woorden Christi/ die hy daer toe gheordineert heeft? Want doen hy sprac/ Dit doet ꝛc. soo en heeft hy sekerlijc niet alleenlijck het nemē oft ontfangen des broots/ maer noch het spreken sijnder woorden (die hy selfs ghebruyckt heeft) ernstelijc beuolen/

onuer-

onueranderlijc inghesett ende gheboden.

Sy segghen / dat den sin der woorden Pauli eenderley sy met de woorden Christi. Wy Antwoorden: Oft schoon eenen sin waere/soo en ist gheenen mensche gheoorloeft/dordinancie Christi te veranderen. Ende ooc / soo weten alle menschen wel/ dat de woorden Pauli/niet en sijn de woorden der insettingen oft Christi. Wy en moghen niet een letter oft puncken (ghelijck Christus getuycht) in sijn woort versuymen oft verachten / hoe vele te min in soo groote misterie oft verholentheyt.

Daer en bouen/soo en ist gheheelijcken niet eenen sin/want met de woorden Pauli/en worden niet verclaert / wie/wanneer ende watter inghestelt / beuolen oft ghegheuen wort/daer nochtans aenden autheur oft insetter alsulcker grooten misterien het gantsche ende principaelste hooftstuck gheleghen sy. Noch daer by en sijn noch en worden oock niet wtghesprokeu dese woorden/Welc voor v gegeuen/voor v vergoten wordt / tot vergheuinghe der sonden:Dit doet tot mijnder gedachtenis. Daer en wordt oock gheen vermaen des nieuwen Testaments ghemaect.Daer en bouen soo en wort oock het ghegheuen broot ende wijn niet ghetoont / op dat de woorden der heylichmakinghe tot dien

gheappliceert/ghedirigeert oft toegheeyghent mochten worden/ghelijck de heere ghedaen ende beuolen heeft: Maer dien sprueck Pauli/luyt int ghemeyn alleenlijck vanden Sacramentelijcken broode als oft sy buyten de communioen geweest oft elders af ghesproken hadden: ghelijck Paulus alsdoen/gheen Avontmael ghehouden en heeft/maer ghelijc als van het afwesende/soo heeft hijt int gemeyn van alle heylighe Avontmaelen (alleenlijck om te leeren) ghesproken. Daeromme en sijn noch de woorde niet alleuele eens/noch oock den ghehelen sin. Waert datse ten minsten alleenlijck spraken/dit broot dat wy nu breken/soo soudet schijnen datse van het tegenwoordich broot en handelinghe spraken alsoo Christus ghesproken heeft/ende niet gheheel generalijcken van een alwesende Avontmael/ghelijck Paulus int generael buyten het Avontmael dese sijne woorden (die dese verhalen) *veluti in abstracto vel idea*/oft van het afwesende/ghesproken heeft. Noch soo verkeeren ende verdonckeren sy met soo diueersche interpretatien oft wtlegghingen/dese woorden Pauli: het broot/welck wy breken is de ghemeynschap des lichaems Christi: Dat sy selfs gheenen sekeren sin en hebben/vele min heure toehoorders: Sy drijuen

Aen nu seer sterckelijc teghen ons/ dat het woordeken *Communio* oft ghemeynschap daer niet en beteekene/ de wtdeylinghe oft het ontfanghen des lichaems Christi/ maer een recht aen het lichaem Christi/ oft gheselschap met des heeren lichaem te hebbene: Nu beduyden sy/ dattet de vergaderinghe/ ghemeynte/ oft ghemeynschap des lichaems Christi sijn soude: Nu dattet een ghenietinghe sijnder verdiensten beteekent: Nu oock daer en teghen bekennen sy dattet een wtdeylinghe oft ontfanghinghe beteeckent/ ghelijck wy segghen.

Daeromme worden dese woorden ende text (met soo dieuersche ende onstantastighe wtlegghinghen verdonckert oft verkeert sijnde) den toehoorders te vergheefs voorghelegt/ midts dat de selue van heurlieden niet verstaen en wort.

Maer dit is ten lesten/ een schandelijck bedroch/ datse (welck sy niet loochenen en connen) daeromme de eyghentlijcke woorden des Auontmaels/ vande heylige Elementen wechdoen/ op dat de toehoorders niet hooren en souden/ dat de selfde het lichaem ende bloet Christi waeren/ teghen heur eyghen verkeeringhe der heyligher woorden des Auontmaels/ ende teghen heurlieder dwalinghe: Welck heur noch-

tans op dalder hoochste betaemde te weten/te ghelooven/ende aldaer met grooter vreesen Gods te overdenckene. Maer dese schalcke menschen en willen/ met het wtspreken der woorden Christi/ heur selven niet refuteren oft beschamen. Ende also trect deen sonde/dander na heur/ende deen dwalinghe dander/ende versinct also heure navolghers/ somtijts dieper ende dieper int slijck der verdommenisse/ende gramschap Gods.

ij. De tweede oorsake ende bewijsinge dat sy het Avontmael tonrecht wtreyken is/ want terstont als sy het heylich broot gheven/soo spreken sy: Neemt ende etet/ ghedenct ende gelooft dat het lichaem Christi voor u ghecruyst is &c. welcke sententie oft spreuck sy daeromme/ int midden der handelinghe ende int wtreycken van alsulcke hoochweerdighe misterien/ met opset voorhoudē/op dat sy den Communicanten wijsmaken souden/ dat dit (welck met dese woorden wtghedruct wort) de gantsche cracht/ sin ende oock (op dat wy alsoo segghen) het sap ende merch der woorden des heylighen Avontmaels sy. Nu soo worden gantschelijck in desen heuren sommarischen spreuck des heylighen Avontmaels/ de hoochweerdighe woorden Christi: Dat is mijn lic=

lichaem / achterghelaten / met welcke een Christen mensch vermaent wort/wat een costelijck dinck / dat hem den heere daer gheeft / ende wat hy hem ghebiet te eten ende te drincken. Daeromme soo denct hy nootwendichlijck dat hy alleenlijck broot ende wijn ontfanct / ende dat hy de selfde etet ende drincket tot ghedachtenisse van het lijden des lichaems Christi.

Maer wat is dit anders / dan den toehoorders de kerne wt de sloesteren oft schelpen te stelen? Maer tot dese Godsalighe communicatie oft des nieuwen testaments handelinghe / is grootelijck ghelegen/met wat ghedachten/het Gelooue der communicanten / in alsulcken heylighen werck becommert sy / oft hoe dattet met den leuenden God handele.

Daeromme als nu dan / de Christen mensche alsoo onder het communiceren/ in dese ghedachtenisse becommert is/hoe can daer een Godvruchtich onderscheyt des lichaems Christi gheschieden / als den communicant niet en hoort / dat hy dlichaem Christi ontfanct? Maer dat hy hoort ende meynt dat hy alleenlijck enckel broot tot ghedachtenisse des lijdens Christi ontfanct / sonderlinghe midts dat hem vanden sijnen wijsghemaect is / dat het lichaem Christi ouer duysentich mijlē

bouen ende buyten alle hemelen daer af sy. Daeromme so en onderscheyt hy niet/ dat dit broot het lichaem des Heeren sy van ander brooden oft maeltijden / maer hy meynt dattet enckel broot ende wijn sy/ghelijct anders buyten het ghebruyck des Auontmaels is.

Daeromme nemende het lichaem des Heeren sonder iudicie / oft niet onderschey dende / soo worden sy aen tselfde schul-
1.Cor.11.f dich / ende eten ende drincken heur seluen de tijtelijcke ende oock deewighe verdoemenisse / ghelijck Paulus het wtuercoren instrument Christi betuycht.

Sy sullen wederomme voorworpen/ ghelijck sy pleghen/Maer de ghehcele insettinghe is te voren op den stoel verhaelt ende breedelijc wtghelept/Wy Antwoorden / Het Capittel Pauli. 1. Corin. xi. is wel voor een goet deel verhaelt ende verclaert / maer in sulcker manieren / dat den toehoorder niet min ghedencken en can/ in dese woorden geseyt te sijne/dā dat het
Matt.26.e ghene datter ontfanghen wort / het lic-
Marc.14.c haem ende bloet des Heeren sy / Jae daer
Luce.22.b
1.Cor.11.f teghen isser gantschelijck eenen contrarien sin oft verstant teghen de woorden des heyligen Testaments ghegeuen.

Maer oft nu schoon dit text in het voorgaende met alsulcke onrechte wtlegghinghen

ghen niet verdonckert en ware / nochtans als nu de beu reesde conscientie der armer Christenen/alleenlijc inde woorden/heurlieden van heuren predicant geseyt (welcke sy betrouwet) becommert is/so meynt se dat de selfde/de geheele cracht /meyninghe oft somme der woorden Christi hebben/ende daeromme en ghedenct sy niet/ dat heur de woorden ghebreken / met de welcke aengewesen wort/Wie ende wat men haer gheeft/maer denct dat haer alleenlijc enckel broot ende wijn ghegeuen wort.

iij. Wantet openbaer is / dat sy ooc met de selfde woorden willen schijnen nate volghen ende wt te spreken de woorden des heylighen Auontmaels/want sy seggen/ Neemt/etet/welc het beginsel der woordē des Heeren is. Daeromme stellen sy met een boosch bedroch ende conscientie alleēlijcken het beginsel ende eynde des heylighen text:maer sy sluyten daer wt de ghene/die int midden als het hert des heyligē testaments sijn / ende die de principale sententie oft sin begrijpen/namentlijc/wat dien alder costelijcsten schat des lichaems ende bloets Christi sy welc ons aldaer van Christo seluer door sijnen dienaer ghegheuen wort.

Daeromme soo ist een volcomen spetie

oft aert des bedrochs / datse den simpelen ende ongheleerden toehoorder met alsulcke schijnbare nauolginghe der woorden bestrijcken ende beguychelen/als oft daer den gantschen sin des heyligē Testamēts wtghelept ware / ende nochtans stelen sy daer en tusschen (als het licht wt de lanterne/oft den costelijckē steen wt den rinc) dese woorden/Dat is mijn lichaem/op dat den communicant niet en dencke wat costelijc dinck/de rechtghebruyckende/ende pericoleus dinc/de qualijc misbruyckende/ daer ontfanghen.

Soo willen sy dan/met die cleyne vermaninge wijsmakē/datse Christi woordē heuren toehoorders verCondighen / daer sy inder waerheyt een recht wolfs gehuyl voortbrenghen : Alsoo datmen warachtelijc hier inne/van heur dien spreuc Christi
Matth.7.c segghen mach: Sy comen tot v in schaps cleederen ✝c.

Ist datse met alsulcker meyninghe / de heylighe woorden des soons Gods/Dat is mijn lichaem/wt het midden van deser sen entie niet en sluyten : datse dan segghen / met wat meyninghe oft noot datse (stellende deerste ende leste woorden) dese principaelste ende voornemelijcste achterlaten die int midden als het hert ēn de siele des heylighen Testaments sijn / te weten

ken/datse den communicant niet en willen inprinten noch te kennen geuen/dat hem het warachtich lichaem Christi ghegeuen wort / aenghesien dat heurlieder dwalinghe/ter contrarien leert ende betuycht.

iiij.Wantet eenẽ ouden spruec inde christelijcke kercke is/ende wort van Augustino verhaelt ende ooc dicwils van dese self de gheallegeert ende geprefen:Voecht het woort bijdẽ elemente ende het sal een Sacrament worden. Welcke sententie men oock wel ende rechtelijck aldus omkeeren mach:Neemt het woort vanden elemente ende het sal aflaten een Sacrament te wesen.Maer Augustinus verstaet dit vã het Sacramentlijck woort / oft van het ghene dat elcken Sacramente eyghen is. Want dese twee sijn de voorneemste ende princi paelste oft wesentlijcste deelẽ deses hooch weerdighen Sacraments Christi/ghelijc de bybelsche beschrijuinge der Sacram en ten / ende oock deser eyghen *definitiones* oft beschrijuinghen/ghetuyghen.

Daeromme alsmen de woordẽ van Christo selfs inghesetom dit Sacrament heylich te maken / achterlaet/eñ datmen daer voore eenige ander versieringhe vã woorden tot dese elementẽ bynoecht/soo volcht nootwendichlijc/dat de nature van desen Sacramente booschlijc verualscht wort/

oft

oft dat sekerlijc den voorschreven spreeck valsch sy.

Certeynlijck dese selfde wtghedruckte woorden der insettinghen indit Sacramēt vanden broode/moetmen so nootwēdich-lijc spreken / alsmen int Sacrament des Doopsel / nemende het water / nootsake-lijc seggen moet: Ick doope u inden name des Vaders/des Sons ende des heyligen Gheests. Ende nademael/datmen geene ander woorden int Doopsel/voor de woor den van Christo ingheslelt/stellen oft ghe-bruycken en mach / ghelijcmen inde kerc-ken historie van eenen *Arriano* leset: Als oft iemant segghen wilde: Alle de ghene die gedoopt worden/die worden met Chri
Matt.28.c sto begrauen:oft/Ick doope u inden naem
Marc.16.c Christi alleenlijc: Alsoo en machmen oock de eyghen woorden Christi die tot desen Sacramente van Christo seluer inghestelt sijn/int minste nietscheynden noch veran-deren. Maer dese sullen heur by auontue-ren met der Papisten droom verantwoor-den ende beschermen/welcke seggē moch-ten/dat Paulus beuolen heeft/alleenlijck inden name Christi te doopen.

v. Wantet seker ēn gewis is/voor soo vele alsmen wt alle heylige schrijuers ver staen can/dat dese woorden / Dat is mijn lichaem/met de voorgaende ende nauolgē

de

de woorden altijt in dese consecratie by-
ghevoechde ende ghebruyckt sijn geweest.

Het is openbaer dat ten tijden Justini martelaers ende Irenei/dat is / corts nae Christum / int ghebruyc gheweest sy / dat de selfde heylige woorden ouer de elementen ghesprooken sijn. Want Justinus verhaelt inde groote Apologie de forme des heyligen Auontmaels/ende Ireneus seyt/ dat het broot ontfanct het noemen ende woort Gods/ende wort des heerē lichaem De *liturgie* oft gebruycken der Sacramenten van alle natien ende volcken diemen alnoch beuindt/oft in wat manieren datse beschreuen worden/ so behouden sy nochtans dese woorden in grooter religien ende eerweerdichlijc.

Met wat recht/conscientie ende onbeschaemtheyt veranderen ende verkeeren sy/deewighe ende gheduríghe gewoente der kercken Gods/ Ja ooc de gene di[e] van Christo selfs ingheset is?

Waeromme straffen ende berispen sy ooc der Papisten *Sacrilegium* (dat is gheestelijcke dieuerije) datse deen deel der elementen ende woorden Gods/uit den Auontmael des Heeren ghenomen hebben/ daer sylieden den gheheelen text des heylighen Testaments van daer nemen.

vi. Om datse niet alleenlijck/de hooch-
weer-

weerdighe woorden des nieuwen Testaments tot de elementē niet by en voegen/ met welcke de Heere seyt datse sijn lichaē ende bloet sijn/ Maer datse ooc met alder neerstichevt/inde vermaninge die sy voor de communie doen / het contrarie leeren/ daer afleydende met alle neerstichevt der communicanten ghedachten/ghelooue en de conscientie / tot hemelsche speculatien/ seggende/dat onse herten niet en behoorē te hanghen in dien broode oft wijne/maer te vliegen bouen alle de sichtbaerlijcke hemelen / ende aldaer het lichaem Christi te soecken.

Maer daer teggen/soo wijst ons Christus seer ernstelijc met den vingher op de heylighe elementen / spreect ende wilt dat wy gheloouen / dat de selfde / sijn lichaem ende bloet sijn/ende hy gebiet ons dat wy daer sijn ghedachtenisse houden ende alle sijne weldaden door tgeloove ontsanghen souden. Siet nu hoe verre dat Christus van heurlieder Theologie verschilt.

Sy doen ende spreken inder waerheyt in heure vermaninghen/als oftse claerlijc ende vrijelijc spraken: *Christus* v toonende het broot ende wijn/heeft sekerlijck beuolen dat ghy v gedachten daer op setten soudt/ende ghelooven/dattet sijn lichaem eñ bloet sijn: Maer wy seggen datse maer

allein-

alleenlijck teekenen sijns lichaems ende bloets sijn / ende dat ghy v ooghen ende hert daer afkeeren moet / ende bouen alle hemelen climmen/ende aldaer speuren ende soecken het lichaem ende bloet Christi/ende niet hier inden heylighen Auontmael/ broot ende wijn. Maer ghy christelijcke broeder volcht nu den genen die ghy wilt Want ghijse allebeyde (midts dien datse teghen malcanderen strijden) niet volgen en cont.

Men sal oock aenmercken deser menschen eensdeels Vleeschelijcke ende eensdeel Rasende wijsheyt. Vleeschelijck is sy/ want daer de schrifture vanden hemel oft rijck Gods spreeckt/ende van het ghedacht inden hemel/oft om hooghe te verheffen/ daer verstaen dese de selfde plaetsen altoos vleeschelijc/plaets ghewijs oft van plaetschelijcke verroeringhen. Soo is heurlieden / het ghedachte oft ghelooue om hooghe te heffen/soo vele te segghen/ghelijck den Astrologienen/met de ghedachten in desen sichtbaerlijcken hemel te vlieghen.

Maer Rasende is sy daeromme/want daer God beuolen heeft/datmen hem soecken souden in syn woort ende Sacramenten/ghelijck eertyts inde Tabernakel oft hutte ende Arcke / soo ghebieden sy ons daer teghen dat wy metter herten ende sinnen

nen / vande Sacramenten wijcken / ende buyten ende bouen alle hemelen dolen ende wandelen soude / Christum ende eenighe sijne influentien van daer tot ons vloedende met ledighe ghedachten ende curieuse speculatien soeckende.

Ic bidde v Christelijcke broeder en is dit niet een wreedelijcke rasernije / daer Christus om dit selfde / sijnen vingher en woorden op het heylighe Auontmael dirigeert oft rechtet / en betuyckt het selfde dat daer gegeuen wort / broot en wijn / sijn lichaē en sijn bloet te wesen / ende dat hy ons aldaer sijn lichaem en alle sijne weldaden ghebiet te soecken / ende ghetuycht / dat dit tot sijnder gedachtenisse behoort gedaen te wordene / ende beueelt datmen geheelijcken tot teghenwoordighe handelinghe aendachtich sijn soude. Daer teghen gebieden Dese / dat wy met onse ghedachten ende gheloove daer afwijcken souden / ende bouen alle sterren / in heuren *Empyreum* oft versierden hemel opclimmen / ende dat wij al daer curieuselijck speculerende dolen souden.

God voecht hem tot ons / deur sijn ongrondelijcke bermhertichheydt / hy wilt int midden van sijnen volcke woonen / en oock int midden des Tabernakels op de Arcke / welcke hy om dit selfde hadde doen maken

ken op datse zijn woonstede wesen soude/ hy maeckt hem seluen familiaer oft ghemeyn met ons/ ende voor soo vele alst ghe-schieden can oock sichtbaerlijcken/ ghelijck hy int oude Testament dicwils met diuersche offeranden/teckenẽ/schaduwen/ende oock openbaringhen/ende voorder oock inden nieuwen Testamente hem in onse sinnen wilt inbeelden/ als den sone Gods mensch wort/ ende den heylighen Gheest de ghedaente van een duyue/vlamme ende windt aennemt/ eñ den Vader selfs worde vanden hemel ghehoort/ende wordt in sijnen sone ghesien/op dat hy ons soo vele te meer tot godvruchticheyt verwecke/ ende dat ons herte(God met vele ghedachten buytẽ alle hemelen soeckende) niet crachteloos en verdwijne/ oft ooc in dwalingen en valle. Maer dese trecken ons seer sterckelijck met dese heure schoone vermaningen van de goddelijcke openbaringhen. O grouwelijcke ondancbaerheyt eñ veruloecte stoutichеyt.

Actum 2 & Matt. 17 & Johan. 1. & Matt. 5. &

vij. Om datse ooc inde voorgaende vermaninghe dergheliicke veruallschinghen in sommighe boecken daer by setten/ als datse rechts voor dese segghen/dat wy broot ende wijn tot ghedachtenisse Christi ontfanghen/ rechts oft wy alleenlijck broot ende wijn ende niet oock het waer-

achtich lichaem ende bloet Christi tot sijnder ghedachtenissen ontfanghen. Dit sijn heurlieder woorden: Niet twijfelende wy sullen so waerachtelijc door de werckinge des heylighen Geests/met sijnen lichaem ende bloede aen onse sielen ghespijst ende ghelaeft worden/als wy het heylich broot ende dranck tot sijnder ghedachtenisse ontfanghen.

Dit is voorwaer een openbaere vervalschinghe des heylighen text ende sins. Want de sone Gods en heeft niet geseyt: Neemt dit broot ende etet/Dit doet tot mijnder ghedachtenisse. Maer gheuende het broot ende wijn/sprac hy: Neemt ende etet/Dat is mijn lichaem welc voor u ghegeuen wort/Dit doet tot mijnder gedachtenisse. Daeromme is dit gantschelijc een *sacrilega* oft gheestelijcke diefachtighe wtlegghinghe welck dese voorneemste woorden: Dat is mijn lichaem/ wtsluyt en verdonckert/die voor de ghedachtenisse ghestelt sijn/met welcke claerlijc te kennen ghegheuen wort/dat niet alleenlijc broot ende wijn tot Christi ende sijns lijdens gedachtenisse/maer oock het waerachtich lichaem ende bloet Christi ontfanghen wort.

viij. Want dese heurlieder formule/ met welcke sy de communicanten aenspreken als sy de spijse gheuen/ is van so slechten

ken ende cleynen verstande / datse tot alle gemeyn spijse bequaem can wesen. Want een moeder oft huysvader gheuende eenighe spijse seggen mach: Neemt ende etet / ende ghedenct Christi ende sijns lijdens / ghelijck hier voortijts de Bogaerden eñ Beghijnen / met niet weynigher deuote woorden / heur spijse pleghen te nutten / want sy seyden aldus:

Ick wil neder sitten ende eten
Onses heeren lijden niet vergheten
Sijn cruys is mijnen disch
Sijn naghelen mijnen visch
Sijn lichaem mijn spijse
Sijn bloet mijnen dranck
Heer ick segghe v lof ende danck.

Maer de heylighe formule Christi / Neemt ende etet / dat is mijn lichaem &c / en machmen gheensins ouer andere spijsen segghen.

Daeromme soo leyden dese de herte der toehoorders tot alsulcke onteeringhe datse bycans niet eccelenter van het heylich Auontmael en houden / dan van eenige andere spijse / daer de godturuchtige menschē oock euen soo wel moghen ende behooren godsalichlijc de verdiensten Christi te prijsen / eñ alsoo te eten op datse ouerdencken soo wel heur ressonden / als deenige versoen offerande des lichaems Christi.

Maer ten is niet genoech datmen daer de gedachtenisse Christi houdet / maer mē moet ooc weten/dat het ghene datter ghe- geuen/ontfanghen ende gheten wort / het lichaem Christi sy / want wy het lichaem Christi goduruchtelijc (na het gebot Pauli) van alle andere spijsen onderscheyden
1.Cor. 11.f moeten.

ix. Hier moetmen oock dit seer groot ar- gument der waerheyt aenmercken om heur godloose en *sacrilegam* oft geestelijcke diefachtige wechneminge der Sacramē- telijcker woordē vande elementē testraffē/ dat Christus soo seer goduruchtighen on- derhouder der Sacramentlijcker woordē gheweest is / dat hy dese formule / Dat is mijn bloet des nieuwen Testaments /wt het oude Testament van Moyse ontleent heeft /ende heeft de selue in dit sijn hooch- weerdich verbont ghestelt/daer alleenlijc- ken byvoeghende twee woordekens / tot eē onderscheyt met den ouden Testamen- te/te weten/Mijn ende Nieuwen.

Met wat stouticheyt/oft godloose vrij- heyt nemen sy dan soo gehelijcken wech wt de handelinghe ende vernieuwinghe des hoochweerdighen verbonts dese oude formule des verbonts / die God tusschen ons ende hem/soo wel int oude Testamēt/ sijn volc voorgeset/als ooc nu int nieuwe

door

voor sijnen sone vernieuwet heeft? Is dit voor des leuendigen Gods / ende sijn lieuen soons woorden (als verschrickelijcke donderslagen) beuen? de welcke ernstelijc seyt/dat eer hemel ende aerde vergaen sullen / dan een tittel oft letter van Godes woort/ende der heyligher schrifture/Ende die daer seyt dat hy / die schepper des hemels ende der aerden is / wt hem seluen niet en spreect / noch en doet / maer dat hy dbeuel van sijnen vader voorgheschreuen heeft/wat hy spreken oft doen moet.

x. Want ouermidts sy altoos seer roepen/datse oock ghevoelen / dat het lichaem ende bloet des Heeren warachtelijc / inder daet/ende wesentlijc in sijn heylich Auontmael ghegeuen ende ontfangen wort / soo spreken sy noodtwendichlijc tegen heur seluen/ende beschuldighen heur selfs van *sacrilegie* oft gheestelijcke dieuerije / datse alsulcx beroemende ende protesterende/niet tegenstaende de selfde heylighe woorden (met de welcke tselfde wt Godes mont betuycht wort) wt dese heylighe formule int midden des Communicus den toehoorders ontstelē/om datse niet min dencken en souden/dan datse het lichaem ende bloet Christi ontfanghen.

Maer laet hier dese vier argumenten wel ouerleyt worden / wt de welcke men

moghelijck beuinden sal / wat sy voor een Sacrament hebben/ende oft het gantschelijc oock een Sacrament sy.

Ten eersten/soo hebben wy hier vooze den reghel Augustini aengheruert / seer hooch oock van dese gheacht / Voecht het woort bydē elemente ende het sal een Sacrament worden/welcmen van eenich besonder ende elcken Sacramente eyghen woort/van Christo daer toe gheordineert/ verstaen moet: Want niet elc woort comende totten elemente/een Sacrament maect/ maer het eyghen woort ende tghene dat van Christo selfs daer toe ingheset is: Alsoo dat warachtelijc den sin oft meyninge van desen regel wesen moet / Voecht het eygen/behoorlijc ende van Christo gheordineert woort totten elemente/ende het sal een Sacrament worden.

Hier wt volcht nu nootwendichlijc/dat desen reghel omghekeert sijnde/ooc recht sy/Neemt het eyghen ende vā Christo geordineert woort vanden elemente / so salt laten een Sacrament te wesen / ghelijck oft iemant van het Doopsel wechname de-
Marc.28.c se woorden / Jck doope v inden name des Vaders / des Soons ende des heylighen Gheests. Daeromme midts dat de Caluinisten de woorden van Christo gheordineert / int heylighe Auontmael ouer het

broot

broot niet en spreken/ende alsoo het eygen woort vanden elemente wechnemen / soo blijcket gantschelijc dattet gheen warachtich Sacrament en sy/ oft daer wort sekerlijc van heur een seer groote ontheylighinghe oft scheyndinghe van soo hoochweerdighen Sacramente ghedaen oft bedreuen

Ten tweeden/ist oock nu ter tijt eenen gheapprobeerden reghel inde kercke / welck ooc sonderlinge van dese seer hooch geacht wort/Dat alwaer dordinancie van Christo inghesedt niet onderhouden en wort/daer en is gheen Sacrament. Maer de handelinghe van Christo selfs inghesett en wort van dese niet onderhoudē/want sc dwoort van hem selfs ingheset ende geordineert/om dit Sacrament te houden/niet en verhalen Want daer hy spreckt: Dit doet/ ec. so beueelt hy datmen alle tghene dat corts daer voorgaet/doen ende onderhouden sal/te weten/dontfanghen ende eten des broots ende lichaems/het drinckē des wijns ende bloets / ende de verhalinghe der woorden die hy ghesproken heeft. Daeromme de ghene die de eyghen woorden deses Sacraments achterlaet / die en houden Christi ordinancie niet / ghelijckt vanden Caluenisten blijct.

Ten derden / soo is het heylich Auontmael

mael eñ eten des broots / welc het lichaem Christi is / ende eenen dranck des wijns/ welc het bloet Christi is. Maer de Caluenisten en eten alsulckẽ broot noch en drincken alsulcken wijn niet/ Daeromme blijcket datse het heylich Auontmael niet en eten drincken noch en hauden. Want het is eenen bekenden reghel: Dat so wien de opentlijcke ende bescheydene verclaringe oft beschrijuinghe ghenomen wort/ alsulcken wordt oock het verclaerde benomen: Maer dese en willen alsulcke verclaringe oft beschrijuinghe in heurlieder Auontmael niet hebben/ daeromme soo verliesen sy oock het verclaerde.

Ten lesten / en can dit niet gheloochent worden/ datter twee deelen in allen Sacramenten sijn/ te weten het woort eñ het Element/ welc claerlijckẽ blijct so wel wt de goddelijcke insettinge van allen Sacramenten/ als oock wt heur lieder eygen desinitien oft beschrijuinghen der Sacramenten.

Ghelijck dan/ ist dat iemant buyten allen noot / het behoorlijck Element versuymt oft veracht/ als dat hy gheen broot ende wijn int heylich Auontmael / noch water int Doopsel ghebruycken en wilt/ die en sal sekerlijck gheen warachtich Sacrament hebben: Tselfde volcht voorwaer open-

openbaerlijck / ist dat iemant oock het ander wesentlijck deel/ te weten het behoorlijck woort / welck van Christo selfs inghesett is/ alwillens achterlaet. Soo schijnet voorwaer vā dese deelen eenderley redene te wesene/ te wetene / datse gheen Sacrament en hebben.

Daerenbouen oock soo is het woort vele edelder ende costelijcker deel dat het Element / daeromme vele te min machment ouertreden ende veranderen / want het woort is ghantsch goddelijc ende gheensins aerdisch / te weten / dattet wt den mont Gods selfs comt / ende is gantsche lijc de principaelste sake des Sacraments/ die den Sacramente (alsoo te spreken) het wesen gheeft/ want door sijn woort ist al ghemaeckt. Hy seyt hier oock sijn woordt ende de waerheyt des dincx isser terstont/ Ghelijck den hoopman volgeloofs spreect/ heere segt alleenlijck een woordt / ende mijn knecht sal ghesont worden. Mat. viij Luce. 2.

Hier dient oock dien ghemeynen reghel / dat alsmen eenighe wesentlijcke en de gantsch principael stuck wechneemt / datmen alsdan het gheheel werck ofte dinc in geenderley maniere stellen en can/ ende alwaert schoon oock ghestelt / soo moetet nootwendichlijck vergaen. Matth. 3.

Sommighe van heure ordinantien

ghelijck oock sijn de heydelberchsche ende Petri Datheni / en hebben dese woorden met/neemt ende etet / ghedenct ende ghelooft dat het lichaem Christi voor v ghegheuen sy / maer verhalen alleenlijck de woorden. 1. Cor. xi. het broot welck wy breken is de ghemeynschap des lichaems Christi/in stede der consecratien.

Maer in dit deel moetmen oock dese openbare veruualschinghe aenmercken / datse vanden kelcke oft beker de woorden
1.Cor.10.d Pauli aldus verhalen / Der beker der dancseggingen/met welcken wy dancseg ghen is de ghemeynschap des bloets Christi/daer nochtans inde waerachtighe Griecsche exemplaren claer ende mercke-lijck staet / den beker der benedijdinghe/ welcken wy ghebenedijen oft segenen &c/ghelijck heurlieden voorneemste hoofden Caluinus ende Besa inde latijnsche ende oock franschoische translatie ouerge set hebben/de welcke daerenbouen claerlijck berispen dese veruualschinghe des texts Pauli.

Maer de Caluinistische ordinantien int franschois ende dier wt ouergheset is/ en hebben ghantschelijck den text der consecratien oft segheningen ouer het broot ende wijn niet / daer ghaet alleenlijck de vermaninghe voor/die op den predickstoel ghe-

ghedaen is /ende daer nae nemen ſy ſlech-
telijck het broot/brekent ende deylet wt/
dwelc oock een grooter ſtoutichheyt is/ſoo
datſe metter waerheydt niet dan eichel
broot en hebben/wantſe het broot oft kelc
des heeren niet en conſacreeren oft ſeghe-
nen.

Daeromme als ſi het woort tot den E-
lement niet en voeghen /ſoo en hebben ſy
nootwendichlijck gantſch gheen Sacra-
ment. Want wy bouen genoech beweſen
hebben/dattet een ander dinck is de woor-
den der inſettingen des Auontmaels van-
den predicſtoel/ende de forme der inſettin-
ghen te verclaren/ Dan nu in des Auont-
maels handelinge/de ſelfde ouer het broot
ende den kelcke/om te conſacreren/te ver-
halen/gelijc Caluinus Paulum allegeert
ſegghende/het broot welc wy breken is 1.Cor.10.b
de ghemeynſchap des lichaems Chriſti/
den kelck welcken wy met het woort en-
de ghebeden daer toe conſacreren is de
ghemeynſchap ſijns bloets.

Maer welaen/laet ons int corte alle de
voorgaende redenen verhalen/op dattet
ſoo vele te claerlijcker blijcke/datter gant-
ſchelijck een ſchandelijcke Sacrilegie oft
gheeſtelijcke dieuerije van deſe bedreuen
wort/als ſy de hoochweerdighe woorden
des heeren Teſtaments/vande conſecra-

sie des broot ende wijns wechnemen.

Dattet een grouwelijcke boosheyt is / de woorden der insettinghen des heylighen Avontmaels van sijne elementen te scheyden ende die inde segheninghe des broots ende wijns niet te ghebruycken.

i. Wantmen met grooter neersticheydt/ eerweerdicheyt oft religie / de ordinancie ende insettinghe Christi houden ende bewaren moet. Maer Christus en heeft niet alleenlijc de dinghen ghenomen ende ghegheuen om te eten ende te drincken / maer hy heeft oor de woorden ghesproken ende soo seer ernstelijc beuolen.

ij. Want nae den reghel der Kercken moet het woordt by den elemente ghevoecht worden/ indient een Sacrament wesen soude ende niet welck woordt ghy wilt / maer tghene dat elcken besondere Sacramente eyghen ende van Christo daer toe inghestelt is.

iij. Want ghelijct niet gheoorlooft en is de ordinãtie des Doops te veranderen/ oft eenen anderen sprcut/ al waer hy oor godtvruchtich ende vant Doopsel ghesproken inde plaetse der behoorlijcker woorden in te stellen/ gelijc ofter iemant voor de woorden/ Jck doope v inden naem des Vaders/ des Soons/ ende des heyligh en Gheests seggen wilde/ het Doopsel is een bat der

we-

wedergeboorten/oft/den Doop is een versekeringhe der goeder conscientien: Alsoo en ist oock niet geoorloofft de ordinancie des heylighen Auontmaels te veranderen.

iiij. Want de geheele oude kercke heeft eerweerdichlijc onderhouden de woorden Christi int heylich Auontmael te verhalē. Daeromme laet ons het selfde oock doen/ ende niet wijser dan de selfde wesen. Het is certeynlijc eē grote stouticheyt/datse sulcke leelijcke vernieuwinghe in soo heylige verholentheyt deruen instellen.

v. Want een Christē mensch moet Christum sijnen meester hooren/volgen ende navolghen/sonderlinghe in alsoodanighe verholentheden/want hy heeft ons een exempel ghegeuen/dat wy doen souden/gelijc hy ghedaen heeft.

vi. Want het broot ende wijn moeten gheconsacreert ende ghesegent worden/ghelijc Paulus seyt. Den gesegenden kelc welcken wy seghenen. Maer met wat andere woorden canmen rechtelijcker ghesegenen/dan met de gene die Christus selfs ouer delementen tot de sijne ghesproken heeft?

vij. Wantmē de Sacramentelijcke woorden inde teghenwoordighe handelinghe/den teghenwoordighen elementen bruecken moet/ghelijc int Doopsel gheschiet/ alsoo

alsoo dat daer niet int generael eenighen goddelijcken spreuc vanden Doop ghesproken en woort/maer mē moet ooc de woordē tot dē tegenwoordigen handel eñ mensch by voeghen. Also heeft Christus met den vingher de teghenwoordige dinghen diemen eten ende drincken moet ghewesen ende heeft claerlijck ghesproken vande selue watse sijn eñ wat hy daermede gedaen wilt hebben. Maer heuren spreuck daerse mede seghenen souden luyt alleenlijck int generael/rechts oftmē het heylich Auontmael niet en hielden/maer datmen buytē het selfde/ende van het afwesende handelden.

viij. Want als Christus ghesproken heeft/Dit doet/en heeft hy niet alleenlijck het ontfanghen eten eñ drincken des broots ende wijns beuolen/maer datmen ooc de selfde woorden die hy gesproken heeft wtspreken soude.

ix. Want daer en moet niet een letter oft punetken van Godes woort afghenomen worden/hoe vele te min in soo groote verholentheden. Met wat conscientie oft onbeschamtheyt/nemen sy dan dien gheheelen hetlighen text vande heylighe elementen!

x. Want als het eyghen woort van het element wechgenomen is/so en cant geen

Sacra-

Sacrament sijn / ghelijc Augustinus het selfde claerlijcken wtleyt / seggen / Neemt het woort van het Doopsel/wat is anders dwater dan water? Alsoo spreect den seluē oock *lib. vi. de baptismo* / Maer wie en weet niet/datter gheenen Doop Christi en sy/in dien de Euangelische woorden / door de welcke dit *symbolum* oft teeken bestaet/aldaer ghebreken.

xi. Want alsmen Christi instellinge niet en houdt/so en ist geen warachtich Sacrament/welcken regel sy oock van weerden houden ende dicwils verhalen : Maer als des heeren woordē ouer de elementē niet ghesproken en worden/soo en wort Christi instellinghe niet gehouden.

xii. Want gelijct een grouwelijcke boosheyt ware delementen die van Christo ingestelt sijn te veranderen/soo ist oock vele schandelijcker eñ grouwelijcker boosheyt de woorden / die van Christo ingheset sijn te veranderen.

xiii. Want als Christus woorden na deser heure ordinantie verandert worden/soo en wort den toehoorder niet te kennen gegheuen/wie/ende wanneer hy dese handelinghe inghestelt heeft / ende watter ghegeuen wort: Want de woorden Pauli (alsoot bouen bewesen is) gheensins den geheelen sin der woorden Christi en ver-

claren.

xiiii. Want Christus soo eerweerdich-lijck de ordinantie des verbonts inden ouden Testamente behouden heeft/ welc oock Moyses Exodi.xxiiii. wt het beuel Gods ghesproken heeft/ welc ooc de Epistel totten Heb. int ix. Cappittel verhaelt: Dit is dbloet des Testaments: Alsoo heeft hy tot onderschept twee woordekens alleenlijck bygheuoecht heeft/ te weten/ Mijn ende Nieuwen. Ten is oock gheen twijfel/ dat Christus in deerste deel des heylighen Auontmaels oock gheuolcht heeft eenighe woordē die int voorgaende oude oft Paschens Auontmael ghebruyckelijc syn geweest. Daeromme soo ist een boosachtige stoutichheyt/ inde vernieuwinge van alsulcken hoochweerdighen verbont des nieuwen Testaments/ die hoochweerdighe ordinantie des ouden verbonts te veranderen welcke nochtans alsoo langhe vanden leuenden God ende sijnen beminden Sone ghebruyct sijn gheweest.

xv. Ireneus seyt seer claerlijc/ het broot ontfangende den name oft noeminge des Heeren/ Item ontfangende het woort des Heeren/ wort een Eucharistia oft Sacrament: Alsoo dat hy claerlijck te kennen gheeft/ datmen Christi woorden tot den teghenwoordigen broode byvoegen moet/

op

op dattet met de selfde geconsacreert worde/eñ op dat Christus deur den mont sijns dienaers sprekende/ noeme het ghene dat niet en is/dattet sy/ende op dat hy spreke/ ende ghemaeckt werde/Psal.xxxij. Rom. iiij. Wantet gheen sterfelijcke menschen en sijn die daer sprekẽ/maer Christus selfs ende den Gheest sijns hemelschen Vaders spreken deur des menschen mont. Laet dã dẽ Sone Gods al noch deur dẽ mont van sijne dienaers sprekende/ int consacreren van sijne Sacramenten/sijn eyghen ende van hem selfs inghestelt woort behouden/ op dat hy alnoch segghe tot allen communicanten/Neemt ende etet/dat is mijn lichaem.

xvi. Want alsoomen de woorden der thiẽ gebodẽ(welcke met de hant Gods in twee tafelen ghescreuen sijn)noch ooc de woorden van des heeren ghebet/welc als een sekere ende daghelijcse oeffeninge om te bidden van Christo allen menschen voorghescreuen is/ia ooc geenderhande dinc inde heylighe schrifture/niet en behoort te veranderen/te breken noch te verminderen: Alsoo en moghen wy inden Auontmael niet wijser dan onsen Meester ende leeraer Christus wesen.

xvij. Want men geen eyghender / claerder noch verstandelijcker woorden hebbẽ

en can/ dan de selfde woorden des heeren en sijn/ Dat is mijn lichaē/ Dat is mij̄ bloet Ende int maken der verbonden ende Testamenten soo moetmen deygen woorden met alder eerweerdicheydt ende ghetrouwicheyt ghebruycken ende byvoeghen.

xviij. Christus spreect tot sijne Apostelen Die v hoort/ die hoort my/ ende/ Ghy en sijt niet die daer spreect. maer den Geest des hemelschen Vaders. Alsoo ghetuycht de Schriftuere ouer al/ dat God selfs door sy ne dienaers spreect. Daeromme soo wie alsoo tot Godes woort ende Sacramenten gaet/ als oft hijse niet van God selfs oft zijnen Sone/ maer alleenlijck van eenen sterfelijcken mensche ontfinghe/ die ontfanct se voorwaer onrechtelijc.

Daeromme midts dien dat Christus selfs het heylich Auontmael/ ende daerinne zijn lichaem ende bloet den Communicanten wtdeylt/ ghelijck hijt hier voortijts den Appostelen inden Auondtmael/ ende zijnen Vader aent Cruyce gegeuen heeft: Soo moetmen zijne woorden ghcheel laeten/ op dat den toehoorder so vele te meer wete/ dat den Heere selfs als Middelaer daer teghenwoordich staet/ en̄ het nieuwe Verbont oft Testament tusschen hem arm sondaer en̄ dē Almogenden God door zijn lichaem vernieuwet. Indien datmen de woor-

woorden Pauli als vanden afwesenden Christo/ende als van eenen mensche ghesept sijnde verhaelt / houden dattet een grouwelijcke sacrilegie ofte geestelijcke dieverije der gescheyder insettinghen is / so meynt oock de communicant/dat Christus absent ende niet tegenwoordich en is / en dat hy alleenlijc met den Predicant te doē heeft oft handelt/ ende wort alsoo/soo wel vande vertroostinge berooft/als dat hem de gantsche sake ende handelinghe in verachtinghe comt.

xix. Want Paulus te rechte spreect/dat indient ongheoorloof is eens menschen Testament te vervalschen oft te veranderen / vele te meer ist een schandelijcker schelmerije het Testaments des Soons Gods te vervalschen. Wie soude verdraghen oft lijden / datmen de minste sillabe oft letter wt sijns vaders testament/wt schrabde oft veranderde? Maer dese en vervalschen niet alleenlijc den text des Testaments Christi/maer nemē hē gantsche lijck weth wt de handelinge der consecratien/ende inde navolghende vermaninge diese doen/en breken sy den seluen niet des te weyniger ende dat seer schandelijcken. Oft dit niet een groote sacrilegie oft geestelijck dieverije en sy / moghen alle verstandighe menschen overdencken.

xx. Want Paulus segghende dat hy den Corintheren tselfde ghegeuen hadde/ dat hy vanden heere ontfanghen heeft / so heeft hy heurliedn de ordinantie des Auontmaels / alsose van den heere gehoudē is/eñ also zyse houdē souden voorgeschreuen. Waermede hy ghenoechsaem te kennen ghegheuen heeft datmen die ghcheele forme des Auontmaels / soo wel intwesen / als inden heylighen text hoochweerdichlijcken behouden ende bewaeren moet/ende gheenderhande veranderinghe daer by voeghen. Daeromme soo volghet noot sakelijc / dattet een groot sacrilegium
1.Cor. 11.f is/te veranderen de forme om het Auontmael te ghebruycken/ welcke soo treffelijcken Apostel/ soo heylichlijck ende (op dat wy alsoo seggen) superstitieuselijc oft seer conscientieuselijc bewaert eñ wtghedruct beschreuen heeft/ ende tot dandere kerckē neerstelijck(also hijt vanden heere ontfanghen hadde)verbreyt heeft/ beuelende dat se oock alsulcke forme int ghebruyc des Auontmaels eerweerdichlijck onderhouden ende bewaren souden / Welcke ghetuycheniss alleene met recht dese behoorde te bewegen/datse heur van alsulcke grouwelijcke stoutichheydt(int veranderen van alsulcke groote misterien)mijdē ende wachten souden.

xxi. Ten lesten/soo en canmen voorwaer niet gheloochenen/dattet een groote boosheyt sy de godtvruchtige aldaer vande warachtige ende salichmakende vertroostinghe ende instellinghe te berooven. Maer het is een groote vertroostinghe/den Sone Gods selfs daer te hooren / v door den mont sijns dienaers / met sijne warachtighe woorden des levens/claerlijc aenspreken de ende seggende: Neemt ende etet etc. Item seggende het ghene dat ick v nu te eten ende te drincken gheve / Dat is mijn lichaem ende mijn bloet / Welc ick haestelinghe voor v en uwe salicheyt inden cruyce gheven sal. Maer ick gebiede v/dit tot dien eynde te ontfanghen ende te eten / op dat ghy door een warachtich gheloove alsoo mijns gedenct/ende sekerlijc weet/ dat ick v vanden Vader geschoncken ben/dat ick voor v sterve ende v met mijne grootste goeden ende weldaden rijc ende salich maecke. Alle dese spreucken des Soons Gods vol grooter vertroostinghe diemen aldaer van hem teghenwoordich behoorden te hooren / die worden den communicanten wechghenomen / alsmen de woorden des levens/sijns hoochweerdigen Testaments wechneemt.

Wt dese redenen blijcket claerlijc / dat heurlieder *liturgia* ost gebruyc des Avontmaels

maels niet alleenlijck met een sacrilegio oft geestelijcke dieuerije besmet en is / ende datter alsoo(eplacē)ontellijcke vele sielen inde eewige verdoemenisse ingeuoert worden.

Daeromme so isser gantschelijc ee grouwelijcke valscheyt in dese menschen / Dat als sy met soo groote stoutichepyt ende onbeschamtheyt de leeringhe vande teghenwoordicheyt ende het eten des lichaems Christi verkeeren / ende de woorden der hepliger insettinghen ende heylichmakinghen vande elementen met een boosachtige stoutichepyt wechnemen:ende ten lesten in het wtreyken des heylighen Auontmaels met heur valsche formule der vermaningen(welc is Neemt/etet/gelooft eñ gedenct/dat het lichaē Christi voor v gegeuen is)de voorneemste woorden / Dat is mijn lichaem/wechnemen ende ontstelen alsoo dat den toehoorder denct / dat hy alleenlijc bloot ende enckel broot ontfanct.

Dese altesamen (seggen wij) als sy lieden met een sacrilega oft gheestelijcke diefachtighe licentie oft oorlof teghen het beuel Christi deruen verkeeren / So sijnse daer en tusschen seer superstitieus oft te seer conscientieux int onderhoudē(wy en weten)van wat circumstantien oft omstan dinghen/gheheelijc *Adiaphoris*)dat sijn vry mid-

middeldinghen die noch gheboden noch verboden en sijn ende welckmen vrijelijck doen ende laten mach)iae oock eenichsins schadelijc/ghelijck daer zijn ghemeyn der maeltijden tafelen / potten ghelasen ende schotelen/ende ooc ghemeyn broot/eñ niet (also syse heetẽ)hostien oft onwelkens te gebruyckẽ:het broot te brekẽ/eñ de stuckẽ dẽ omsittendẽ wt te deylen/te sittẽ eñ niet te staene oft te knielen/het broot inde handen te nemen ende niet inden mont / ia ooc breeder oft ruymelijcker nemen dant inder kercken ghewoonlijck is gheweest.

Maer met wat schrift uere sullen sy bewijsen/datmen dese cerimonien oft circonstantien nootsakelijck ghebruycken moet? Sy segghen dat Christus ghesepdt heeft/ Dit doet/met welck ghebot sy willen ghebiedende neerstighe onderhoudinge van alle de circonstantien eñ alle voorgaende cerimonien. Dwelck valsch te zijne niet alleenlijc de kercke hier voortijts met contrarien ghebruyck ghetuycht heeft / maer dese ghetuyghent selfs ooc. Want waeromme en hauden sy heur heylich Auontmael niet tsauonts ghelijc den heere ghedaen heeft? Waeromme niet eerst van andere spijse wel versadet sijnde? Waeromme niet heur derthienste / ghelijc den Heere met sijne Apostelen? Waeromme niet

 in

in gemeyne huysen: Waeromme oock niet/ hebbende eerst malcanderen de voeten ghe wassen ? Maer hier inne overtreden sy heuren reghel / datse al sittende eten/daer nochtans Christus met de sijne *discumbens* ligghende / oft op de sijde rustende na doude ghewoonte het heylich Auontmael volbracht heeft.

Christus hadde oorsake inden heyligen Auontmael het broot te breken / want hy en hadde gheen cleyn broikens/om elcken besondere wt te deylen. Daeromme soo heeft hy dit ghedaen/eensdeels/na de ghewoonte van dien lande/ ten anderen oock/ door de nootsakelijcheyt wt de forme des broots spruytende (midts datse daer brooden onder dasschen ghebacken / ghelijck vlayen oft coecken ghebruyct hebben) niet dat hy ghewilt heeft/dat dit gheheelijcken tot de substantie oft wesen des heylighen Auontmaels behooren oft noodich wesen soude. Daeromme so ist een sorchuuldighe ende superstitieuse oft te seer conscientieuse onderhoudinghe/datse sommighe onbehoorlijcke ende onbequame circonstantien oft omstandighen(ghelijck de simmen die alle dinc datse voor sien doen/ nadoen willen) naevolghen/ende daer en tusschen so verachten ende versmadē sy de principaelste stucken/superstitieuselijck de mugghe

sijten-

ßstende/ende stoutelijck den hemel inloc-
kende.

Maer den boosen gheest heeft daer deu
re ooc gheen cleyn gewin. Want alsoo ver
doemt hy met heuren exempel onse kerc-
ken / ende met die gheheele ghedaente der
gemeynder maeltijt maect hy dat heurlie-
der herten des te min tot deuocie oft eer-
biedinghe beweghet worden/ende voorts
so maect hy heurliedcn des te lichtelijcker
wijs / dat daer gantschelijck anders niet
dan enckel broot ende wijn/gelijc in ande-
re ghemeyne ghelaghen ende maeltijden
ghegheuen ende ontfanghen wort.

Maer daer en tegben/soo hebben hier
voortijts de Apostelē oft Vaders seer rech
teliic ghedaen/veranderende den tijt van-
den auont/indes morgens tijt / ende ordi-
nerende datmen het heylich Auontmael
alleenlijc nuchtereu wesende houden sou-
de/ende sy hebben sonder twijfel ooc ande
re circonstantien verandert waer af inden
eersten Augustinus / Chrisostomus ende
Hieronimus getuycheniſſe gheuen : Wy
en sullen nu niet seggen van Leone Papa
ende andere/ Ende voorts/ so vele alst den
broode aengaet/soo schrijft Epiphanius/
dattet ronde en̄ cleyne *Eucharistie*(dat sijn
broodkens tot ghebruyc des Auontmaels
ghebacken)ghewee st sijn: Want syliedeu

L v ghe-

ghesien hebben dat het ghemeyn volc tot gemeyne maeltijden ghenegcht was/daer omme soo hebben sy het heylich Auontmael(met alder neersticheyt de circonstantien veranderēde)vande vleeschelijcke ende ghemeyne maeltijden/ tot dalder grootste eerweerdicheyt neerstelijck ghetrocken ende ghelept.

Het is certeynlijck goddelijc datmen in alder manieren toesiet ende make/dat alle Christen dese soo groote misterie oft verholentheyt (nochtans sonder superstitie eñ onwetentheyt der waerheyt)met grooter reuerentien ende eerbiedinge houden int welcke sy/het bloet des Soons Gods ontfanghende/een nieu testament maken. Hier moetmen ooc neerstich[l]ijc teghen deser menschen gyrtelsche aenmercke/dat het een andere ghelegentheyt met ons is/dant met Christo ende sijne Apostelen geweest is: Want sy waren ooc int midden van gemeyne maeltijden seer religieus ende godvruchtich/maer wy hieden ter contrarien sijn int midden van alsulcke misterien oft verholētheden te seer werelts oft ghemeyn. Daeromme soo moet dese *Adiaphora* oft middeldinck de ghelegentheyt der persoonen aensien/ want de middeldinghen/circonstantien/spelen ende ghelijckenissen der gemeynder dingen / die heur

niet en letteden oft schaden die schaden ons.

Maer het beuel Christi / Dit doet/dat siet alleenlijck op het voorgaende gebot vant nemen ende eten/db:oot ẽn wijn/dlic haem ende bloet des Heeren / ende vande woorden Christi te verhalen/ende niet op alle de voorgaende circonstantien / welcke niet alleenlijc niet tot het wesen des Sacraments en behoorẽ oft vã God gebodẽ en sijn/maer sijn ooc gantschelijc vry/ende daeromme moetmense in alder manieren driüen om onderrichtinge/opbouwinghe ende godurnchticheyt inde hertẽ der godvruchtigen te verwecken. Daeromme soo laet ons alsulcke heylighe dingen (na het oude ende heylich spreecwoort) heylichlijc handelen: Want bouen het onderscheyt van onse persoonen ende herten van heur lieden/soo moetmen ooc weten dat Christus ghenootsaeckt was hem te voeghen na deerste Auontmael des Paeschfeests.

Daeromme soo sietmen hier claerlijck een verkeerde meyninghe / ende een ghebrantteekende conscientie / oft lieuer eenen ijdelen spot des Sathans (wt den welcken principalijcken alle dese verstrooringhen spruyten) datse in cleynen en vrij dinghen heel superstitieuse oft te seer con scientieuse onderhouders willen wesen: Maer

Maer daer teghen inde hoochste ende voornemelijckste stucken sijnse ganslch met eenen sekeren ende onnachsaemen/ jae oock stouten moet/ als datse nae heurē goetduncken de Sacramentelijcke woorden eensdels gantschelijcken wechnemen/ ende ten anderen breken ende verkeeren/ ende ooc datse Christum(betuygende dat het broot sijn lichaem is / ende het seluer beuelende wtwendichlijck te nemen ende te eten)derren leugen straffen/ midts datse de menschen met heure dwalende glossen ende wtlegghinghen vanden heylighen broode ende Auontmael aftrecken/eñ leyden in heuren verfierden hemel *Empyreo* om aldaer het lichaem ende bloet des heeren te soecken.

Dit is sekerlijc gheen cleyne sonde hoe wel datse de Sacramentarisē dicwils verclaynē/maer gāschelijc eē groote eñ grouwelijcke/ Daeromme betuycht Paulus/ dat de gene diet onweerdich ontfangē oft niet onderscheydende hier het lichaē des
1.Cor.11.f heerē / schuldich worden desselfs/eñ datse met tijtelijcke/ia ooc eewige verderfenisse gestraft ende geplaecht wordē. Want hy seyt datter daeromme vele swac oft fieck syn eñ ooc vele steruē/eñ voorts datse heur seluen het ordeel oft verdoemenisse eten.

Daeromme soo en sullen wy (Paulum vol-

volghende) niet qualijcken oft onrecht segghen / dat daeromme in Vranckerijck inde leste voorledene oorloghe soo vele nederlaghen/doot slaghen ende bloetstortinghen ghesciet sijn / om dat den meesten deel van beyden sijden seer schandelijcken het Auontmael misbruyckt heeft.

Maer tot ondersoeckinghe der waerheyt soo sal dit sonderlinghe seer profijtelijc wesen / datmen wete / dat onse liefste broeder inden heere Joach. westphalus/ hier voortijts dit grouwelijc sacrilegium oft gheestelijcke dieuerie Caluino voorghewo rpen heeft. Maer Caluinus heeft hē daerop alsoo geantwoort/dat hy merckelijck te kennen gheeft een quade sake te hebbene/eñ dat hijse des niet tegenstaende hertneckelijc wilde bescherme̅. Maer wy sullen deyghen woorden Caluini hier by schrijuen/welcke luyden aldus.

Westphalus verhaelt / dat hem van eenen gheloofweerdighen predicant gescreuen is/dat de woorden Christi in Vrieslant afghebroken worden / want alsmen het broot wtreyct soo sprect dē dienaer/Etet/ gheloost ende ghedenckt / dat des heeren lichaem aenden cruyce gheoffert sy / tot een warachtighe offerande voor uwe sonden. Het is sekers een groote sonde inden heyligē Auontmael de ghedachtenisse des doots

doots Christi te houden. Want al ist dat den dienaer in de wtdeylinghe / het volck tot het ouerdencken vande vrucht des doots Christi treet / so en wordt daeromme nochtans de instellinge Christi niet achtergelaten. Ende oock soo leert Westphalus op anders plaetsen dat dese twee ons verscheydelijcken voorgeschreuẽ worden / te weten dat wy het lichaem eten ende de ghedachtenisse des doots Christi houden souden. Waeromme straft hy dan onse broeders in Vrieslant / om datse het hemelsch beuel onderdanich sijn?

Hoort ghy dat Westphalus den Sacramentarisen voorworpt het breken des heylighen text / welc Caluinus oock opentlijck bekent. Maer als hy hem opt voorgeworpen misdaet niet antwoorden en can / so bespot hijt met een onbeschamde sophisterije / antwoordende dattet gheen sonde en is inden Auontmael de gedachtenisse des heeren te houden. Wat accordeertet min dan dese voorworpinghe ende Antwoort? De voorworpinghe spreeckt van het breken des heylighen text / ende de verantwoordinghe seydt vande ghedachtenisse Christi te houden. Soo hebt ghy dan hier claerlijc den sin Caluini van desen strijdt / want als hy op de beschuldinghe (die hy seer wel verstaet) niet en derf antwoordẽ / maer

maer een ander stuck (daer 'gantschelijck gheenen twist af en is) voorneemt / soo ghetuycht hy claerlijcken / dat dit misdaet soo tastelijck ende schandelijc is / datment niet verantwoorden en can / ende dat hy ende alle sijne medeghesellen / des niet teghenstaende (met alle manieren datse connen) alsulcke quade sake beschermen willen. Onse Heere Jesus Christus wil gheweldelijck dese schandelijcke ende sacrilega oft gheestelijcke diefachtighe sophisterije wt des Heeren huys wtroeden, ende straffen oft weeren de verleyders / ende wil alle de ghene die niet en sondighen totter doot / tot den rechten wech brenghen / Amen.

Laet ons dit dan oock / als eenen aenhanck van heur ontheylighinghe des heylighen Auontmaels bystellen / datse hier inne oock dit Sacrament misbruycken / om datse selden het Auontmael houden / daert nochtans wt de heylighe schrifture / ende oock vele meer wt de oude schrijuers blijct / dattet eertijts seer dickwils gehouden is gheweest / soo datment oock op sommighe plaetsen alle daghe gehouden heeft. Maer wt het oock tsamentlijc blijcken sal / dat wy wel doen het selfde dickwils te houdene.

Hier wt volghen vele schaden (te wesen

ken / datmentselden houdt) om dat vele tselfde onweerdichlijk ontfangen/hoe wel dat sijt(behaluē dat)allegader om de voor schreuen ghebreken onweerdichlijck eten: Wantse allegader euen wel op eenen tijt heur niet beproeuen/heurlieden met heure vyanden niet versoenen/eñ andere lastē oft beswaricheden der conscientien niet af leggen/eñ alle beletselē niet wechdoen en connen.Want daer connen eñ pleghen diuersche becommernissen ende swaricheden ende sonderlinghe veelderhande twijfelinghen den menschen voor te comen/ welcke heur (om alsulcke groote misterie oft verholentheyt rechtelijck te ghebruycken)min bequaem makē.Daeromme soo belasten sy de arme menschen/deur de selfsamicheyt der communien/met een nootwendicheyt om tot den Auontmael te gane te alsulcken tijde als sy predicanten oft ministers willē/tsy datse bereyt/beproeft/ werdich / oft onbeproeft ende onweerdich sijn.

Ende dit en is gheen cleyne schade/dat nootwendichlijck elck mensche seer selden communiceert/eensdeels om dattet selden wghereyt wort/eñ ten anderen om datse niet allegader (alsoot nu ghesevt is op eenen tijt niet bereyt eñ gheproeft en connē wesen / Alsoo datter niet wenighe/wachten:

tende den bequamen tijt (midts dat wy ghemeynlijck bloodelijck tot alsulcke misterien oft verholentheden ghaen) tselfde sommighe iaeren wtstellen ende heurlieden daer afhouden. Daer toe coemt oock datter vele om de negotiatien/coopmanschappen ende andere reysinghen/oft ooc om crancheden ende siecten/ten tijden der communien oft wtreyckingen des Auontmaels inder ghemeynten oft vergaderinghen niet tegenwoordich sijn en connen. Maer Christus wilt tselfde dicwils ghedaen hebben/want Christus ende Paulus segghen: Soo dicwils als ghy dit doet etc.

Matt.26.c
Mar. 14.c
Luc.22.b
1.Cor. 11.c

Daeromme soo worden by heurlieden de godvruchtighe vande nutticheden deses Sacramens beroofst namentlijc vande versterckinghe der conscientien/vertroostinge en toeeygeninge der weldadẽ Christi/welcke soo groote gaedẽ wy geerne eñ dicwils behooren te ghebruycken. Want wat godvreesen mensch isser die niet gerne eñ begeerlijckẽ alsulcke salige gedachtnisse des heeren/ende sijnder weldaden/met alsulcken grooten pant ende getuychnisse en soude willen beuestigen eñ de selfde ghenieten?

Hier toe dient ooc/dat sijt dẽ steruenden menschen die het Auontmael begeeren/

niet en willen gheuen/daer sylieden nochtans aldermeest de versterckinghe des geloofs/ende toeeyghinge der weldadē Christi behoeuen. Daeromme soo en heeftet de oude kercke niet te vergheefs het teerghelt van onse pellegrimagie ghenaemt/ want gelijc de costen oft teeringhe op den wech den reysenden mensche onderhoudet also onderhout/sterct/voedet ende onderset oock dit hoochwerrdich pant ende verbont den steruenden mensche/inde pericoleusste verhuysinge van dit leuen in het ander/door soo diuersche swaricheden ende aenuechtinghen der tentatien ende verschrickingen des Duyuels/Doot/Sonde ende Helle.

Maer nochtans dattet in deerste Kercke ghebruyckelijc sy gheweest/het Sacrament te gheuen ende te seynden ieghelijcken/niet alleenlijc den crancken maer ooc den gesonden indien sy afwesende waren/ dat is kenlijck genoech / ende tselfde betuycht Justinus een vā doutste schrijuers in sijn groot Apologie/alsoo dat wy Dautheurs niet en sijn van een nieu exempel oft maniere.

Maer dese worpen voore/dat sijt daeromme den siecken niet en gheuen/op datse niet bedwongen en werden eenen iegelijcken besonder te gheuen / midts dat het

heylich Auontmael van Christo in vergaderinghe van vele menschen ghehouden is gheweest/wy Antwoorden/ Al ist schoon in eenige vergaderinghe oft menichte vã Christo ghehouden gheweest/soo is nochtans het ontfangen des heylighen Sacraments eygentlijc een handelinghe oft vernieuwinghe des nieuwen verbonts/tusschen God ende den Communicant oft dē mensche die het heylich Auontmael ontfanct/ende niet des eenen godvruchtigen met den anderen/alsoo dattet tot het wesen des Sacraments niet en behoort.

Daer en bouen soo communiceert den crancken oock met dandere broeders voor soo vele alst hem moghelijc is/niet alleenlijc metter begeerten ende wille/ende dat hy inde gantsche gemeynte met den geest tegenwoordich sy/Maer oock dat hy daermede getuycht/dat hy een litmaet sy des seluen lichaems Christi/eñ der seluer kercken/welckens dienaer hy tot hem roept Daeromme soo houden de crancke een gemeyn Auontmael met alle dandere broeders/voor soo vele als sy connen/wantse niet en connen alsoo sy willen.

Maer behaluen den grootsten noot en de vrucht die den crancken wt het ontfanghen des Sacraments coemt/soo sijnder oock vele andere treffelijcke oorsaken om

de welcke men den crancken het Sacrament nz en behoort te weygerẽ / maer het soude gantschelijc te lanc vallen de selfde te vertellen / Onder de welcke dit eẽ sy dat midts dien het heylich Auontmael een gemeyn goet van alle goduruchtighẽ is / soo behoozet voozwaer eyghentlijc eenẽ iegelijc besonder toe.

Hier wte soo blijcket / datter seer groote ende ghewichtige oorsaken sijn / waeromme dat wy dicwilder het heylich Auontmael houden / ende ooc den menschen in doots nooden ligghende mede deylen: Ende waeromme dat wy onse teghenpartie ter contrarien doende beschuldighen ende straffen.

XVIII. Vande Absolutie.

Sommighe meynen dat de Absolutie / een Sacrament sy. Certeynlijck sy heeft eenighe ghelijckenisse des Sacraments om datse een sonderlinghe ende eyghentlijcke toeeyghinghe der genaden begrypt eñ en is nochtans niet alleenlijck een leeringhe oft onderrichtinghe. Maer midts datse gantschelijck gheen wtwendich eñ van God gheoordineert teeken en heeft / welck de Sacramenten pleghen te hebbẽ / soo meynen andere datse onder de Sacramenten niet te rekenen en sy.

Maer de kercken der Ausburchser confessien hebben het ghebruyck der Absolutien teghen elcken besonder ende eenighe ondersoeckinge oft(alsomen ghemeynlijc seyt)een ghemeyne biecht oft belijdenisse voor de communie des heylighen Avontmaels behouden om seer groote ende gewichtige oorsaken eñ redenen/welcke wy hier byschrijuen sullen/waermede wy den mont der snateraers eñ kechelaers stoppẽ sullen / die daer roepen dat wy den Pausdom behoeden ende beschermen.

Ten eersten/alsoo Paulus ghetuycht soo moeten alle communicanten/de spijse ende dranck diese tontfanghen hebben/namentlijck het lechaem ende bloet des heeren onderscheyden/op datse niet / ghelijck de Corintheren/lichtueerdichlijc ende sonder oordeel daer toe loopende / schuldich en worden aen het lichaem ende bloet des heeren/ende heur seluen het oordeel eten eñ drincken.Het is oock nootsakelijck dat de selfde heur selfs ondersoeckẽ eñ beproeuen . Daeromme soo moeten de communicanteu/sonderlinghe de slechtste / in soo grooten onderscheyt vande dienaers Christi gheholpen wesen / om heur selfs ten ondersoecken ende te beproeuen/ende oock om alsulck costelijck / iae oock pericoleus dinck / dat aldaer tontfanghen is / te

onderschepden: Welck op gheen andere maniere bequamelijcker gheschieden en can/dan dat dese oude maniere onderhouden werde/te weten dat de ghene die het Sacrament ontfanghen willen/eerst by den dienet Christi gaen/ende aldaer heur gheloove ende schuldt bekennen/onderrichtinghe ende de Absolutie begeeren.

Ten tweeden Soo ist gantsch een groote sonde/met een twyfelachtich herte het heylich lichaem des heeren te ontfanghen. Want de beanxste ende bloode conscientien plegen daer seer te beven ende te twijfelen ofte sy oock bequaem ghenoch waren om te communiceren/ende oft God heur warachtelijcken/heure sonden vergheven ende eenen barmhertighen vader sijn wilt. Maer niemant en twyfelt/dat de privaete oft besonderlijcke onderrichtinge ende versterckinghe/de twyfelachtighe menschen seer onderwijst ende versterct/want al wat int ghemeyn ghesept wordt dat achten sy ghemeynlijck min/ende heur dunct/dattet eygentlijck heur alleene soo seere niet aenengaet. Maer ter contrarien/eyghentlijcke woorden elcken besonder aengaende/tsy vriendelijc oft onvriendelijcke/beweghen vele meer ende onderwijsen vele claerder en crachtelijcker.

Ten derden/soo ist den leeraeren Christi

sti ernstlijck beuolen / datse de perlen voor de verckenen niet en worpen / noch datse het heylighe den honden niet en gheuen: Item datse de sielen totten leuen niet en oordelen / die des doots schuldich zijn Eze. xiij. Daeromme soo moeten de dienaers Christi (eer dat sy gheuende soo heylighe spijse / yemanden tot den leuen oordeelen ghelijc Ezechiel spreect / ende vertroosten willen) weten ost oock de ghene die totten heyligen Auontmael gaen wilt / sy een vercken ost hont / ost oot een waerachtich schaep Christi. Dwelck met gheen betere gheleghentheyt soo bequamelijcken ghescheden en can / dan alsmen dese costume onderhoudt.

Ten vierden / desen is oock ghelijck / dat Christus seyt / dat eē goet herder sijne schapen kent / ende elck besonder met naeme roept. Item dat God so dickwils vanden Propheten eyscht / dat de herder elcx besonders schaep cranckheyt kenne / ende elck nae dat den noot eyscht / gheuese ende vermake / te weten / datse het verdoelde wederomme leyden / het verlooren soecken / het gequeste verbinden ende vermaken souden. Want also leesmen aldaer: Also spreect de Heere God: Wee den herders van Israel / die haer seluen weyden: En souden de herders de cudden niet weyden? Maer ghy

Ezechi. 34.
Ezec. 13. 14.
Jeremi. 15.

Mich.3. aet dat vette / ende cleeden v met der wol-
len/ ende sloecht doot het ghemeste / maer
Luc.4. mijn cudde en wilde ghy niet weyden. De
swacke en wacht ghy niet / De crancke en
Zach.11. hebt ghy niet ghenesen/ Dat gewont was
en hebt ghy niet verbonden/ Dat verdoel-
de en haelde ghy niet wederomme/ eñ dat
1.Petri.5. verlozen was en soecht ghy niet: Maer
2.Corin.2. strenghelijc ende rouwelijc heerschapten
Luc.22. ghy ouer haer. Maer alsulcke kennisse eñ
verbindinghe der wonden en is nieuwers
nootwendichlijcker dan voor het heylich
Auontmael/ al waermen met soo grooten
misterie oft verholentheyt het verbondt
met God vernieuwet. Eñ dit en can met
geen beter maniere geschieden / dan deur
alsulcke ondersoeckinghe.

Ten vijfden / soo sijnder altoos vele
swacke die onderricht begheeren te wor-
den van sommighe twijfelachticheden die
heur quellen. Maer sy en derren altijt tot
den predicant niet gaen/ den welcken al-
daer een bequame oorsake/ door de ghe ap-
proveerde ghewoonte ghegheuen wordt/
om tot hem te gane. Daer en teghen / soo
sijnder oock sommighe welcke van onuer-
stant/ oft van dwalingen oft ten lesten van
schandelijc leuen suspect zijn / tot de welc-
ke dẽ dienaer sonder alsulcke als een nood-
sakelijcke oorsake / niet wel en soude der-
ren

ren comen. Daeromme soo wort hen beyeen/door alsulcke ghewoonte / een groote oorsake ghegheuen om wel te doene / en de den wille des heeren te volbrenghen.

Ten sesten//so iseen alsulke besondere onderrichtinghe oft onderwijsinghe / den slechten menschen seer grootelijc van noode/ende men behoortse dickwils te verhalen. Maer alsulcx is de priuate oft besondere tsamensprekinghe oft ondersoeckinghe/welcke wy de Biechte noemen. Welcke ordinancie / indien zy anderſins teenighen tijde gheschieden soude / soo vele te meer machmen ende moetmense voor sulke groote verholentheyt onderhouden.

Ten seuenden soo isser inde Kercke altijts eenighe bekentenisse oft biechte der sonden ende schult gheweest ghelijck dickwils inden ouden Testamente ghelesen eñ gheboden wordt als dat de ghene die versoenofferanden offerden ende sacrificeerden/heure sonden bekennen ende biechten moesten Leuit.xvi.Num.v. Also oock soo bekenden oft biechten de ghene heure sonden/ die tot Johannis doop quamen.

Maer al wast dat die ghelijc een openbare bekentenisse oft biechte was / nochtans soo comptse hier inne ouer een / dat God een bekentenisse oft belijdinghe der sonden hebben wil. Hier toe is onse priua-

te oft besondere belijdinghe oft biechte/ midts datse openbaerlijck geschiet/ooc een openbare bekentenisse Daeromme midts dattet nu selden geschiet/dat iemant openbaerlijc met claerder stemmen sijn sonden bekent/soo laet ons in die plaetse/dese gewoonlijcke belijdinghe oft biechte onderhouden/op dattet kenlijck sy /dat wy ons voor God verootmoedigen/onse schult bekennen/ende belijdē dat wy sondaers sijn/ maer God de glorie ende eere gheuende dat hy rechtueerdich eñ bermhertich is.

Ten lesten/soo ist een ghebodt Gods/ dat de dienaers Christi soo wel den toehoorders binden oft de sonden niet en vergheuen indient de sake eyscht/als oock de selue onbinden ende absolueren oft de sonden vergeuen sullen. Welcke absolutie oft vergheuinge seer hooch noodich is / sonderlinghe in soo gewichtighen tijden/alsmen desheeren lichaem eñ bloet ontfanct. Maer hoe sullen sy iemanden absolueren oft de sonden vergheuen indien sy byde predicanten niet en comen/ende van heurlieden als dienaers Christi de absolutie oft vergeuinge der sonden niet en begeeren?

Daeromme soo is dese maniere/om de communicanten te examineren / gantsch nootsakelijc. Want dat sommighe verachters der sleutelen meynen/dat de Absolu-
tie

sie anders niet en sy/dā een predicatie ofte onderrichtinghe des Euangelij/die doelen voorwaer seer verre vander waerheydt. Want dese twee verschillen soo wijt vanden anderen/ghelijc dt slechte vercondinghe des Wets verschilt vande bindinghe ofte excommunicatie.

Daeromme soo sullen alle godvruchtighe/met alder neerstichert deur alsulcke specie oft ghedaente der Biechten de absolutie begheeren/ende sullen met dese vrijheyt des Geests te vreden zijn/dattet heurlieden niet van noode en sy/den predicant alleheure ghedachten/raetslagē eñ wercken te vertellen/op dat heurlieder conscientien niet verstrict en werden met der Papisten strick/te weten/datse geē verghevinghe der sonden vercrijghen en souden/indien sy niet volcomelijc alle heure sondē op en preutelden. Om welcke schandelijcke misbruycken de Papistische Biechte te rechte verworpen wort.

Maer sy sullen heur wachtē/datse daer en tusschen de Christelijcke vrijheyt niet en misbruycken tot vrijheyt des vleeschs/als datse gantschelijck niet en wilden/dat heur geloove ende conscientie vanden dienaer Christi ondersoecht werde/daer nochtans een yeghelijc oock eenen besonderen mensche/iae alwaert sijnen vyant/ghehouden

den is dẽ redene sijns gheloofs te gheuen indien hijt begeerden.

Dese maniere / datmen byden dienaer Christi gaet / ende datmen aldaer bekent ende belijdt een sondaer ende schuldenaer tewesene / ende Absolutie begheert / is ooc seer nut ende profitelijck op dat dit beyde betuycht werde / te weten / datse allegader door de wet sonder eenighe faulte / waerachtelijc onder de sonden besloote zijn oft ghestraft ende ouerthoont worden datse sondaers sijn / Ten anderen / datse ooc allegader deur het Euangelion geabsolueert worden / in welcke twee stucken eyghentlijc het gheheel Christendom oft Christelijcke religie bestaet.

Met alsulcke gewoonheyt / als seer out zijnde / ende dese twee stucken beyde betuyghende / heeft Petrus Alexandrinus hier voortijts Meletium die der Catharẽ dwalinghen wtstroyede verworpen. Alsoo ooc hier voortijts byden Joden soo bekenden sy wel een yeghelijc besonder / als de Priesters ende ooc het gantsche volc onder het sacrificeeren / datse sondaers waren / ende begheerde dabsolutie / God wilt gantschelijc datmen hem dese eere gheue voor de gantsche ghemeynte / op datse allegader bekennen sondaers te zijne / ende datse van God door den dienaer / ten aensien vã

de gheheel ghemeynte / de Absolutie begheeren/op dat hem alleene eewichlijc de glorie ende eere der gherechticheydt ende wijsheyt toegeschreuen worde / maer ons de ongherechticheyt ende beschaemtheyt des aenghesichts.

Daeromme soo behouden wy de oude ende salighe ghewoonte/als wy voor het heylich Auontmael de communicantē ondersoecken / oftse warachtelijck / met het bruyloft cleet Christum gecleet sijnde (gelijc Paulus wtleyt) tot het heylich Auontmael gaen. Ende verworpē het misbruck ende tirannije des Antechrists / de welcke elcx menschen besondere ghedachten/raet slaghen/wercken ende alle secreten ondersoecken ende onderuraghen / ende heure misbruycken ende misdaden met heuren grooten perijckel bekennen willē ende ten lesten heure conscientien daermede beswaren.

Sommighe halfwitsinnighe menschen aencnaghen eñ berispen den cleynen Catheclismum Lutheri/om dat hy den slechtē ende eenuuldighen menschen aldaer eenige forme oft ordinantie der belijdenisse oft Biechten voorschrijft/inde welcke hy te kēnen gheeft/datmen eenige besondere sonden/welc aldermeest de conscientie beswaren/vertellen mach/om vande selue onder

richt

richt ende ghetroost te moghen worden. Waermede splieden zijne gantsche leere inden haet brenghen ende suspect maken willen.

Maer het is openbaer/dat Lutherus aldaer alleenlijc dese forme tot onderrichtinghe der slechter ende eenuuldigher menschen voorghestelt heeft: Ten anderen/dat hy daer niet en leert oft eyscht de vertellinghe van alle sonden/ia oock niet de vertellinghe van weenighe als nootsakelijck/ Ten lesten en seyt hy oock niet/dat de vergevinghe der sonden daer aene hangt/ welcke beyde de Papisten gheleert hebben/ende hebben daeromme wt de Biechte eenen onuerdrachelijcken last ghemaect.

Dit moetmen aldaer oock seer neersticlijc gadeslaen ende aenmercken/ dat hy alleenlijc seyt van sommighe besondere sonden te kennen te gheuen sonderlinghe die de conscientien beswaren. Inde welcke de ongheleerde ende beureesde conscientien met rechte dicwils onderrichtinghe ende vertroostinghe soecken ende begeeren/ende hebbent oock allebeyde seer grootelijck van doene.

Daeromme soo ist een enckel ende valsche beschuldinghe / dat dese rotsinnighe menschen/ Lutherum salligher ghedachten met alsulcken naem als beschermer ende on-

onderhouder der Papistischer grouwelen lasterē/de welcke nochtans alleen de meeste ende deerste gheweest is/die den Pausdom beuochten ende omgeworpen heeft. Maeralsoo moetē dese doen/op datse niet te vreden zijnde met de gheestelijcke vrijheyt/de selfde in eē vleeschelijcke vrijheyt veranderen/na dien spreuc: De sotten/alse den regen mijden soo vallense tot den halse int water.

De andere Papistische Sacramenten/ghelijc sijn het Vormsel/Penitentie/Wijdinghe/het houwelijcke/ende het leste Olisel en laten wy gheensins toe/datse eyghentlijc moghen Sacramenten genaemt worden/wantse gheen ghetuychenisse oft beuel Gods en hebben/datse teekenen vā ghenaden ende vergeuinghe der sonden zijn/Van de welcke seer breet eñ grondelijc van andere leeraers onser kercken gedisputeert is gheweest.

xx. Vanden Maechdelijcken staet eñ houwelijc der Priesteren.

Vanden maechdelijcken staet/heeft me groote twist gehat met de Papisten. Want sylieden/met duyuelsche leeringhe (alsose Paulus noemt) verblint zijnde/hebben verdoemt ende verdoemē scherlijc alnoch het houwelijc der Priesterē eñ Moniken/

Maer

Maer sy beginnen nu vanden seluen artijckel te dispenceren. Want in het concilie van Trenten isser een oratie ghedaen ghe weest vanden doorluchtigen hertoghe van B. inde welcke claerlijc wtghedruct wort/ dat het houwelijc der Priesteren met Godes woort ouer een comt / ende ooc dattet niet alleenlijc voor/maer ooc na Christi tijden int ghebruyc is gheweest. Noch set hy daer toe/dat ter oorsaken van den Maechdelijcken staet der Priesteren ende Monicken / alle dinghen met groote leelijcheden besmet sijn/iae hy betuycht oock datmen nauwelijcx onder hondert eenen vinden soude die gheen hoereniagher en ware.

Soo belijden sy nu dan het houwelijck der Priesteren. Maer o goede God/hoe vele ontellijcke eerweerdige ende godvruchtighe/ia ooc geleerde Priesteren hebben sy tot nu toe met grouwelijcke pijnen ghemartelt ende ghedoot/der welcker bloet/ ten ionrsten daghe voor den almachtigen rechter der leuende ende der dooden / tehen heurlieden seer verschrickelijcken roepen ende totter eewiger verderfenisse verdoemen sal.

XX. Van het Vagheuier.

Het vagheuier is om veelderley oorsaken ende redenen te verworpen. Want het

het der gantscher kercke ende allen autentycke schriftueren voor Christum ombekent is gheweest/iae oor den nieuwen testamente ende der gantscher eerster kercken. Daernae soo maecket den menschen seker/alsoo datse meynen dattet niet noot sakelijc en sy in dit leuen de sonden te reynighen. Waer wte dat volcht / midts dien datse int ander leuen reyninghe soecken/ datse inder eewicheyt verdoemt worden. Ten lesten soo scheyndet seer grouwelijcken de offerande des soons Gods/rechts oft die niet volcomelijcken ghenoech onse sonden reynighen en coste / ende dat ons zijn bloet van alle vuylicheden niet wasschen en conde: Dwelck nochtans de gantsche schrifture betuycht.

Maer wt het vagheuier vloeden mede worden wtghespreyt ontellijcke andere grouwelijcheden van ghespenseis in ghedaente van gheesten/ diuersche godsdiensten ende wercken voor heur te doene beseerende/te weten Indulgentien oft Aflaten/Missen/ouerschietende wercken/ende andere pestilentelijcke droomen/waermede de arme menschen ghearbeyt hebben om het vagheuier wt te blusschen / ende de sielen daer wt te verlossen.

xxi. Vande Ouericheyt.

Wy weten dat der wereltlijcker Ouericheyts hoocheyt/van onse kercken ende leeraers/wt Godes woort/seer hoochelijc teghen de dwalingen der Moniken/ende tirannije der Pausen geleert ende verciert is. Alle menschen die in onse versamelinghen ende plaetsen verkeeren/weten certeynlijc/dat se allegader met aldergrootste neersticheyt/vande ghehoorsaemheyt tot heure Ouericheyt vermaent worden.

Daeromme soo houden wy vande Ouericheyt/datse van God gheordineert/ende met den sweerde gewapent is/tot eere den genen die wel doet/ende tot straffe den genen die quaet doet/ende alsoo het mēschelijc geslachte int goede dient: Der welcker godlijcker ordinantien/alle menschen tsy gheestelijc oft wereltlijck/in heure saken ende ghericht onderdanich moeten sijn/ niet alleē om der straffe/maer ooc der conscientien/want diese wederstaet/die wederstaet dordeninghe Godes. Daeromme so

Rom. 13. a

worde de Regeerders/ om dese ordinantie Godes/ooc Goden ghenaemt.

Wy weten oock dat des Ouericheyts officie oft last is/datse niet alleenlijck onderhoude den geheelen *decalogum* oft thien ghebođen ende alle goede ordinantien die daer wt ghetoghen sijn/ voor so vele/ alse den ghemeynen leuen nut ende profijtelijc

sijn/ Maer oock om datse verbiede dat/ den naem des Heeren met lasteringhen oft Afgoderijen niet ontheylicht en worde. Op datse de poorten heurs rijcx Christo open doen / ende een voesterheere der kercken Christi sy /den sone cusse / ende leere hem in vreesen ende beuen dienen. Psal.24.b Psalm.2.b

Indien sy dat niet en doet / soo heeftse haer verdoemenisse. Psal.xxviij. Ick hebbe gheseyt/ghy zijt Goden ende kinderen des alderhoochstē/Nochtans sult ghy steruen als menschen/ende vallen als een van de Tirannen: Ende de machtighe sullen machtige tormenten lijden / ē ghy sultse met den ijseren schepter in stucken slaen/ ende ghelijc een potbackers vat sult ghyse verbrijselen. Item de Heere sal indē tijt zijns torens de Coninghen in stucken smijten.Psal.ij. ende Cx. Psal. 82. a Exod.22. b Joha. 10.d Psalm.2. b Apoca, 2.d 19.c Esaie. 30.c Psal.110.a Psalm.2.b

Wy verworpen de Moniken ē Wederdoopers/de welcke gheuoelen/ dat den Magistraet te bedienen/zy eenich onheylich dinc/ende een onbehagelijc leuen voor God. Teghen de selfde houden ende gheuoelen wy oock datmen in alle wettelijcke saken/de godloose Ouerichept oock ghehoorsaem wesen moet. Wy straffen ende verworpen daeromme oock de Pausen ē Papen/de welcke niet alleenlijck/ der wereltlijcker Ouerichept niet ghehoorsaem 1.Petr.2.b Roma.13.a

en hebben willen wesen / maer hebbense daerenbouen schandelijcken heur onderworpen.

Maer wy weten dattet diuersche ampten ende administ atiē zijn / Ouerichevt te bedienen oft lichamelijc sweert te dragen ende Een dienaer Christi te wesen/oft de sleutelē des hemelrijcx te bedienen: En de dat het gouernement der kercken ende beroepinghe der kercken dienaers/der Ouericheyt niet eyghentlijc toe en coemt oft toe en behoort/ maer der kercken oft ghemeynten ende den dienaers / oft den ghenen welcken de kercke oft gemeynte dien last geeft oft beueelt. Nochtans indien dat se schandelijcken heur officie versuymen oft die misbruyckē/soo wort die officie oft bedieninge te recht vande Ouericheyt aenghenomen/ende de gemeynte vermaent/ datse oprechte kerckendienaers instelle.

Roma.13.a
Matt.18.b
Matt.16.c
2.Tim.2.a
Titum.1.b

Van het onderscheyt der wereltlijcker ende gheestelijcker macht / wort cortelijck ende nuttelijc inde Ausborchse Confessie verhaelt: Welcke plaetse wy daeromme cortelijc by schrijuen sullen /wantet schadelijcken is/dat ghelijc hier voortijts/ de geestelijcke persoonen/het wereltlijc sweert nae heur ghenomen hebben/Alsoo nu oock desghelijcx soo willen de wereltlijcke menschen/de sleutelen der kercken(op dat wy

liet swaerders en segghē) in vele plaetsen te seer stoutelijck aennemen eñ acutasten. Aldus seyt dan de voorghenoemde Confessie. Het wereltlijc regiment hanteert vā andere saken dan het Euangelion. De Magistraet beschermt/niet de zielē/ maer de lichamen ende lichamelijcke dinghen: Sy dwingt de menschen met den sweerde ende lichamelijcke straffen/ op datse borgerlijcke ende wereltlijcke gherechticheyt ende vrede onderhoude. Daeromme soo en machmen de gheestelijck ende wereltlijcke machten onder den anderē niet vermenghen. De gheestelijcke heeft haer beuel/te wetene/het Euangelion te leeren/ ende de Sacramenten wt te reyckē. Daeromme en salse in des anders officie oft ampt niet treden/de wereltlijcke regimen ten niet versetten/ de wettē der wereltlijcker Ouericheyt niet afbreken oft te niete doen/de behoorlijcke onderdanicheyt niet wechnemen/de ordeelen oft vonnissen vā eenige wettelijcke ordinantien oft contracten niet beletten/Noch oock der wereltlijcker Ouericheyt/eenighe wetten der ghemeynten aengaende/niet voorschrijuen: Ghelijc Christus seyt/Mijn rijc en is vā deser werelt niet/Item wie heeft my een rechter oft deylder ouer v lieden gestelt? Roma.13.a Joha.18.e

Wy verbannen des Paus godloosic-

heyt/die niet gewilt en heeft dat zijn Mis= papen/ende ghewijde beyde mannen ende vrouwen het sweert der wereltlijcker O= uericheyt onderworpē souden wesen / der welcker nochtans God alle sielen onder= worpen heeft: Ja lieuer heeft hy(alle bey= de de swaerden met grooter boosheyt tot hemwaerts roouende) alle Coninghen/ Princen ende christelijcke Monarchen hē onderworpen / ende heeft oock heurlieden (grouwelijc om segghen)zijn voeten der= ren te cussen gheuen ende voorsetten.

Wy ghelooouen oock Christo onsen sa= lichmaker/ datmen in dese leeringhe / met hoochste neersticheyt den regel onderhou den moet/die der gantschen menschen ge= slacht voorgeschreuen is/datmē neerstich= lijck onderscheydende/Gode gheue / wat Gode toebehoort/ ende den Keysere/ wat
Matt.22.c den Keyser toebehoort. Op dat als wijt Gode al willen schijnen te gheuen (ghe= lijc hier voortijts de oproerische Joden/ Herdoopers ende Monicken/ eñ gantsche= lijc alle Clercken des Paus ghedaen heb= ben)teghen de Quericheyt niet oproerich en worden/oft daer tegen / de Religie ende bekentenisse (welcke Gode alleen toeco= men) der Quericheyt willende onderwor pen/also tegen geē God *sacrilegi* oft geeste lijcke dieuen beuonden en worden.

Indien

Indien de Overicheyt alsulcx van ons eyschte oft begheerde/soo moetmen desen reghel volghen / Men moet Gode meer gehoorsaem zijn dan den menschen. Maer anderssins in wettelijcke saken / moetmen (also Paulus ghetuycht) tol/tribuyt/vreese eñ eere eenen yeghelijcken geuen dient toecomt. Ac.4.b.5.e Roma 13.b Matt.17.d

xxij. Vande Cerimonien.

Van alle de Cerimonien (behaluen de Sacramenten) welcke wi heure natuere middeldinghen sijn/houden ende ghevoelen wy datse tot ordinantie/ welvoegen eñ besonderlinge tot stichtinge der godtvruchtighen ende eere Gods/vanden menschen na het woordt Gods (alsmen op de voorgaende saken respect neemt) ingheſtelt moghen worden.

Maer hier ghelt desen reghel/Dat soo verre yemant Cerimonien insteit oft onderhout / tsy met meyninghe van Gods dienst/oft deur bedwanck/oft deur verloocheninghe/oft datse oorsake zijn van eenighen toeganc tot ongoddelijcheyt oft huychelije/oft datse eenichsins onstichten souden/de selfde sondicht seer swaerlijcken eñ grootelijcken. Col.2.c

Daeromme soo moetense also wy zijn/ datment voor ghéen sonde eñ acht / als zy

sonder schandael oft erghernisse ouertreden worden.

Dien reghel is hier oock waerachtich/ datmen Cerimoniale saken oft gheboden in val der bekentenisse/vergheliicken oft oock hooger achten moet / dan de moralia oft de ghene die inde thien gheboden gheuatet worden.

Maer wy weten/dat der kercken oft ghemeynten ende den oprechten kerckendienaers betaemt dese Cerimonien oft middeldinghen te ordineren/nochtans also/datmen gantschelijck achtinghe hebbe op Gods woort eñ op de eynden eñ condicien vore verhaelt/de welcmen,in alsulcke Cerimonien aenmercken ende onderhouden moet

Maer sommighe hebben in dese tijden valschelijck ende ongoddelijck/vãde Cerimonien welcke middeldinghen zijn/ gheleert dat de kercken oft gemeynte/der Ouericheyt onderdanich zijn moeste/oft dat men daer afwijckende eñ den veruolgers belieuende Christelijcken vrede soecken mach.

De Pausen ende Prelaten / ende hier voortijts de Joden/iae oock nu ter tijt de onse/hebben oock vele godlooselijcker gedaen/datse van heur selfs de authoriteyt ghenomen hebben/om alsulcke traditien/

insettinghen ende Cerimonien te ordineren ende te maken/inde welcke den dienst Gods terstont ende deur hem seluen gheleghen soude zijn/ende tot welcke ooc alle menschen/op de pene van dootsonde ende verdoemenisse verbonden ende gehouden souden wesen.

xxiij. Vanden Antechrist.

Om de kercken Christi ende alle godvruchtige te vermanen/ so ist vanden heylighen Gheest langhe te vooren ghepropheteert ende voorseyt/datter eenen alder grootsten verleyder eñ vyant des Soons Gods/ende eenen vreeselijckẽ ende grouwelijcken verderuer des rijcx eñ der kercken Christi comen soude/dewelcke om de grootheyt der dwalinghen/ongoddelijckheden ende schaden die hy der kercken Gods doẽ soude/met alsulckẽ vermaerdẽ naem(den Antechrist) ghenaempt soude worden/welc alsoo vele te segghen is/als vyant Christi/oft ooc die hem seluen met Christo verghelijct. 2.Thes.2.a 1.Joha.2.c

Dat desen Antechrist in dese tijden gheopenbaert / ende bewesen zij / den Paus selfs te wesene/ dewelcke hem als stadthouder Christi beroemt / is nu van vele in de L iaren herwaers sterckelijck bewesen ende ouerthoont.

Den Apostel die van Christo seer bemint wort/beschrijft desen Antechrist/ dat hy de gene sy/welcke loochēt dat Jesus is
1.Joha.2.c Christus/dat is die dē Heere Jesu berooft vā zijn officie oft ampt des Messie Christi oft salichmakers. Maer dese officie begrijpt in hem soo wel het rijc als het Priesterschap. Ende het Priesterschap bestaet in drij dinghen/te weten/int leeren/int bidden/voorspreken oft middelen ende int offeren.

Teneersten soo en lijt oft verdraecht dē
Matt.17.a Paus niet/datmen Christum alleene hoore/alsoo den Vader dit ghebiedende riep/ Want hy wilt met zijne Prelaten meester wesen/macht hebbende nieuwe leeringen te maken/ende oock teghen den Apostel ende Euangelist tedispenceren oft wtdeylen/ ghelijc hy dat met het schandelijc gebruyc int scheynden des heylighen Auontmaels bewijst.

Ten tweeden soo berooft hy hem van de officie des middelaers/welc hy zijn heylighen ende Mispapen toeschrijft/ende hy wilt dat die onse middelaers zijn/de welcke altoos by hem onse voorsprakers wesen souden.

Ten lesten/soo berooft hy Christum vā sijn versoen offerande / dwelck hy nae de heylighe / sijn mispapen toe schrijft / die

heur

heur beroemen oft (om beter te ſegghen) blaſphemeren oft laſteren / datſe voor leuende ende doodē offeren/ende datſe heure ſonden reynighen connen. Want vele/ ſoo wel oude als nieuwe papiſten (onder welcke ooc ſijn Thomas Aquinas ende Catharinus aertbiſſcop van Compoſen) ſchrijuen claerlijck/dat Chriſtus alleenlijc voor de erffſonde ende ſonden voor den doop gedaen/voldaen heeft/maerdat heure miſpapen met heure miſſen/voor de dagelijcſe ende wercke lijcke ſondē voldoen.

Den Paus berooft onſen heere Jeſu ooc vā ſijn officie des coninck ouer de kercke / als hy het hooft / coninck ende heere weſen wilt/volle macht hebbeñ om te gebieden te doen ende te ordineren/den welcken niemant teghen ſpreken oft ſetten en mach/oft ſeggen/ waerōme doet ghy alſo? maer ſy moetē hem alle na ſijn beliefte gehoorſaem zijn/ wantet hem alſoo belieft welcke woorden alſoo claerlijck in heure ongherechte Rechten gheſchreuen ſtaen.

Hier wt blijcket claerlijck/dat dē Paus den Antechriſt is. Maer het ſoude voordaē te lanc vallen/dandere Prophetien der ſchriſturen vāden Antechriſt op den Paus toe te eyghenen ende te verclaren / ende het en is nu niet nootſakelijck/wantet van andere breedelijck ghedaen is. 2.Theſ.2.a

Daeromme soo doen sy gantsch ongoddelijcken die eenichsins met hem boeleren oft huychelen/ende vele meer die hem de kercken soecken ende arbeyden te onderworpen/ ende met hem oock inde Religie te verghelijcken / ghelijct inde tijden van den Interim van velen ghedaen is.

Aengheſien dan / de Almoghende en hemelsche Vader Soo wel hier voortijts
Dani. 12.a inde heylighe schrifture des Antechrists toecomst voorseyt heeft / ende hem met sijne warachtighe colueren ende proprieteyten oft eyghenschappen afghescildert heeft/ende ernstelijck vermaent datse heur allegader van hen wachten souden/ Als dat hy hem nu daerenbouen allē mēschen merckelijc / Jae oock tastelijc heeft gheopenbaert / ende hem oock teghen der gantser werelt danck (ghelijck een dief opt feyt beuonden)beschaēt gemaect: Daeromme so laet ons het strenge ghebot
Esai. 52. a des leuendighen Gods hooren/de welcke
2. Cori. 6. c ernstelijc beuelt / dat wy uit dat grouwe-
Apoc. 18. b lijck Babylonien gaen souden / ende hy dreycht alle de ghene met deerlycke straffē dier inneblijuen. Laet ons dan hem met dalder gewillichste ghehoorsaemheyt onderdanich zijn/op dat wy/als den toorne Gods ontsekē is/int midden van Babylonien beuonden zijnde/met dē Antechrist

ende

ende alle zijne lidtmaten / niet verdoempt Apoc.14.b
en worden ende inden helschen vierighen 19.d.20.f
ende solferachtigen poel om inder eeuwicheyt
daer te branden ende ghepijnicht te
wordene/niet ghewozpen en worden.

Conclusie.

Tot hier toe hebben wy cortelijck als in een somme de bekentenisse vā onse leeringhe voorghestelt/opzechtelijck ons gelooue bekennende allenlijck wt enckel godtvruchticheyt/ niet wt vermetenheyt oft verachtinge oft oot wt haet teghen eenighen mensche/ welck God den kender Acts.15.a.d
ende ondersoecker alder herten ende nieren alderbest weet. 15.d

Maer wy hebben dit met soo goeder conscientien ende seker ghewissicheyt oft bestendicheyt des gheloofs gheschzeuen/ dat wy oock bereyt zijn een ieghelijcken van dese leere ende de gantsche leeringhe deser kercken / rekeninghe te gheuen tsy schriftelijc oft mondelinghe teghenwoordich ende in disputatien/soo verre alsmen Godts woordt / ghelijck een lanterne onser voeten voorstelt. Welcke wy in alsulcke duystere plaetsen ende in so hoogen misterien oft verholentheden Gods volghen moeten.

Ende wy ghetuyghen waerachtelijc voor God/dat wy van gantscher herten

met

met alle menschen begheeren eens te zijn in Christo/eñ zijnder waerheyt// Maer dat en cā op geē andere maniere rechtelijcker gheschieden/dan dat wy met eenen accoorde/sonderlinge inden name des heeren vergadert zijnde/de heylighe schristure ondersoecken/ ghelijc den Heere Jesus selfs beuolen heeft/eñ heeft zijne Apostelen/als sy de werelt bekeeren souden/met dese leeringe eñ voet/te weten het verclarē der schrifturen gewapent/Luc. xxiiij.

Niet teghenstaende so smeecken eñ bidden wy alle godvruchtighe menschen/dat se van desen aenuanc eñ alle deelen oft sententien deses wercks ter goeder trouwen ordeelen willen/Eñ indien sy daer op wat begeeren te seggen/ datse dat liefelijc ende Christelijc vermanen. Want al ist dat wy (also wy te voren ghesept hebben)niet en twijfelen/dat wy den waerachtigen sin eñ verstant van Gods woort geuolcht eñ ghe houdē hebbē/Nochtās isser iemāt/die wat sekerders daer wt voortsbrengen/eñ ons met getuyghenisse der heyliger schristurē leeren cā/so zijn wy bereyt van onse opinion oft meyninge te wijcken/ eñ een waerachtigher sententie oft sin aen te nemen.

Het can ooc geschieden/dat wy alle onse meyningen niet so bequamelijc eñ claerlijc en hebben connen te kennen geuen/ welcke

he gebreken der menschelijcker swacheyt/ wy bereyt zijn te verbeteren eñ te verlaten. Maer alle goede eñ oprechte menschē sullē de selfde (also wy heurliedē sekerlijc toebetrouwē eñ van hun met eerbiedinge begeeren) ten besten keerē eñ ons afnemē.

Maer wy aenroepē met gantscher herten ende bidden v/des almoghenden ende leuendighen Godes Sone onse eenighe meester ende Salichmaker / dat ghy deur v bermherticheyt eñ waerheyt / dit cleyn/ benaut eñ pericliterende hoopken/eñ dese uwe leeringe ende religie/inde herten van een iegelijc eñ oock int gantsch ministerio ofte bedieninge veuesticht eñ bewaert/ende maeckt datse (bedwingende alle suerdeech eñ rasernije des Sathans/ Antechrists eñ aller godloosen) ouervloedighe vruchten/ ia ooc hondertfout / tot uwes naems eere ende veelderhanden menschen salicheydt voortsbrenghen/Amen.

Wy dienaers Iesu Christi inde Kercke binnen Antwerpen/ welcke der Confessien van Ausborch toegedaen is/onderschrijuen met der hant eñ metter herten.

Johannes Legarius
Franschoys Alaert
Witmaer Tymannus
Christiaen Waeterus
Johannes Saligher,
Balthasar Houwaert.

Ou=

Onderschrÿuinghe vande Mansfelt-sche Dienaers der kercken Jesu Christi.

Vy onder ghescreuen/die tot plantinghe ost begitinge van desen nieuwē wÿngaert ons ses Heeren Jesu Christi/ wt andere kerckē der Ausborch scher Confessien hier beroepē sÿn/op dat wy de voorderinghe des heeren werc met goduruchtighe raetslagen helpen souden/ hebben dese Confessie ost bekentenisse vā onse alderliefste broeders deser kerckē dienaers/aendachtelÿc ouerlesen ende neerstichlÿc gheexamineert.

Daeromme soo bekennen ende getuyghen wy/ dat dese de salighe riuiere ost vloet sy wt de Prophetische ende Apostolische fonteynen van Israel spruytende ende datse ouer een roemt met de drÿ Simbola ende de Confessie van Ausborch met Smalcaldische Articulen/Confutatie ost verworpinghe van alle verualschingē der hooch geboren hertoghen van Sassen/ende de bekentenisse der vergaderinghe van de Mansfeltse kerckē int Jaer M.D.lxiiÿ ghedruct/ende voorts met alle de kercken van Duytslant die der Confessiē van Ausborch aenhanghen/met de leere des lesten helie Doctoor Lutheri saliger ghedachten ver-

vernieuwer oft weder oprichter der kerc-
ken/de welcke(ghelijc godvruchtige ende
gheloofweerdighe mannen betuyghen)de
ſer kercken ſuyueringhe voorſeyt heeft.

Ende wy verheughen ende verblijden
ons van gantſcher herten ende warachti-
ghe godvruchticheyt met deſe teere en op
waſſchende kercke / dat God wt zijne on-
metelijcke goetheyt ende onwtſprekelijc-
ke bermhertichheyt/het licht zijns Euange
lij in deſe landen/ende ſonderlinghe in de-
ſe ſtat van Antwerpen(die bycans de ver-
maerſte coopſtat in gantſch Europen is)
onſteken heeft/ende de grouwelijcke ende
Babyloniſche duyſterniſſen des Room-
ſchē Baals verdrijft/ende de leelijcke drom
men der wonderbaerlijcken dienaeren des
Paus verdruct/ende de hemelen deur zijn
oprechte leeraerts hier inplant / op dat hy
alſoo/in ſpijt ende confuſie der hellen poor
ten/hem oock een eewich rijck wt deſe na-
tien van volcken verſamele . Wy bidden
oock ernſtelijc met viriger herten ende ghe
beden inden name des Soons onſes Hee-
ren Jeſu Chriſti/ dat hy dit begoſt werck/
voordaen genadichlijc helpe/voordere/be-
ware ende onderhoude / dat hy de herten
der toehoorders met zijnē heyligen Geeſt
gouernere/regere ende booghe/datſe deſe
leeraerts neerſtichlijck hooren/heur leerin-

 ghe

ghe ernstlijc aennemē/ende bestendichlijc nauolghen/dē welcke wt de voorghenoem de fonteynen heure leeringhe(vande welc ke dese bekentenisse een warachtich/een= uuldich ende clare cort begrijp is)wtha= len ende onuervalscht voorsetten ende lee= ren. Daer enteghen dat hy alle Afgoderij= en/vervalschingen/ende grouwelijcke ont heylinghen des Auontmaels Christi/en= de andere ghespensels oft fantasijen van valsche opinien wtroede/ wechneme en= de belette ende dat hy ooc de herten ende ghedachten van alle Magistraten oft oue= richeden alsoo tot hemaerts trecke ende booge/op datse deser kercken voester hee= ren zijn/ende de wtbreydinghe der godlijc ker ende hemelscher stemmē met alle ma= nieren (ghelijck heur dat van officie wegen van God beuolen is) op het alder ernstlijcste helpen ende voorde= ren. Amen.

M. Joannes Borstius/super intendent van Holsatien in Ittzeho

M. Cyriacus Spangenberch / Pastoor et Decanus der kercken van Mansfelt

Hermanus Hamelmannus/ Licentiaet der heyliger Theologien. Pastoor der kercken van Lemgo uien int Graefschap vanLippia.

M. Martinus Wolfius Pastoor int Graefschap van Mansfelt.

M. Joachimus Hertmannus/ Pastoor int Graefschap van Mansfelt.

Mathias Flaccius Illyricus.

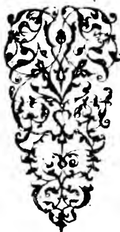

Een generale Tafel deser bekentenisse.

i. Den regel oft richtsnoor der waerheyt/B.ij.
ij. Van God/B.iij.
iij. Vande Erssonde ende vrijen wille/B.iij.
iiij. Vande Menschwerdinge Christi ende verlossinge der menschen B.iiij.
v. Van het rechtueerdichmakende gheloove/B.iiij.
vi. Vande Rechtueerdichmakinghe/B.v.
vij. Vande goede Wercken/D.viij.
viij. De hooft stucken der leeringe E.i
ix. Van het onderscheydt des Wets en Euangelij/E.ij.
Dat Lutherus ende onse Kercken niet onrecht en doen als sy dese sententie vande beelden te maken/in heure corte verhalinghe der thien gheboden achterlaten/E.iij.
x. Vande Kercke/E.v.
xi. Vande Sacramenten/E.vi.
xij. Van het Doopsel/E.vij.
xiij. Vanden Kinderdoop/E.viij.
xiiij. Van het Sacrament des Heeren

Auont-

Auontmael/F.iij.
xv. Vande Misse/F.iij.
xvi. Vande dwalinghe der Sacramentarijsen/F.vij.
xvij. Dat het Auontmael van onse teghenpartije godlooselijck ghehouden wort. H.vi.
Dattet een grouwelijcke boosheyt is de woorden der insettinghen des heyligen Auontmaels van sijne elementen te scheyden en die inde segheninge des broots en wijns niet te ghebruycken/ K.vi.
xviij. Vande Absolutie/M.ij.
xix. Vanden Maechdelijcken staet en houwelijc der Priesteren/M.vij.
xx. Van het Vagheuier/M.vij.
xxi. Vande Overicheyt/N.i.
xxij. Vande Cerimonien/N.iij.
xxiij. Vanden Antechrist/N.v.

Errata.

B.i.pag.i.re.xxiiij. leeſt eñ de gantſche.
B.i.pag.ij.reg.xxv.leeſt ontvloghen.
B.i.pag.ij.reg.xxx.vooꝛ van leeſt om.
B.v.pag.i.reg.v.leeſt ende applicerende
B.v.pag.i.reg.xij. vooꝛ dooꝛ/ leeſt met.
C.i.pag.i.reg.xix. leeſt bant.
C.ij.pag.ij.reg.ix.leeſt niet.
C.ij.pag.ij.reg.xx.leeſt dat.
C.iij.pag.i.reg.xvij. leeſt veranderinge.
C.iiij.pag.i.reg.xxx.leeſt wooꝛt.
C.iiij.pag.ij.reg.v. leeſt verlatinghe.
C.iiij.pag.ij.reg.xi. leeſt volder.
C.vij.pag.i. reg.xxi. leeſt ſijn der.
D.v.pag.ij.reg.xxi. leeſt vooꝛwoꝛpingen.
E.vi.pag.ij.reg.xx. leeſt wooꝛt.
E.vi.pag.ij.reg.xxix. leeſt alleen.
F.vij.pag.i.reg.xviij. leeſt ſonden
K.iiij.pag.ij.reg.xvij.leeſt woꝛden.

BIBL. UNIV. GAND.

